

ΑΛΦΑΝΩ - ΑΛΦΗΣΤΗΣ - ΑΛΦΕΣΙΒΟΙΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΠΡΟ·Ι·ΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Στὸν Ἀγαπητὸν Γ. Τσοπανάκη
γιὰ κάποια ἐπέτειο

Εἰσαγωγικὰ

1. — Στὴν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ Ὁμηρικὸ δίκαιο. Ποιὰ καὶ πόση πραγματικότητα περιέχεται σ' αὐτὸν τὸν ὅρο δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ σ' αὐτὴ τὴν μικρὴ μελέτη· ἀρκεῖ νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐπειδὴ τὰ ἐπικὰ στοιχεῖα δὲν ἀνάγονται ἔνιαῖα σὲ συγκεκριμένη κοινωνία ὁρισμένου χρόνου καὶ τόπου, ὁ ὅρος ἔχει συμβατικὴ μόνον ἀξία, καὶ μ' αὐτὴν χρησιμοποιεῖται στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν.

Στὰ εἰσαγωγικὰ κεφάλαια ἔργων ποὺ ἀνάγονται σὲ θέματα κλασικοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου, εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν συνήθως στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Ὁμηρικὸ δίκαιο· ἀλλὰ μελέτες ἀφιερωμένες ἀποκλειστικὰ σὲ ἐπικὰ δικαιικὰ προβλήματα εἶναι σπάνιες¹, καὶ περιστρέφονται μόνιμα σχεδὸν γύρω ἀπὸ ἔναν περιορισμένο ἀριθμὸ θεσμῶν δικαίου². Γενικὸ ἔργο γιὰ τὸ Ὁμηρικὸ δίκαιο δὲν παρουσιάστηκε διὰ τώρα.

1. 'Ως ἔξαίρεση βλ. R. Köstler, *Homerisches Recht* (Wien 1950, Österr. Bundesverl.)· παρὰ τὸν τίτλο του, τὸ βιβλίο δὲν εἶναι γενικὴ ἔρμηνεια τοῦ Ὁμηρικοῦ δικαίου, ἀλλὰ συλλογὴ ἀπὸ μικρὲς μελέτες σχετικὲς μὲ ειδικὰ θέματά του.

2. Περισσότερο ἔχει ἔρευνηθεῖ ὁ γάμος μὲ ἀγορὰ τῆς συζύγου, γιὰ τὸν δποῖο βλ. τὴν μικρὴ μελέτη M. 'I. Taitosakli, 'Εεδνόμαι-Ἐεδνωτής, *Ἑλληνικά* 17 (1962) 24-39. [Κοιταξὴ γι' αὐτὴν βλ. εἰς A. Lesky, Der Forschungsbericht: Homer, 4/1, *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* 17 (1964) 140, A. Heubeck, Zur neueren Homerforschung (V), *Gymnasium* 71 (1964) 45, καὶ τώρα A. Heubeck, *Die homerische Frage* (Darmstadt 1974, Wiss. Buchges.), 175. Βλ. ἀκόμα ἀποδοχὴ τῆς κριτικῆς τοῦ Heubeck εἰς K. Ziegler-W. Sontheimer (ed.), *Der kleine Pauly; Lexicon der Antike auf Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, II (Stuttgart 1967, Druckenmüller), 964, λ. ἔδνα, καὶ ἀναφορὰ τῶν συμπερασμάτων τῆς μελέτης εἰς P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, I-IV/1 (A-Γ) (Paris

‘Η σχετική ύποτίμηση τῶν ἐπικῶν δικαιικῶν πληροφοριῶν διφέύλεται στὴν ἀντίληψη ὅτι πρόκειται γιὰ θεσμοὺς πρωτόγονους, ποὺ ἡ ἀξία τους γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς Ἰστορίας τοῦ δικαίου εἶναι μηδαμινή.’ Αλλὰ ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν πρέπει πιὰ νὰ θεωρεῖται σωστή, ίδιαίτερα μετὰ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς κρητομυκηναϊκῆς Γραμμικῆς *B* γραφῆς καὶ τὴν μεταβολὴ τῶν ἀντιλήψεών μας γιὰ τὴν ἑλληνικὴ Προϊστορία· στὰ κείμενα ποὺ ἀφησαν οἱ πρόγονοι τῶν ὅμηρικῶν ἥρωών βρίσκονται ἔγνη ἀπὸ ἕνα μεγάλο πολιτιστικὸ παρελθόν¹, ποὺ ἀπαγορεύει μιὰ τέτοια ύποτιμητικὴ θεώρηση. Τὸ ‘Ομηρικὸ δίκαιο πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ως δίκαιο κοινωνικὰ ὡρίμου λαοῦ².

2. — “Εχει παρατηρηθεῖ σωστά, ὅτι ὁ ‘Ομηρος δὲν εἶχε ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν περιγραφὴ ἡ ἀνάλυση θεσμῶν δικαίου³: στὰ ἔργα του ὅμως ὑπάρχουν λέξεις ποὺ ἀνήκουν σὲ αὐκλούς ἐννοιῶν θεσμῶν δικαίου, καθὼς καὶ στίχοι — ἡ καὶ μακρότερες περιγραφές — ποὺ ἀπαιτοῦν περισσότερο νομικὴ

1968 κ.ε., Klincksieck), II 312, λ. ἔδνα]. ‘Εχει ἐπίσης ἔρευνηθεῖ ἡ σκηνὴ τῆς δίκης στὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέα, Σ 497-508, γιὰ τὴν δοπία βλ. τὴν μικρὴ μελέτη Μ. Ι. Τσιτσικλῆ, ‘Ιστορί, *ΕΝΣΘ* 14/γ’ (1969· «Χαρμόσυνον» Καρανίκα) 751-770. ‘Ἐρευνα σ’ ἄλλα προβλήματα τοῦ ἐπικοῦ δικαίου εἶναι ἀσυνήθιστη· ἀνάμεσα στὶς ἔξαιρέσεις μποροῦν νὰ σημειωθοῦν οἱ μικρές μελέτες Μ. Ι. Τσιτσικλῆ, Χηρωστατή, *ΕΝΣΘ* 8 (1960/3· «Μνημόσυνον» Βιζούκιδου) 147-172 [κριτικὴ γι’ αὐτὴν βλ. A. Heubeck, Fachbericht: Zur neueren Homerforschung (VI), *Gymnasium* 78 (1971) 102· βλ. καὶ Π. Ι. Ζέπου, ‘Παλληκαριάτικον’ ἢ ‘ἄγριλικον’, εἰς *Πελοποννησιακά* 5 (1962) 322-347, 339³⁵, καθὼς καὶ H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I - III (Heidelberg 1960 κ.ε., Winter), III 189, λ. ‘*χηρωστάτη*’] καὶ M. Ι. Τσιτσικλῆ, *Ἑλαι* (Θεσσαλονίκη 1968, χωρὶς ἑκδ.).

1. Βλ. M. Ventris - J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek* (Cambridge 1959 [=1956], Cambr. Univ. Press), 119 κ.ε., δτι κιόλας πρὸν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἡ κοινωνικὴ ζωὴ στὴν ‘Ελλάδα’ ἦταν δργανωμένη· βλ. ἐπίσης L. R. Palmer, *Achaeans and Indo-Europeans* (Oxford 1955, Oxf. U. P.), 4 κ.ε., L. R. Palmer, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts* (Oxford 1963, O.U.P.), 83 κ.ε., 95 κ.ε., L. R. Palmer, *Mycenaeans and Minoans* (London 1965, Faber), 97 κ.ε., J. Chadwick, *The Mycenaean World* (Cambridge 1976, C.U.P.), 69 κ.ε. [βλ. καὶ M. Ανδρόνικου, βιβλιοκρισία, ‘Ελληνικά 30 (1978) 157-162].

2. ‘Ἐνδο οἱ πινακίδες καθιστοῦν βέβαιο τὸ δτι ἡ ἐποχὴ τους σημαδεύει μιὰν ὑψηλότερη πολιτιστικὴ βαθμίδα τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὑπάρχουν πολλὲς ἀντιρήσεις καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὁρθότητα τῆς ἀνάγνωσης τῆς Γραμμικῆς *B*· βλ. ’Α. Γ. Τσοπανάκη, J. Chadwick: The Decipherment of Linear B, ‘Ελληνικά 16 (1958/9) 364-373, ’Α. Γ. Τσοπανάκη, Μυκηναϊκά γλωσσικά (μὲ ἀψιμαχίες· ἀπάντηση στὸν κ. J. Chadwick), ‘Ελληνικά 18 (1964) 170-189, καὶ ίδιαίτερα E. Grumach, Προβλήματα τῆς ἀποκρυπτογράφησης τῆς Γραμμικῆς *B*, μτφρ. M. Ι. Τσιτσικλῆ, *ΕΦΣΘ* 9 (1965) 295-334.

3. Ventris-Chadwick, 133: «the poet’s interest in institutions and economic life is not that of the modern sociologist, and introduces no more detail than is necessary to provide a consistent background for epic narrative».

παρὰ φιλολογικὴ ἀνάλυση. “Ως τώρα καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ ἀπασχολοῦσαν βασικὰ τοὺς φιλόλογους, ἐνῶ οἱ νομικοὶ πίστευαν ὅτι στὴν ἔρευνα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ, καὶ ἴδιαίτερα τοῦ Ὁμηρικοῦ δικαίου, ξῆται ὑποχρεωμένοι ν' ἀκολουθοῦν τὰ συμπεράσματα τῶν φιλόλογων, ποὺς ὡς εἰδίκοι βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὰ κλασικὰ κείμενα¹. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε τὴν ἀξίωση ἀπὸ τοὺς φιλόλογους, ποὺς συνήθως δὲν ἔχουν εἰδίκες νομικές γνῶσεις, νὰ κατανοοῦν μὲ ἐπιτυχία τὶς λεπτομέρειες καὶ τὶς λεπτὲς ἀποχρώσεις τῶν ἀρχαίων θεσμῶν δικαίου. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἀπὸ τὰ πράγματα στοὺς νομικοὺς ἢ ἀπευθείας προσέγγιση τῶν πηγῶν γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου²: μὲ τὴν σκέψη αὐτὴ ἔχουν γραφεῖ καὶ οἱ ἐπόμενες σελίδες, ὡς συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου, ποὺς ἐπιτέλους πρέπει νὰ τολμήσουμε νὰ τὴν ὄνομασουμε *Προϊστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου*.

’Απὸ τὴν ἀνάλυση τῶν λέξεων τοῦ τίτλου τῆς μελέτης³ προκύπτουν πολὺ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἀρχαϊκὸ στάδιο τῶν συμβάσεων ἀνταλλαγῆς καὶ μισθώσεως⁴: αὐτές ἀκριβῶς οἱ λέξεις εἰναι οἱ ἀρχαιότατοι τεχνικοὶ ὅροι τοῦ ἐλληνικοῦ Δικαίου τῶν συμβάσεων, ἴδιαίτερα τῆς ὑπερπόντιας ἀγοραπωλησίας. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ εἶναι μιὰ πρόσθετη βεβαίωση ὅτι λέξεις ποὺ οἱ φιλόλογοι παραμερίζουν κάποτε ἀδιάφορα σχεδόν, μπορεῖ νὰ ἔχουν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς νομικούς, ὥστε ἐνισχύεται καὶ ἀπ' αὐτὴν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐπαφῆς τους μὲ τὶς πηγὲς γιὰ τὴν κατανόηση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

I. 'Α λ φ α ν ω

3.—Τὸ ρῆμα ἀλφάνω βρίσκεται, πάντοτε στὸν ἀόριστο, μόνο σ' ἔναν στίχο τῆς *'Ιλιάδας* καὶ τρεῖς τῆς *'Οδύσσειας*:

1. Βλ. καὶ Τσιτσικλῆ, *Χηρωσταΐ*, 150, 150⁶.

2. Γιὰ τὸ ἴδιο πρόβλημα στὸ Βζαντινὸ δικαίο βλ. F. Dölger, Aufgaben der byzantinischen Philologie von heute, *Altertum* 1 (1955) 44-58, 57.

3. Οἱ δύο πρῶτες δὲν ἀπασχολήσανταν ποτὲ τοὺς νομικούς· ἡ τελευταία ἀναφέρεται, ἀνκαὶ χωρὶς ἴδιαίτερη ἐπιμονὴ σ' αὐτήν, σὲ μελέτες γιὰ τὸν γάμο μὲ ἀγορὰ τῆς συζύγου.

4. Στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν χρησιμοποιεῖται βέβαια (σωστότερα: ἀναγκαστικά) ἡ ὄρολογία τῆς σύγχρονης νομικῆς ἐπιστήμης, χωρὶς αὐτὸν νὰ σημαίνει ὅτι καὶ οἱ φορεῖς τῶν θεσμῶν ποὺ ἔρευνοῦμε μποροῦσαν νὰ φτάσουν σὲ διακρίσεις ἐννοιῶν ποὺ εἰσδύουν ὡς τὶς ἔσχατες λεπτομέρειες, ὅπως γίνεται στὴν ἐποχή μας· βλ. καὶ Γ. Σιμωνέτου, *Ἡ νόμιμος αἵτια κατὰ τὴν μεταβίβασιν τῆς κινητήτος* ('Αθῆναι 1947, «Συμβολαί», δρ. 5), 16: «πολλάκις εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ χρῆσις τῆς ὄρολογίας τοῦ νεωτέρου δικαίου, ἐὰν θέλωμεν νὰ συλλάβωμεν μετὰ δεύτητος τὰ νομικὰ φαινόμενα ἀρχαίας τινὸς ἐννόμου τάξεως, ἀτινα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς σημερινὰς νομικὰς κατηγορίας».

καί με πέρασσας ἀνευθεν ἄγων πατρός τε φίλων τε
Λῆμνον ἐς ἡγαθέην, ἐκατόμβοιον δέ τοι ἦ λφον¹.

παῖδα γὰρ ἀνδρὸς ἔησις ἐνὶ μεγάροις ἀτιτάλλω,
κερδαλέον δὴ τοῖον, ἀμα τροχόωντα θύραζε·
τόν κεν ἄγοιμ' ἐπὶ νηός, δ' ὅμιν μνησίον ὄνον
ἄλφοι, δηπη περάσητε κατ' ἀλλοθρόσους ἀνθρώπους².

τόν ποτ' ἐγὼν ἐπὶ νηός ἐνσσέλμοιο μελαινῆς
ἄξω τῆλ' Ιθάκης, ήνα μοι βίοτον πολὺν ἄλφοι³.

ἀλλ' εἴ μοί τι πίθοιο, τό κεν πολὺ κέρδιον εἴη·
τοὺς ξείνους ἐν νηὶ πολυκληῖδι βαλόντες
ἔς Σικελοὺς πέμψωμεν, δθεν κέ τοι ἄξιον ἄλφοι⁴.

'Ο τύπος τοῦ ρήματος εἶναι ἀβέβαιος⁵, καθώς καὶ ἡ ἐτυμολογικὴ καταγγή του. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ θεωροῦσαν συγγενικὸ μὲ τὸ ἀλφα, ἐνῷ τὰ σύγχρονα λεξικὰ βρίσκουν συγγένειές του μὲ ἀλλες ἵνδοευρωπαϊκὲς λέξεις, ποὺ ἀνήκουν στὸν κύκλο ἐννοιῶν τῶν ἀνταλλακτικῶν συμβάσεων (ἀγοραπωλησίας καὶ μίσθωσης)⁶.

1. Φ 78-9.

2. ο 450-3.

3. ρ 249-50.

4. υ 381-3.

5. Βλ. H. Stephanus, *Thesaurus Linguae Graecae*, I/1 (Paris 1851, Firmin Didot), στήλ. 1599 κ.ε., λλ.: ἀλφάδδω («dor. pro ἀλφάζω»), ἀλφαδέω («sed suspectum fuerit alicui fortasse Hesychii exemplar, atque haud scio an immerito»), ἀλφάζω, ἀλφαίνω («pro ἀλφάνω dicitur, si mendum non est apud Hesychio») [βλ. δμως Εύσταθ., 1422. 36 κ.ε. (α 349): ἀλφῶ(...)ξει οὖ τὸ ἀλφαίνει παράγωγον], ἀλφαίω («ex iotaicismi error pro ἀλφέω, cuius ipsius nisi e gramm. sermone non magis exemplum innotuit, quam formarum ἀλφάω, aut ἀλθάω, ἀλθέω, ἀλδέω, αὐξέω, ἀλκέω et similiū, quas sumunt magistri»), ἀλφάνω, ἀλφέω, ἀλφήσκω, ἀλφηστεύω, ἀλφω, Chantraine, δ.π. I 66, λ. ἀλφάρω: «Il existe un doublet tardif ἀλφαίνω», B. Snell-H. Erbse, *Lexicon des frühgriechischen Epos* (Göttingen 1955 κέ., Vandenhoeck & Ruprecht), 587, λ. ἀλφεῖν: «oft unter den Formen ἀλφαίνω oder ἀλφῶ bzw. ἀλφω (wohl Rückbildung aus ἀλφεῖν)», πρβ. καὶ Frisk, I 81, λ. ἀλφάρω: «Aor. ἀλφεῖν (seit Hom.)».

6. L. Meyer, *Handbuch der griechischen Etymologie*, I-IV (Leipzig 1901/2, Hirzel), I 321 κ.ε., λ. ἀλφ-: «Lit. algà 'Lohn', Armen. yargem 'mich ehre, schätze', yargum 'werthvoll', an-argum 'geehrten' (...) Altind. arh=árhati 'er ist werth, er wiegt auf' (...). Dazu arghá-s 'Wert' (...). Altbaktr. areg=aregaiti 'er ist werth, er wiegt auf', areganh 'Preis'», E. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes* (Heidelberg/Paris 1923, Winter/Klinchsieck), 47, λ. ἀλφάρω: «sanskr.: arghas (arghah)=valeur, prix, arh-ati=meriter, lit.: algà=salaire, preuss.: algas=salaire», Chantraine, δ.π. I 67, λ.

Στήν έρμηνεία τοῦ ρήματος τὰ πρόγματα εἶναι πιὸ περίπλοκα. Τὰ ἀρχαῖα σχόλια, οἱ λεξικογράφοι καὶ οἱ γραμματικοὶ ἐπιμένουν στήν έρμηνεία «βρίσκω», χωρὶς νὰ λείπουν καὶ ἄλλες ἔξηγήσεις ποὺ προσεγγίζουν τὸ ρῆμα στήν ἔννοια «ἀνταλλάσσω»¹. ὅμοιαν εἰκόνα παρουσιάζουν τὰ σύγχρονα λεξικά². Οἱ μεταφραστές, ποὺ πολλὲς φορὲς φτάνουν σὲ ἔντονη ἀντίθεση μεταξύ

ἀλφάνω: «l'aoriste thématique ἀλφεῖν répond, à l'accent près, au skr. arhati 'gagner'. Il faut aussi rapprocher lit. algā 'recompense'. On doit donc poser à la finale du thème une labio-vlaire», Snell-Erbse, αὐτ.: «zu skr. arhati», J. B. Hofmann, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen* (Darmstadt 1966, Wissenschaft. Buchgesell. = München 1966 [=1950], Oldenbourg), 14, λ. ἀλφή: «ἀλφαῖνω: aus *alg̩ahā*=lit. *algā* Lohn, vgl. ai. *arghāh* Wert, *árhati* verdient», Frisk, αὐτ.: «Der thematische Aorist ἀλφεῖν fällt bis auf den Akzent lautlich mit aind. *arhati* 'verdienen' zusammen und hatte vielleicht vor dem Aufkommen von ἀλφάνῳ präsentielle Geltung. ἀλφή stimmt formal ganz zu lit. *algā* 'Lohn' ist aber damit nicht urverwandt, sondern parallele griechische Neubildung», πρβ. H. Liddell-R. Scott-H. Jones-R. McKenzie, *A Greek-English Lexicon* (Oxford 1953 [=1940], O.U.P.), 74, λ. ἀλφάνω: «skt.: argas=price», H. Ebeling (ed.), *Lexicon Homericum*, I-II (Hildesheim 1963 [=Leipzig 1885], Olms), I 89, λ. ἀλφάνω: «skr. *rabbh arbh*, ἀλ alere», G. Autenrieth-Δ. Όλυμπίου, *Λεξικὸν ὁμηρικὸν* ('Αθῆναι, χωρὶς χρόνο καὶ ἐκδ.), 25, λ. ἀλφάνω: «ἀλατ.: labor: Arbeit».

1. Σχόλ. Τα εἰς Φ 79: [ῆλφον]ενδρον, Σχόλ. Β εἰς υ 383: ἄξιον ἀλφοι]άξιαν ενδοι τιμὴν ἡ τῶν ξένων πρᾶσις, Εὐσταθ., 1788. 32 κέ. (ο 452): εἰ δὲ καὶ πωλητέος ὁ τοιοῦτος, ἀρμόσει καὶ τὸ ἐφεξῆς ὁ δ' ὑμῶν μνητὸν ἄλφοι, ὃ ἐστι ενδῆσει, ὅπῃ περάσητε κατ' ἀλλοθρόνους ἀνθρώπων, 1422.36 κέ. (α 349): ἀλφῶ γάρ τὸ ενδίσκω, πρβ. Σχόλ. βρ. εἰς Σ 593, Ἀπολλων. Σοφ. (Bekker), 21, λ. ἀλφοι: ενδοι, Σούδ. (Bekker), 72, λ. ἀλφάρει: ενδίσκει, 1028, λ. τιμαλφέστερον: ἀλφεῖν γάρ ἐστι τὸ ενδίσκειν, Ἡσύχ. (Schmidt), I 134, λ. ἀλφαδεῖ: ενδίσκει καὶ ἀλφανεῖ, πρβ. λ. ἀλφαίει: τὸ αὐτὸ δηλοῖ, λ. ἀλφεῖν: ενδίσκειν, διδόναι, 135, λ. ἀλφοι: ενδοι, Τίμ. (Ruhnken-Koch), Λεξ., 215, λ. τιμαλφέστατα: τὸ γάρ ἀλφεῖν ενδίσκειν ἐστί, Φώτ. (Naber), λ. ἀλφάρει: ενδίσκει, *Etym. Magn.* (Gaisford), 73, λ. ἀλφάρειν: ενδίσκειν ἡ κατὰ ἀμοιβάς πολιτεύεσθαι, ἡ ἀμείβειν, *Etym. Gud.* (Sturz), 39, λ. ἀλφάρειν: τὸ ἀντικαταλλάσσειν καὶ ἀμείβειν, πρβ. λ. ἀλφα: παρὰ τὸ ἀλφῶ τὸ ενδίσκω. ὅθεν καὶ ἀλφεῖν τὸ ζητεῖν καὶ ενδίσκειν, ὡς πρῶτον ενρεθὲν ἀνδράσιν ἀλφησταῖς, ὡς Ὁμηρος καὶ λ. ἀλφηστής: παρὰ τὸ ἀλφεῖν τὸ καταλαμβάνειν, λ. ἀλφηστής: ἐκ τοῦ ἀλφῶ τὸ ενδίσκω, Ζωναρ. (Tittmann), 133, λ. ἀλφα: τὸ στοιχεῖον παρὰ τὸ ἀλφῶ, τὸ ενδίσκων πρῶτον γάρ τῶν ἄλλων στοιχείων ενρεθη, ἡ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἀμοιβάς πολιτεύεσθαι ἀλφεῖν γάρ τὸ ἀμείβειν, 138, λ. ἀλφάρει: ενδίσκει καὶ ἀλφῶ τὸ ενδίσκω, λ. ἀλφάζω: τὸ προνοῶ.

2. Thes., 1606, λ. ἀλφω: «invenio», ἀλλὰ καὶ «quibus Homeri Iliadem significatio habet 'premium pariendo, lucri vel quaestus ex venditione aliove pacto redundans'. Similiter capiendi Aristophanis et Eupolidis (loci)», 1600, λ. ἀλφάζω: «excogito, ἀλφάζω, νοῶ, ἐπινοῶ. Varinus, quem citare cogor, quod unde haec descripscerit non inveniam», 1601, λ. ἀλφήσκω: «preimum pareo, liceo», λ. ἀλφηστεύω: «lucrum pario, veneo pretio quodam (...) preium habere, tum omnino licere, vendi», Hofmann αὐτ.: «verdiene», Chantraine, αὐτ.: «procurer, gagner, etc.», Ebeling, αὐτ.: «bringe ein,

τους, δίνουν τέτοια ποικιλία ἔρμηνειῶν¹, ώστε εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς ὁδηγήσουν σὲ σταθερὰ συμπεράσματα. Μόνη δυνατότητα λοιπὸν ἀπομένει ἡ ἐπιστροφὴ στὶς πηγές.

fructum reddo, pretium pario», Liddell-Scott, αὐτ.: «bring in, yield, fetch», R. J. Cunliffe, *A Lexicon of the Homeric Dialect* (Norman 1963, Oklahoma U.P.), 24, λ. ἀλφάνω: «to bring in, yield (a price)», Snell-Erbse, αὐτ.: «verdienen, wert sein», Autenrieth-Ολυμπίου, αὐτ.: «ἀποφέρω κέρδος», Δ. Σκαρλάτου-Βυζαντίου, *Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης* ('Αθῆναι 1852, Κορομηλᾶ), 61, λ. ἀλφάρω: «εὔρισκω, ἐφευρίσκω, ἐπινοῶ, ἐπιτυχάνω, ἀποκτῶ, κερδίζω, ἀξίζω, πωλοῦμαι, δίδω κέρδος», πρβ. λ. ἀλφηστεύω: «εὔρισκω κέρδος, ἐκ τοῦ ἀλφηστής», Ι. Πανταζίδου-Μ. Κωνσταντίδου, *Λεξικὸν δημητρίκὸν* ('Αθῆναι 1930, Σίδερη), 45, λ. ἀλφάρω: «ἀποφέρω, φέρω κέρδος», Π. Λορεντζάτου, *Ομηρικὸν λεξικὸν* ('Αθῆναι 1968, Κακουλίδου), 26, λ. ἀλφάρω: «ἀποφέρω, ἀποδίδω κέρδος», Frisk, αὐτ.: «verdienen, erwerben (...) Zusammenhang mit ἀλφαίνω im Sinn von 'ἀμείβω, ἀντικαταλάσσω' (...) vermutet wird».

1. Ι. Πολυλᾶ, *'Ομήρου Ἰλιάς* ('Αθῆναι 1928, Βασιλείου), 286 (Φ 79): «ἀπόκτησε», Ι. Πολυλᾶ, *'Ομήρου Ὁδύσσεια* ('Αθῆναι 1924, Βασιλείου), 176 (ο 453): «θαύρετ(ε)», 196 (ρ 250): «κέρδος θὰ λάβω», 236 (υ 383): «κέρδος θὰ πάρῃ», Α. Εφταλιώτη, *'Ομήρου Ὁδύσσεια* ('Αθῆναι 1932, Κολλάρου), 205 (ο 453): «θὲ νὰ σᾶς δώσω κέρδη», 227 (ρ 250): «κέρδος νὰ βγάλω», 274 (υ 383): «(καλὴ τιμή) νὰ πιάσῃ», Α. Πάλλη, *'Η Ἰλιάδα* ('Αθῆναι 1950, Κολλάρου), 348 (Φ 79): «σούφερα», Ζ. Σίδερη, *'Ομήρου Ὁδύσσεια* ('Αθῆναι 1939, Ζαχαρόπουλου), 469 (ο 453): «θάχετ' ὅφελος πολὺ, θὰ πάρετε», 521 (ρ 250): «τὴν τύχη μου νὰ κάμω», 627 (υ 383): «τὴν τύχη σου νὰ κάμεις», Ο. Κομνηνοῦ-Κακριδῆ, *'Ομήρου Ἰλιάς* ('Αθῆναι 1940 κ.έ., Ζαχαρόπουλου), 763 (Φ 79): «σοῦ ἔφερα κέρδος», Γ. Ζευγώλη, *'Ομήρου Ὁδύσσεια* ('Αθῆναι 1957 κ.έ., Πάπυρος), 505 (ο 453): «νὰ κερδίσετε», 561 (ρ 250): «νὰ κερδίσω», 673 (υ 383): «νὰ σοῦ δώσουν (...) κέρδος», πρβ. 506²: «σκέπτεται νὰ τὸν πουλήσῃ γιὰ δοῦλο καὶ νὰ πάρῃ σὰν δντάλλαγμα πολλὰ πράγματα», Ν. Φίλιππα, *'Ομήρου Ἰλιάς* ('Αθῆναι 1959, Πάπυρος), 860 (Φ 79): «ἔβγαλες κέρδος», Ν. Καζαντζάκη-Ι. Κακριδῆ, *'Ομήρου Ἰλιάδα* ('Αθῆναι 1955, χωρὶς έκδ.), 329 (Φ 79): «εῖχες διάφορο (...) ἀπὸ μένα», Ν. Καζαντζάκη-Ι. Κακριδῆ, *'Ομήρου Ὁδύσσεια* ('Αθῆναι 1965, χωρὶς έκδ.), 212 (ο 453): «νὰ τὸν μοσκοπούληστε», 233 (ρ 250): «περίσσια κέρδη νά 'χω», 277 (υ 383): «καὶ δὲ θὰ βγεῖς χαμένος», P. Mazon-P. Chantraine-P. Collart-R. Langumier, *Homère: Iliade, III-IV* (Paris 1949/1947, Belles Lettres), IV 48 (Φ 79): «je t'ai rapporter le prix», V. Bérard, *Homère: Odyssee* (Paris 1960, Livre de poche), 274 (ο 453): «vous en donnerai», 300 (ρ 250): «je ferai fortune», 353 (υ 383): «en tirer un (...) prix», E. Lasserre, *Homère: L'Iliade* (Paris 1965, Garnier-Flammarion), 349 (Φ 79): «je te valus le prix», M. Dufour-J. Raison, *Homère: L'Odyssée* (Paris 1965, Garnier-Flammarion), 224 (ο 453): «il vous sera payé un très grand prix», 247 (ρ 250): «j'en aurai un bon prix», 294 (υ 383): «con en aurait un bon prix», A. Murray, *Homer: The Iliad, I-II* (London 1947, Loeb), II 415 (Φ 79): «I fetched thee the price», A. Murray, *Homer: The Odyssey, I-II* (London 1946, Loeb), II 107 (ο 453): «he would fetch you a vast price», 171 (ρ 250): «he may bring me in much wealth», 303 (υ 383): «they would bring thee in a fitting price», A. Lang-W. Leaf-E. Myers, *Homer: The Iliad* (New York 1950, Modern Library), 385 (Φ 79): «I fetched thee the price», S. H. Butcher-A.

4. — Συνδυάζοντας τὰ συμφραζόμενα στὶς διάφορες ἐμφανίσεις τοῦ ρήματος στοὺς ἑπικοὺς στίχους συνάγουμε τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα:

α) Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἔχουμε ἀγοραπωλησία¹ ἀνθρώπου²: στὴν Ἰλιάδα ἀναφέρεται ὡς τίμημα ἔνα συγκεκριμένο ποσό³, ἐνῷ στὴν Ὁδύσσεια ἔχει ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ μιὰ γενικὴ καὶ ἀφηρημένη ποιητικὴ ἔκφραση⁴.

Στὰ ἔπη δὲν προβάλλει ἀγοραπωλησία μὲ τὴν σύγχρονη ἔννοια· μόνο σὲ μιὰ περίπτωση συναντοῦμε πρωτόγονη ἀνταλλαγὴ (πράγμα μὲ πράγμα)⁵, ἐνῷ πιὸ συνηθισμένη εἰναι ἡ ἔξειγμένη ἀνταλλαγὴ, ὅπου ἡ παροχὴ τοῦ ἀγοραστῆ δὲν εἰναι αὐτούσια βόδια, ὅπως μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε μὲ τὴν πρώτη ματιά⁶, ἀλλὰ ἀξία ποὺ ἐκφράζεται σὲ βόδια⁷. Ποιὸ

Lang, *Homer: The Odyssey* (New York 1950, Modern Library), 240 (o 453): «he should fetch you a great price», 266 (p 250): «he may bring me in much livelihood», 323 (v 383): «they would fetch thee their price», E. Rieu, *Homer: The Iliad* (Edinburgh 1956, Penguin), 382 (Φ 79): «I fetched you a good price», E. Rieu: *Homer: The Odyssey* (Edinburgh 1955, Penguin), 241 (o 453): «he'd fetch you a fortune», 265 (p 250): «I'll (...) make my fortune by him», 314 (v 383): «you could make a profit on the deal», R. Lattimore, *The Iliad of Homer* (Chicago 1954, Chic. U.P.), 420 (Φ 79): «I fetched you», W. H. D. Rouse, *Homer: The Iliad* (New York 1962, Mentor), 246 (Φ 79): «(you) sold me (...) for the price», W. H. D. Rouse, *Homer: The Odyssey* (New York 1963, Mentor), 178 (o 453): «they made him pay a good price», 196 (p 250): «make good profit out of him», 233 (v 383): «they will fetch a good price», J. H. Voss-P. v. d. Müll, *Homers Ilias* (Basel 1953, Birkhäuser), 350 (Φ 79): «gewannest», J. H. Voss-P. v. d. Müll, *Homers Odyssee* (Basel 1953, Birkhäuser), 208 (o 453): «ihr würdet nicht wenig für ihm lösen», 230 (p 250): «damit ich ihn teuer verkaufe», 277 (v 383): «da kannst du sie teuer verkaufen».

1. Φ 78: *πέρασας*, o 452: *ἄνον*, o 453: *περάσητε*, βλ. καὶ W. Leaf, *The Ilias*, I-II (Amsterdam 1960, Hakkert=London 21900/2), II 391, εἰς Φ 79.

2. Φ 78: *με* (Λυκάονα), o 450: *παΐδα* (Εὔμαιον), p 250: *τὸν* (Ὁδύσσεα), v 383: *ξείνους* (Ὀδύσσεα, Ἀθηνᾶ, Θεοκλύμενο), πρβ. Cunliffe, αὐτ.: «always of a human chattel».

3. Φ 79: *έκατόμβοιον* (καὶ πάλι εἰναι ποιητικὴ ὑπερβολὴ).

4. o 452: *μυρίον ὄνον*, p 250: *βίστον πολίν*, v 383: *ᾶξιον*.

5. H 472-5: ἐνθεν οἰνίζοντο κόρη κομιδόντες 'Αχαιοί, / ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωντι σιδήρῳ, / ἄλλοι δὲ γυνοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῆσι βίστοιν, / ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσι, βλ. B. Büchsenschütz, *Besitz und Erwerb im griechischen Alterthume* (Halle 1869, Buchhandl. d. Waisenhauses), 357 κέ., L. Beauchet, *Histoire du droit privé de la République Athénienne*, I-IV (Paris 1897, Marescq), IV 114, F. Pringsheim, *The Greek Law of Sale* (Weimar 1950, Böhlau), 95, βλ. J. B. Friedreich, *Die Realien in der Iliade und Odyssee* (Erlangen 1856, Enke), 279, πρβ. Θουκυδ. Γ 111.1: *πρόφασιν ἐπὶ λαχανισμὸν καὶ φρυγάνων συλλογὴν ἔξελθόντες*, Liddell-Scott, 1032, λ. λαχανισμός: «cutting or gathering of vegetables», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 784, λ. λαχανισμός: «τὸ λαχανίζεσθαι (συνάγειν λάχανα)».

6. *Τεσσαράβοιον* (Ψ 705), *ἐννεαβοίον* (Ζ 236), *δυωδεκάβοιον* (Ψ 703), *έεικοσάβοιον* (χ 57), *έεικοσάβοια* (α 431), *έκατόμβοιον* (Β 449, Φ 79), *έκατόμβοια* (Ζ 236), πρβ. Σχόλ. Β εἰς Φ 79: οἱ παλαιοὶ ποὺν ἐπινοηθῆναι τὰ νομίσματα τὰς συναλλαγὰς ἐποιοῦντο διὰ τὸν τετραπόδων.

7. "Ετσι καὶ E. Westermarck, *Histoire du mariage; IV. Céremoines nuptiales—*

εἶναι αὐτὸς τὸ μέσο πληρωμῆς ποὺ ἐκφράζεται σὲ βόδια¹ δὲν ἀναφέρεται στὰ ἔπη², ἡ παρουσία του ὅμως εἶναι φανερή, καὶ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι βρισκόμαστε σὲ στάδιο μεταβατικό³, ἀπὸ τὴν (πρωτόγονη) γνήσια ἀνταλλαγὴ στὴν (ἔξελιγμένη) γνήσια ἀγοραπωλησία, μὲ τίμημα σὲ χρήματα⁴.

β) Ὕποκείμενο τοῦ ρήματος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὸν πουλοῦν⁵, σύστοιχο ἀντικείμενό του τὸ τίμημα, καὶ ἔμμεσο ὁ πωλητής⁶.

Στοὺς στίχους υ 382-3 τὸ ὑποκείμενο (*ξείνους*) εἶναι σὲ πληθυντικό, καὶ τὸ ρῆμα (*ἄλφοι*) σὲ ἐνικό. Πρῶτοι οἱ ἀρχαῖοι σχολιαστὲς προσπάθησαν νὰ ἔρουν τὴν ἀντίφαση, ὑποθέτοντας ὅτι τὸ ρῆμα, ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ τὴν ἐμφάνισή του, εἶναι ἀμετάβατο⁷· ἡ ἐξήγηση αὐτὴ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν σφὴν ἔννοια τῶν συμφραζομένων, τόσο σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, δόσο—περισσότερο μάλιστα—καὶ στὶς ἄλλες ἐμφανίσεις τοῦ ρήματος. "Αλλῃ λύσῃ ἐπιχειρήθηκε νὰ στηριχτεῖ στὴν διόρθωση τῶν στίχων, μὲ τὴν μεταφορὰ εἰτε τοῦ ρήματος στὸν πληθυντικό (*ἄλφοιεν*, *ἄλφοι*) εἰτε τοῦ οὐσιαστικοῦ στὸν ἐνικό (τὸν *ξείνον*)⁸, γιὰ ν' ἀποχτή-

Les rites du mariage, trad. A. v. Gennep (Paris 1938), 151, G. Murray, *The Rise of Greek Epic* (Oxford 1961 [=1934], O.U.P.), 186, Köstler, 37 κ.έ., βλ. καὶ Σχόλ. Τ εἰς Φ 79: ἐκατόμβιοιον]έκατὸν βοῶν τιμήν, Ἀπολλων. Σοφ., 60.29, λ. δνωδεκάβοιον: δνόδεκα βοῶν τιμήν, πρβ. Büchsenschütz, 364, βλ. ἐπίσης Leaf, αὐτ.: «έκατόμβιον express the value of the cup, not the actual substance of the ransom», πρβ. Η 521, εἰς Ψ 703: «ἐνὶ σφίσι implies probably the rough test of a conversational estimate, as opposed to that of actual barter».

1. "Ἡ ποὺ ἀνταποκρίνεται σὲ βόδια ἡ στὴν ἀξίᾳ τους, βλ. καὶ Friedreich, αὐτ., ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα Σχόλ. εἰς α 431: ἐεικοσάβοια]εἴκοσι νομίσματα ἐγκεχαραγμένα ἔχοντα βοῦς· ἡ εἴκοσι βοῶν τιμήν.

2. Στὰ ἔπη γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ τάλαντα (χρυσοῦ), πρέπει ὅμως νὰ δεχτοῦμε ὅτι δὲν σημαίνουν κάποια συγκεκριμένη ἀξίᾳ, ὥστε νὰ θεωρηθοῦν πραγματικὰ νομίσματα, πρβ. Büchsenschütz, αὐτ.: ἡ παρουσία τους θυμίζει τὰ (βενετούλικα) «φλουρὰ» καὶ τὰ (τούρκικα) «ἄσπρα» τῶν δημοτικῶν ἐλληνικῶν τραγουδιῶν. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας τοῦ ὁμηρικοῦ ταλάντου ὑπάρχει πάντως πλούσια βιβλιογραφία, βλ. A. Andreades, *Geschichte der griechischen Staatswirtschaft*, übers. E. Meyer (Hildesheim 1965, Olms= München 1931, Drei Masken Verl.), 8⁶.

3. "Ἐτοι καὶ Pringsheim, 92 κ.έ.

4. Μπορεῖ νὰ σημειώθει ὅτι καὶ γι' αὐτὸς τὸ μεταβατικὸ στάδιο χρησιμοποιεῖται ἔδω ἡ ὁρολογία τῆς «ἀγοραπωλησίας».

5. Φ 78-9: με (...) / (...) ἄλφον, ο 452-3: δ' (...) / ἄλφοι, ρ 249-50: τὸν (...) / (...) ἄλφοι, υ 383: τοὺς ξείνους (...) / (...) ἄλφοι.

6. Φ 79: τοι, ο 452: διν, ρ 250: μοι, υ 383: τοι.

7. Βλ. Σχόλ. Β εἰς υ 383, πρβ. ὅμως Murray, *Odyssey* II 303¹: «it seems impossible to assume 'the sale' as subject to ἄλφοι».

8. Murray, αὐτ.: «ἄλφοιν (i.e. ἄλφοιεν) is a conjecture of Bekker's; the plural verb is demanded by the sense. Others change τοὺς ξείνους in line (υ) 382 to τὸν ξεῖνον, βλ. καὶ Ebeling, αὐτ.»

σει ἀντικείμενο τὸ ρῆμα¹: περίεργη προσπάθεια νὰ ἔξιμαλυνθεῖ ἡ ἀντίφαση ἀποτελεῖ ἡ ἀναζήτηση τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ρήματος σ' ἄλλη λέξη². Κι ὅμως, παρ' ὅλο πού δὲν μποροῦμε ν' ἀποκλείσουμε ὅτι ἔχουμε ἵσως λαθεμένη ἀνάγνωση³, ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς χρησιμοποίησε λαθεμένα μιὰ τυπικὴ ἔκφραση, ἡ διόρθωση δὲν φαίνεται ἀπαραίτητη καὶ ἡ ἀντίφαση λύνεται ἀν μεταφερθοῦμε στὸ πεδίο τῆς αἰσθητικῆς.

Στὴν διήγηση γίνεται λόγος ἄλλοτε γιὰ ἔναν ξένο⁴ καὶ ἄλλοτε γιὰ περισσότερους⁵, οὓσιαστικὰ ὅμως ἡ ἰδιότητα τοῦ ἔνου ἀναφέρεται εἰδικὰ στὸν Ὁδυσσέα, ντυμένον μὲ κουρέλια ζητιάνου⁶, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἔντονη ἀντίθεση μὲ τὴν κατοπινὴ ἀναγνώρισή του· ἄλλωστε, ἀνκαὶ δίπλα του ἐμφανίζονται ὁ μάντης Θεοκλύμενος, ἔξοριστος ἀπὸ τὴν πατρίδα του γιὰ φόνο⁷, καὶ ἡ θεὰ Ἀθηνά, ὅλη ἡ σκηνὴ ἔτελνται σὰν νὰ παραμένει ἀπαραίτητη ἡ παρουσία αὐτῶν τῶν δυοῦ. Γιὰ τὸν Θεοκλύμενο ἡ ἔξτιλη αὐτὴ εἶναι σύμφωνη καὶ μὲ τὴν διήγηση, γιατὶ πρὶν λίγο εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸ παλάτι τοῦ Ὁδυσσέα καὶ εἶχε καταφύγει στὴν κατοικία τοῦ Πειραιού, φίλου τοῦ Τηλέμαχου⁸: γιὰ τὴν θεὰ ὅμως τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά.

Στὸν στίχο υ 55 ἡ Ἀθηνά ἔχει ἀνεβεῖ πιὰ στὸν "Ολυμπο, ἀλλὰ στὸν υ 284 ὁ "Ομηρος τὴν θεωρεῖ πάλι ὅτι βρίσκεται στὸ προσκήνιο, γιατὶ τοῦ χρειάζεται ἡ παρουσία τῆς γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὕβρις τῶν μνηστήρων ἔχει φτάσει στὸ ἀποκορύφωμά της· ἀκόμα, στὸν υ 345 παρεμβάλλεται πάλι ἡ θεὰ γιὰ νὰ συσκοτιστοῦν τὰ πνεύματα τῶν μνηστήρων. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅμως ἡ διήγηση δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν Ἀθηνά, γι' αὐτὸν καὶ δὲν λέγεται πιὰ τίποτε γι' αὐτήν, ὥστε τὸ ὑποκείμενο τοὺς ἔσινονς ἀντιπροσωπεύεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ ἔνα μόνο πρόσωπο, τὸν Ὁδυσσέα⁹. "Αλλωστε πρέπει νὰ σκεφτοῦμε ὅτι, κι ἀν ἀκόμα ἡ ἀνάδειξι τῶν μνηστήρων μποροῦσε νὰ φτάσει σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ν' ἀποπειραθοῦν νὰ πουλήσουν ὡς

1. Βλ. καὶ Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, αὐτ.: «ἄλλοι δὲ διορθοῦσι τὸ 'τοι' εἰς 'τις', ἵνα ὑπάρχῃ τοῦτο ἀντικείμενον εἰς τὸ 'ἄλφοι'».

2. Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, αὐτ.: «ὑποκείμενον εἶναι ὁ ἀλήτης, ὡς τὸ κυριώτερον πρόσωπον» [ὑπάρχει εἰς υ 377!].

3. Γιὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς δὲν σημειώνονται variae lectiones, ἐνῶ γιὰ τὸν υ 374 ὑπάρχουν οἱ: ἔσινω, ἔσινοι· πρβ. στὸν υ 295 μετάβαση τοῦ ὑποκειμένου ἀπὸ τὸν πληθυντικὸν στὸν ἔνικο, γιὰ νὰ δικαιολογεῖται τὸ ρῆμα.

4. υ 129, 165, 178, 191, 199, 236, 293, 305, 324, 360.

5. υ 295, 374, 382.

6. ρ 16 κ.é.

7. ο 256 κ.ξ.

8. υ 371-2.

9. Τέτοιεις ἀντιφάσεις παρουσιάζονται καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῶν ἐπῶν. Στὸν στίχο ε 148 δ 'Ερμῆς ἔχει φύγει ἀπὸ τὴν 'Ωργυία, ἀλλὰ στὸν ε 202 διάλογος Ὁδυσσέα καὶ Καλυψῶς προετοιμάζεται σὰν ν' ἀποτείνεται ἡ Καλυψώ σὲ περισσότερους, βλ. καὶ Ἀριστον. (Carnuth), Π. σημ. Ὁδυ., 58 (ε 202): ἔνα πρὸς ἔνα διαλεγομένους φασὶ 'τοῖς ἄρα μύθων ἥρχεν', πρβ. 72 (η 47): δύο δύτων 'τοῖσι' εἶπε. Περισσότερα προβλήματα ἔχει δημιουργῆσει ἡ χρήση τοῦ δυϊκοῦ εἰς I 182-3: τὼ δὲ βάτηρι παρὰ θῆνα πολυφλοιβοιο θαλάσσης / πολλὰ μᾶλ' εὐχομένω, 185: Μυρμιδόνων δ' ἐπὶ τε κλισίας καὶ νῆας ἴκεσθην, 192-3: τὼ δὲ βάτηρι προτέρω, ἥγετο δὲ δῖος Ὁδυσσέας, / στὰν δὲ πρόσθ' αὐτοῖο, 197-8: χαίρετον· ἦ φίλοι ἄνδρες ἴκανετον· ἦ τι μάλα χρεώ, / οὐ μοι σκυζομένῳ περ 'Αχαιῶν φίλτατοι ἔστον, γιατὶ ἀναφέρεται σὲ τρία πρόσωπα ('Οδυσσέα, Αἴλαντα, Φοίνικα), ἢ καὶ πέντε, ἀν προσθέσουμε καὶ τοὺς κήρυκες ('Οδίο καὶ Εὔρυθάτη')· βλ. I 168-70, καὶ Leaf, I 384, εἰς I 168. "Ολες αὐτές οἱ περιπλοκές μποροῦν νὰ διευκρινιστοῦν μὲ αἰσθητικὴ ἀνάλυση.

δούλη καὶ τὴν θεά (ποὺ σ' αὐτῇ τὴν περίπτωση δὲν παρουσιάζεται ἐνανθρωπισμένη, γιὰ νὰ ὑπάρχει ἡ δικαιολογία ὅτι ἐπιτέλους πουλοῦν ἀνθρώπο κι ὅχι θεό), οὕτε δὲ ποιητὴς οὕτε οἱ ἀκροατές του ξταν δυνατὸν νὰ διανοηθοῦν πώληση μιᾶς θεᾶς καὶ τίμημα γι' αὐτήν· τίμημα μποροῦσε νὰ ὑπάρξει μόνον ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ Ὀδυσσέα, ὥστε σωστὰ τὸ ρῆμα βρίσκεται στὸν ἔνικό.

γ) Ἡ πώληση εἶναι πάντοτε ὑπερπόντια καὶ φαίνεται ὅτι πραγματοποιεῖται ἀπευθείας ἀπὸ τὸ πλοῖο¹ στὸ ὄποιο ἐπιβιβάζονται οἱ ἀνθρώποι ποὺ ἀρπάζονται² γιὰ νὰ πουληθοῦν· ἀκόμα, ἐνῶ οἱ πωλητὲς ἀναφέρονται πάντοτε συγκεκριμένα³, οἱ ἀγοραστὲς δὲν καθορίζονται ποτέ, ἀλλὰ μνημονεύεται μόνον δὲ μακρυνόδες πάντοτε τόπος τους⁴.

Τὰ δεδομένα αὐτὰ ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος (ὁ ἀνθρώπος ποὺ πουλιέται) ἔχει μὲ τὸ σύστοιχο ἀντικείμενό του (τὸ τίμημα) σχέση παροχῆς καὶ ἀντιπαροχῆς, δηλ. ἀνταλλάσσονται τὸ ἕνα μὲ τὸ ὄλλο, καὶ ὅτι τὸ σύστοιχο ἀντικείμενο τοῦ ρήματος (τὸ τίμημα) ἔχει μὲ τὸ ἔμμεσο ἀντικείμενο του (τὸν πωλητή) σχέση παροχῆς καὶ δανειστῆ (δικαιούχου). Συνεπῶς τὸ ἀλφάνω τινί τι σημαίνει: «(μὲ πώληση ἢ ἀνταλλαγῆ) φέρνω ὅς ἀντάλλαγμα σὲ κάποιον (πωλητή) κάτι (τίμημα ἢ ἀντάλλαγμα)»⁵, ὥστε τὸ ρῆμα ἔρμηνεύεται: «μὲ ἀνταλλαγὴ φέρνω», ἢ πιὸ ἀπλά: «ἀνταλλάσσομαι».

5. — Τὸ ρῆμα τὸ συναντοῦμε καὶ σὲ μεταγενέστερα ποιητικὰ ἢ πεζὰ κείμενα· εἶναι συνεπῶς κατὰ κάποιον τρόπο ἀπαραίτητο νὰ ἐλεγχθεῖ ἂν ἡ ἔρμηνεία ποὺ προτείνεται ἐπαληθεύεται καὶ σ' αὐτές τὶς ἐμφανίσεις του.

'Απὸ τοὺς τραγικοὺς μόνον δὲ Εὔριπδης χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα⁶ σὲ δυὸ στίχους του:

1. Αὐτὸς συνάγεται ἀμεσα ἀπὸ τοὺς στίχους τῆς Ὀδύσσειας ο 452: ἀγοιμ' ἐπὶ νηός, ρ 249-50: ἐπὶ νηὸς ἔνσσελμοιο μελανῆς / ἀξω, υ 382-3: ἐν νηὶ πολυκληῆδι βαλόντες / (...) πέμψωμεν, καὶ ἔμμεσα ἀπὸ τοὺς στίχους τῆς Ἰλιάδας Φ 78-9, γιατὶ δὲ Λυκάων ποὺ πιάστηκε στὴν Τροία θὰ πουληθεῖ στὴν νῆσο Λῆμνο.

2. B.L. A. Yoshida, La structure de l'illustration du bouclier d'Achille, *Revue Belge Philol.-Hist.* 42 (1964) 1-15, 13: «ἀλφάνῳ 'gagner, rapporter' est lié dans la langue homérique au gain qu'un captif rapporte à celui qui le vend».

3. Φ 74 κ.έ. ('Αχιλλέας), ο 415 κ.έ. (*Φοίνικες νανσίκλητοι* ...) ἄνδρες τεῶνται, ρ 247 κ.έ. (Μελάνθιος), υ 375 κ.έ. (ἀνώνυμος μνηστήρας, γιὰ λογαριασμό—ὑποθετικά—τοῦ Τηλέμαχου).

4. Φ 79: *Λῆμνον ἐς ἡγαθέην*, ο 453: ἀλλοθρόνος ἀνθρώπους, ρ 250: *τῆλ' Ἰθάκης*, υ 383: *ἐς Σικελούς*· πρέπει λίσως νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὸ ρῆμα συνδέεται μὲ τὸν πωλητή, βλ. καὶ Pringsheim, 92 κ.έ.

5. Snell-Erbse, αὐτ.: «jemandem (Dat.) etwas (Akk.) einbringen, von Sklaven, die dem Verkäufer einen Erlös einbringen».

6. "Ετοι Liddell-Scott, 74, λ. ἀλφάνω.

χωρὶς γὰρ ἄλλης ἦς ἔχουσιν ἀργίας
φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνον σι δυσμενῆ¹.

ἄροισθ' ὅθουνεχ' οἵ μὲν εὐγενεῖς βροτῶν
πένητες ὄντες οὐδὲν ἀλφάνον σι ἔτι,
οἵ δ' οὐδὲν ἥσαν πρόσθεν, ὅλβιοι δὲ νῦν,
δόξαν φέρονται τοῦ νομίσματος χάριν².

Καὶ στοὺς δύο στίχους τὸ ρῆμα χρησιμοποιεῖται μεταφορικά³, καὶ σημαίνει «παίρνω ἀντάλλαγμα»⁴ στὸν στίχο τῆς Μήδειας, καὶ προφανῶς⁵ «ἀπολαμβάνω τιμὴν» στὸν στίχο τοῦ ἀποσπάσματος, ὃπου ἡ κατὰ λέξη ἐξήγηση εἶναι «(ἀπο-)λαμβάνω ὡς ἀντάλλαγμα (τῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς) τιμὴν». Συνεπῶς ἡ ἐρμηνεία ποὺ τοῦ δόθηκε γιὰ τὶς δύμηρικὲς ἐμφανίσεις του δὲν ἀντρέπεται, ὅπως δὲν ἀνατρέπεται καὶ σ' ἔνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἰππώνακτα:

καὶ τὸν σολοίκους ἦν λάβωσι περγᾶσι
Φρύγας μὲν ἐς Μίλητον ἀλφάνον σι τε ντασ⁶,

ἀφοῦ ἡ μετοχὴ σημαίνει: «γιὰ νὰ φέρουν ἀντάλλαγμα»⁷.

Τρία ἀποσπάσματα τῶν κωμικῶν ἐνισχύουν τὴν ἕδια ἐρμηνεία:

οὐ θᾶττον αὐτὴν δεῦρο μοι τῶν τοξοτῶν
ἄγων ἀποκηρύξει τις ὅ τι ἀν ἀλφάνον⁸.

1. Εὔριπ., *Μήδ.* 296-7· βλ. καὶ 'Αριστοτ., *Ρητορ.* B 21, 1394a 34, ὃπου ὑπάρχει ἡ γραφὴ παρ' ἀστῶν, ἀντὶ πρὸς ἀστῶν.

2. Εὔριπ. (Nauck-Snell, TGF), ἀπ. 326.

3. "Ετσι Liddell-Scott, αὐτ.: «to incur, envy».

4. 'Η. Παπαχαρίση, *Εἰδωπίδον Μήδεια* ('Αθῆναι 1953, Πάπυρος), 31 (στ. 297): «θὰ κερδίσουν».

5. 'Απὸ τὴν ἀντίθεση πρὸς τοὺς δύο διευταίους στίχους.

6. 'Ιππών. (Diehl-Beutler, ALG³), ἀπ. 43· γιὰ τὸν τύπο τῆς μετοχῆς βλ. *Thes.* 1601, λ. ἀλφηστεύω: «ἀλφηστεύσοντας· alii ἀλφηστεύοντας, ἀλφηστεύσοντας. Jure vero ἀλφηστεύσοντας».

7. Σόλοικος σημαίνει «βάρβαρος», βλ. Ψ 'Ηρωδιαν. (Valk), 193, 'Ανακρ. (Edmonds, Lyra Graeca II), ἀπ. 90: κοίμισον δ', δ Ζεῦ, σόλοικον φθόγγον, βλ. ἐπίσης Εύσταθ., 368.1 (Γ 867 κ.έ.): τινὲς τοὺς βαρβάρους σολοίκους ἔλεγον. Στὸ δίστιχο συνεπῶς τοῦ 'Ιππώνακτα λέγεται ὅτι οἱ βάρβαροι ποὺ πιάνονταν (στὸν πόλεμο;) πουλιοῦνταν, καὶ εἰδικὰ οἱ Φρύγες στὴν Μίλητο, φέροντας ἔτσι ἀντάλλαγμα, βλ. *Thes.*, αὐτ.: «ἔντιμον εἶναι, pretium habere, tum omnino licere, vendi»· ἐνισχυτικὴ γι' αὐτὴ τὴν ἐρμηνείαν εἶναι καὶ ἡ παρουσία τοῦ ρήματος πέρηνημι (βλ. καὶ X 45, Ω 751-2, Θεογ. 1215), ποὺ εἶναι σχετικὸ πρὸς τὴν πώληση δούλων, πρβ. 'Αριστοτ., *Πολιτ.* Γ 5, 1287a6: ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παρ' ἐνίοις ἦν δοῦλον τὸ βάναυσον ἢ ξεινόν.

8. Εὔπολ. (Kock, CAF), ἀπ. 258.

οῖμοι κακοδαίμων τῆς τόθ' ἡμέρας, δτε
εἰπέν μ' ὁ κῆρυξ, οὗτος [ῶνον] ἀλφάνει.

ἢν δῆλον οὐ τι νυμφίος τε ἀλφάνει.

Στὸ ἀπόσπασμα τοῦ Εὔπολη, ὅπου τὸ ἀποκηρύξει ἔχει τὴν ἔννοια: «πουλῶ μὲ προκήρυξη (πλειστηριασμό) ³, ἡ ἐκφραση ὅ τι ἀν ἀλφάνη σημαίνει: «ὅ, τι ἀξίζει», δηλ. «ὅ, τι φέρνει ὡς ἀντάλλαγμα» ⁴. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀριστοφάνη, μ' ὄποιανδήποτε συμπλήρωση ⁵, χρησιμοποιεῖ τὸ ἀλφάνει μὲ τὴν ἔννοια «φέρνει (ἢ παίρνει;) ὡς ἀντάλλαγμα» ⁶. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Μενάνδρου ἵσως νὰ μὴν ἔχει διαβαστεῖ σωστά ⁷, ὄπωσδήποτε ὅμως κι ἐδῶ τὸ ἀλφάνει σημαίνει: «δίνει (ἢ παίρνει;) ὡς ἀντάλλαγμα» ⁸.

Ποιὸν σαφεῖς εἶναι οἱ φράσεις τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἀετίου:

ὅσην [τιμὴν] οὐκ ἀν ἑκατόμβῃ βούπρῳδος ἀλφοῖς.

τὸ γὰρ ἐναλλάσσειν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀλφοῖς ἀντινεῖν,

γιατὶ στὴν πρώτη εἶναι αὐτονόητη ἡ ἐρμηνεία: «φέρνω ὡς ἀντάλλαγμα (τί-

1. Ἀριστοφ. (Kock, CAF), ἀπ. 324.

2. Μενάνδρ. (Kock, CAF), ἀπ. 362.

3. Ἀρποκρ., 27.16, λ. ἀποκηρύττω, πρβ. Λουκιαν., *Bίων πρ.* (27), 1: ἀποκηρύξωμεν, 6: ἀποκηρύττεις, κ. ἀλλ., Ἀριστοφ., αὐτ., :εἰπέν μ' ὁ κῆρυξ, βλ. *Thes.*, 1606, λ. ἀλφοῦ: «diceat» καὶ «quanti sit pretio».

4. Ἐτσι Th. Kock, *Comicorum Atticorum Fragmenta*, I (Lipsiae 1880, Teubner), 329: «quovis pretio».

5. Βλ. Kock, αὐτ., τὶς συμπλήρωσεις τῶν A. Meineke: οὗτος ὧντὴν ἀλφάνει καὶ Th. Bergk: πρᾶσιν οὗτος ἀλφάνει (ἢ συμπλήρωση τοῦ Kock εἶναι σωστότερη). Ξνκαι τὸ ρῆμα περιέχει τὶς ἔννοιες τῆς πώλησης καὶ τοῦ τιμήματος, τὸ σύστοιχο ἀντικείμενο εἶναι ἀπάριτο ἀν σκεψτοῦμε δτι εἰλεῖ ἔχαστει πιὰ ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ ρήματος.

6. *Thes.*, αὐτ.: «veno ponitur» καὶ «hic in pretio est».

7. Βλ. v.l.: ἦν δῆλονοτιὴ νυμφίος τότ' ἀλφάνει· θὰ μποροῦσε νὰ προταθεῖ ἡ διόρθωση; ἦν δῆλον οὐ τις νυμφίος ἀλφάνει, ἀν θεωρήσουμε δτι τὸ ἀπόσπασμα ἀναφέρεται σὲ ἀσχημη ἦγεροντοκόρη, ποὺ δὲν τὴν θέλει κανεῖς.

8. Παρὰ τὴν πολὺ μεταγενέστερη ἐποχὴ τοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ρῆμα φαίνεται νὰ διατηρεῖ (μὲ τὴν παρουσία δίπλα του τῆς λέξης νυμφίος) τὴν ἐπαφή του μὲ τὸν γάμο μὲ ἀγορὰ τῆς συζύγου.

9. Πλουτ., Συμπ. 2, 668c· ἡ συμπλήρωση: τιμὴν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σωστή.

10. Ἀέτ., XIII 133· βλ. Chantraine, ὥ.π. I 66 κ.έ., λ. ἀλφάνω: «il semble que l'emploi de ἀλφάνω au sens de ἀμείβω, attesté chez Αέτ., s'explique par la valeur d'échange (vente de captif, etc.)».

μημα»), ἐνῶ ἡ δεύτερη πληροφορεῖ ἀκριβῶς ὅτι τὸ ἀνταλλάσσω¹ λέγονταν σὲ παλιότερη ἐποχὴ ἀλφαίνω².

Προβλήματα δημιουργεῖ ἡ παρουσία τοῦ ρήματος σὲ μιὰ ἐπιγραφή:

δπ[ό]σεν δ' ἀλφει μίσ[θ]οσιν τὸ τέμενος³,

γιατὶ ἡ παρουσία τῆς λέξης μίσθωσις⁴ ἐπιβάλλει τὴν ἔρμηνεία «φέρνω (ώς ἀντάλλαγμα) μίσθωμα»⁵ μ' αὐτήν, τὸ ρῆμα, ποὺ στὶς ἄλλες περιπτώσεις ἀνῆκε στὸν κύκλο ἐννοιῶν τῆς σύμβασης ἀνταλλαγῆς, ἐκτρέπεται πρὸς τὸν κύκλο ἐννοιῶν τῆς μισθωτικῆς σύμβασης. Άλλὰ ἡ ἐκτροπὴ αὐτὴ διευρύνει, ἀντὶ νἀνατρέπει, τὴν προηγούμενη ἔρμηνεία τώρα ἔχουμε παράλληλα δυό (ἀναλυτικὰ ἐκφρασμένες) ἔρμηνεις: α) «(μὲ πώληση=ἀνταλλαγὴ δριστική) φέρνω ὡς ἀντάλλαγμα σὲ κάποιον (πωλητή) κάτι (ἀνταλλαγμα δριστικό=τίμημα)» καὶ β) «(μὲ ἐκμίσθωση=ἀνταλλαγὴ προσωρινή) φέρνω ὡς ἀνταλλαγμα σὲ κάποιον (ἐκμισθωτή) κάτι (ἀνταλλαγμα προσωρινό=μίσθωμα)». Ο συνδυασμὸς τῶν δυό δόδηγει στὴν γενικὴ ἔρμηνεία τοῦ ἀλφάνω τινί τι: «μὲ ἀνταλλαγὴ (δριστικὴ μὲ πώληση ἢ προσωρινή μὲ ἐκμίσθωση) φέρνω σὲ κάποιον (πωλητὴ ἢ ἐκμισθωτή) κάτι (δριστικὰ ὡς τίμημα ἢ προσωρινὰ ὡς μίσθωμα)», ἢ πιὸ ἀπλά: «ἀνταλλάσσομαι (προσωρινὰ ἢ δριστικά) καὶ ἀποδίδω σὲ κάποιον κάτι».

II. 'Αλφηστής

6. — Τὸ ἐπικὸ⁶ οὔσιαστικὸ ἀλφηστής⁶, πάντοτε σὲ πληθυντικό, τὸ συναντοῦμε σὲ ἀρκετοὺς ἐπικούς στίχους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν *'Ιλιάδα*:

(...) Ζεὺς (...), ὃς τε δίδωσιν
ἀνδράσιν ἀλφηστής την δπως ἐθέλησιν ἑκάστω⁷.

1. Βλ. Liddell-Scott 554, λ. ἐναλλάσσω: «exchange, give in exchange, (παθ.) have commercial relations with», πρβ. Θουκ. Α 120.2: ὅσοι Ἀθηναῖοι ἥδη ἐνηλλάγησαν.

2. Lidell-Scott 74, λ. ἀλφάνω: «change».

3. IG I² 94, στ. 15.

4. Βλ. II. Βάλληνδα-Ν. Πανταζοπούλου, *Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ μισθώσεως κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον*: ἐπιγραφὴ μισθώσεως τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ('Αθῆναι 1948, Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας 'Αθηνῶν, ΙΙ' 2), 13, ὅτι μίσθωσις σημαίνει καὶ τὸ «μίσθωμα», βλ. καὶ 'Αριστοτ., 'Αθην. πολ. 2.2: εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδίδοιεν.

5. "Ετοι Liddell-Scott, δ.π., λ. ἀλφηστής.

6. "Η ἀλφηστήρ, βλ. Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 61, λ. ἀλφηστής, ἢ ἀλφεστής, Autenrieth-Ολυμπίου, 25, λ. ἀλφηστής.

7. α 348-9.

ἔνθεν ἀναστήσας ἄγε Ναυσίθοος θεοειδῆς,
εἰσεν δὲ Σχερίη, ἐκὰς ἀνδρῶν ἀλφη σ τά ω ν¹.

(...) δις ἐν Κορήτῃ εὐρείῃ
ἀνέρας ἀλφη σ τάς νίκα ταχέεσσι πόδεσσιν².

(...) ὀνόμηρε δὲ τήνδε γυναικα
Πανδώρην, ὅτι πάντες Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
δῶρον ἐδώρησαν, πῆμ' ἀνδράσιν ἀλφη σ τῇ σι ν³.

(...) Ἐπιμηθέα,
δις κακὸν ἐξ ἀρχῆς γένετ' ἀνδράσιν ἀλφη σ τῇ σι ν⁴.

(...) δις ὁμα θεοῖσιν
ἀνδράσι τ' ἀλφη σ τῇ σι ν ἀρῆς ἀλκτῆρα φυτεύσαι⁵.

...] ποδωκῆς⁶ δι' Ἀταλάν[τη
Χαρίτων ἀμαρύγματ' ἔχο[νσα
πρὸς ἀνθρώπων ἀ]παναίνετο φῦλον ὄμιλ[εῖν
ἀνδρῶν ἐλπομένη φεύγ]ειν γάμον ἀλφη σ τά ω ν⁷.

δις τοῖσδ' ἐν μεγάροις ἵε]ρὸν λέχος εἰσαναβαίνων
πατῆρο ποίησε Κρονίων
περ]ί τ' ἄλλων ἀλφη σ τά ω ν
χθονὸ]ς δσ[σ]ο[ι καρ]πὸν [ἴδονσι⁸ .

ω̄ ξεῖνοι τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
ἢ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε
οἴλα τε ληῖστηρες ὑπεὶ ἄλλα, τοί τ' ἀλόωνται
455 φυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες⁹;
τίφθ' οὗτως ἡσθον τετιηότες, οὐδ' ἐπὶ γαῖαν
ἐκβητ', οὐδὲ καθ' ὅπλα μελαίνης νηὸς ἔθεσθε;

1. ζ 7-8.

4. Θεογ. 511-2.

6. "Ετσι Σχόλ. Α εἰς Β 764.

7. 'Hoī. (Merkelbach-West), ἀπ. 73 στ. 2-5.

8. 'Hoī., ἀπ. 211 στ. 10-3.

9. Οἱ τέσσερις αὐτοὶ στίχοι εἰναι ἐπανάληψη τῶν δημητικῶν γ 71-4 (= 252-5), βλ.

A. Weiher, *Homerische Hymnen* (München 1951, Tusculum), 145, πρβ. Ἀριστον., 28 (γ 71).

2. ν 260-1.

5. Ἀσπ. 28-9.

3. "Εργ. 80-2.

αῦτη μέν γε δίκη πέλει ἀνδρῶν ἀ λ φ η σ τ α ω ν
διπόταν ἐκ πόντου ποτὶ χθονὶ νηὶ μελαίνῃ
460 ἔλθωσιν καμάτῳ ἀδηκότες, αὐτίκα δέ σφεας
σίτοιο γλυκεροῖο περὶ φρένας ἰμερος αἰρεῖ¹.

Δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ ὅτι τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι nomen agentis τοῦ ρήματος ἀλφάνω². συνεπῶς πρέπει ν' ἀπορίψουμε τόσο τὴν παραγωγή του ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ ἄλφιτα³, δσο καὶ τὴν σύνθεσή του ἀπὸ τὰ (οὐσιαστικὸ καὶ ρῆμα) ἄλφι+ἔδω⁴.

Στὴν ἑρμηνεία τοῦ οὐσιαστικοῦ ἡ κατάσταση παρουσιάζεται πάλι περίπλοκη⁵. Οἱ ἀρχαῖοι σχολιαστὲς ἑρμηνεύουν «έφευρετικός»⁶, οἱ λεξιογρά-

1. "Yux. Ἀπόλλ. (III), 452-61.

2. Πρβ. Autenrieth-'Ολυμπίου, αὐτ., βλ. ἀκόμα *Anecd. Ox.* (Cramer), I 79.26 λ. ἀλφηστάι: προσαγορικὸν εἶναι φασὶν ἀπὸ τοῦ ἀλφεῖν, Εὔσταθ., 1788.33 κ.έ. (ο 452): τὸ μὲν ἄλφοι (...) γίνεται ἀπὸ τοῦ ἀλφῶ, ἀλφήσω ἀφ' οὐδὲ ἀλφηστής.

3. "Ετοι Frisk, I 81, λ. ἀλφηστής, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι ποράγεται ἀπὸ τὰ οὐσιαστικὰ ἀλφή, ἀλφησις, παράγωγα τοῦ ρήματος: θὰ ἔπειρε ὅμως νὰ ἔχουμε τὸν τύπο: ἀλφ(-)ι-στής, βλ. Chantraine, δ.π., I 67, λ. ἀλφηστής: «on a interpreté le terme comme un derivé d'ἀλφάνω en expliquant la finale -ηστης, ainsi que dans τευχηστής, ἑρπηστής, τευχηστής, comme une analogie fautive d' ὡμηστής. Mais c'est précisément ὡμηστής qui ferait penser à une autre interpretation, ce mot contenant dans son second terme la racine *ed- 'manger'; on a donc compris depuis le XIXe siècle 'manger de farine' avec ἄλφι- comme premier terme, l'élation de l'iota s'expliquant par des raisons métriques (...). P. Mazon pense que les deux significations ont coexisté, estimant que (Σοφ., Φιλ. 709) le sens est 'mangerus de pain' mais (Αἰσχ., Επτ. 769) 'entrepreneants'».

4. "Ετοι Ebeling, I 89, λ. ἀλφηστής: Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 45, λ. ἀλφηστής, ἀλλὰ μὲ τὴν παραλλαγὴ: «κατὰ δὲ τὴν συνήθη παραγωγὴν ἐκ τοῦ ἀλφεῖν», Λορεντζάτου, 27, λ. ἀλφηστής: «κατὰ τινας ἐκ τῶν τεμάτων τῶν ρημάτων ἀλφάνω καὶ ἐσθίω (...), κατ' ἄλλους, ἵσως δρθέτορον, ἐκ τοῦ ἄλφι, ἀλφιτον καὶ ἐσθίων». θὰ ἔπειρε ὅμως, πάλι, νὰ ἔχουμε τὸν τύπο: ἀλφ-εδεστής· πρβ. Τσιτσικλῆ, Χηρωσταὶ 154 κ.έ., ὅτι λέξεις ποὺ ἔχουν κατάληξη -(ω)στής δὲν εἶναι σύνθετες.

5. Chantraine, αὐτ.: «la tradition ancienne donne des équivalences assez vagues (...) on a pensé que dans l'Od. le mot désignait les hommes comme entrepreneurs. L'emploi d'Hés. (...) n'orienté vers aucune signification précise».

6. Σχόλ. Β, Ε εἰς α 349: ἀλφηστῆσιν] ἐπινοητικοῖς, ἐφευρετικοῖς, ἀπὸ τοῦ ἀλφῶ, τὸ εὐρίσκω (Β: ψηλαφῶ), ἀφ' οὐ καὶ τὸ ἄλφα, Σχόλ. Ε εἰς ζ 8: τοῦ γὰρ καὶ ἐπιστήμης δεκτικοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἐπινοητικοὶ, Σχόλ. Β εἰς ν 261: ἀνέρας ἀλφηστάζ] ἐφευρετάς· γίνεται δὲ ἐκ τοῦ ἀλφῶ, τὸ ψηλαφῶ, ἀφ' οὐ καὶ τὸ ἄλφα, βλ. ὅμως *Anecd. Ox.* (Cramer), I 79.25, λ. ἀλφηστάι (cod.: «ἄλφισταῖ»): οἱ μὲν ἐπίθετον τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ τὸν ἀνθρώπων αὐτὸν (...) ἀλφηστάι τοίνυν οἱ ἀνθρωποι, Εὔσταθ., 1422.34 κ.έ. (α 349): καὶ ὅτι ἀλφηστάι κοινῶς, οἱ ἀνθρωποι ὡς ἐφευρετικοὶ καὶ ἐπινοητικοὶ τεχνῶν τε καὶ μηχανῶν καὶ βουλευμάτων καὶ ἑτέρων, ὃν τοῖς ἀλόγοις οὐ μέτεστιν.

φοι προτιμοῦν τὴν ἀπόδοση «βασιλιάς»¹, τὰ νεότερα λεξικά κυμαίνονται ἀνάμεσα στὶς ἔξηγήσεις «ἀρτοφάγοι» καὶ «ἐπιχειρηματίες»², ἐνῶ οἱ μεταφραστὲς παρουσιάζουν τόσο ἀνομοιογενὴ ποικιλία στὶς ἀποδόσεις τους³, ὥστε εἶναι πάλι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη ἐπιστροφῆς στὶς πηγές.

1. 'Ησυχ., I 134, λ. ἀλφησταῖ: ἄνθρωποι, βασιλεῖς, ἔντιμοι, λ. ἀλφηστής: ἰχθύος εἶδος καὶ ἔντιμος, λ. ἀλφηστῆσι: τοῖς εὐδετικοῖς καὶ συνετοῖς, πρβ. λ. ἀλφισταῖ: ἀμεῖπται, ἔντιμοι, Σούδ., 72, λ. ἀλφηστής: εὐρετής, 'Απολλ. Σοφ., 23, λ. ἀλφηστῆσι: ἔντιμοις, λέγει δὲ βασιλεῦσιν, οὕτως 'Ηλιόδωρος, *Etym. Gud.* 39, λ. ἀλφηστής: εὐρετής: ἐκ τοῦ ἀλφῶ τὸ εὐρίσκω, ἀλφήσω γίνεται ἀλφηστής ὁ εὐρετικός, πρβ. *Anecd. Gr.* (Bekker), I 386, λ. ἀλφηστῆσιν: ἔντιμοις.

2. Liddell-Scott, αὐτ.: «lit. earners, i.e. enterprising, esp. of traders or seafarers», Cunliffe, 24, λ. ἀλφηστής: «epithet of men, gain-getting, having to labour for their bread», Ebeling, αὐτ.: «qui pane vescitur (...) de toto hominum genere (...) inventores sive industrios (...) alii: ἔντιμοι (...) alii: κατωφερεῖς», Σκαράτου-Βυζαντίου, αὐτ.: «οἱ ἐφευρίσκων (ἐπινοῶν), ἐφευρετικός, ἐπομένως κερδίζων ἢ φιλοκερδής, ἐν γένει βιομήχανος, δραστήριος, ἐπιχειρηματίας», Autenrieth-'Ολυμπίου, αὐτ.: «οἱ μετὰ μόχθου ἐργαζόμενοι, κατ' ἄλλους ἀλφίτων ἐδεστής, ἀρτοφάγος ἢ κριθοφάγος», Πανταζίδου-Κωνσταντίνου, αὐτ.: «ἄλφίτων ἐδεστής, ἀρτοφάγος, ἢ κυριώτερον κριθοφάγος, (...) φιλόπονοι, κερδοσκόποι (...) οἱ ἀνθρώποι ἐν γένει καθ' ὅσον διὰ τῆς φιλεργίας καὶ τοῦ ἐπινοητικοῦ πνεύματος διακρίνονται τῶν ἄλλων ζώων, (...) οἱ τέχνην ἴδιαζόντως καὶ πνεῦμα ἐπινοητικὸν ἔχοντες ἄνδρες», Λορεντζάτου, αὐτ.: «οἱ ἀπὸ τοῦ κέρδους τρώγων, ζῶν, ἐπομένως ἐργατικός, φιλόπονος (...) ὁ δρότον τρώγων, ἀρτοφάγος».

3. Πολυλᾶ, 'Οδύσσεια, 9 (α 349), 149 (ν 261): «σιτοφάγων, -ους», 63 (ζ 8): «εὐρετῶν», 'Εφταλιώτη, 12 (α 349), 75 (ζ 8), 174 (ν 261): «σιταρόθρεφτον, -ους, -ο», Ζευγώλη, 43 (α 349), 195 (ζ 8), 435 (ν 261): «φιλόπονους», πρβ. ὅμως 42¹: «στὸ ἐπίθετο [...] αὐτὸς ἔδιναν ἐρμηνεῖες διαφορετικές κι' οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ σημερινοὶ ἐφευνητές. "Ἐτσι (...) ἄλλοι τὸ μεταφράζουν 'ἀνθρώποι ἀρτοφάγοι', 'ποὺ τρώγουν ϕωμί', ἢ 'τοὺς καρποὺς τῆς γῆς', ἄλλοι ὅμως 'φιλόπονοι, κερδοσκόποι'», Σίδερη, 23 (α 349: ἀμετάφραστο), 169 (ζ 8): «καλέφτες», 399 (ν 261): «σιτοφάγυς», Καζαντζάκη-Κακριδῆ, 'Οδύσσεια, 25 (α 349), 86 (ζ 8): «δουλευτάρηδες», 182 (ν 261: ἀμετάφραστο), Berard, 52 (α 349), 125 (ζ 8), 239 (ν 261): «pauvres», Dufour-Raison, 25 (α 349), 194 (ν 261): «infortunés», 91 (ζ 8): «misérables», Murray, *Odyssey*, I 29 (α 349), 207 (ζ 8), II 21 (ν 261): «that live by toil», πρβ. ὅμως I 29²: «others render 'that live by bread' and still others 'gain-getting'», Butcher-Lang, 11 (α 349), 86 (ζ 8), 203 (ν 261): «that live by bread», Rieu, *Odyssey*, 34 (α 349): «toilers on earth», 102 (ζ 8): «busy haunts», 209 (ν 261): «living», Rouse, *Odyssey*, 19 (α 349): «who (...) work hard for their living», 73 (ζ 8): «who earn their bread in the sweat of their brows», 153 (ν 261): «living», Voss-V. d. Mühl, *Odyssee*, 12 (α 349): «Meister der Kunst», 76 (ζ 8): «ersfindsam», 177 (ν 261): «geübtesten», Π. Λεκατσᾶ, 'Ησιόδου "Ἐργα καὶ Ἡμέραι ('Αθῆναι 1939, Ζαχαρόπουλου), 11 ("Ἐργ. 82): «ποὺ ψωμοζοῦνε», Σ. Φιλιππα, 'Ησιόδου "Ἐργα καὶ Ἡμέραι ('Αθῆναι 1951, Πάπυρος), 39 ("Ἐργ. 82): «ἀνθρώπους ποὺ ἀγαποῦν τὰ ἀδάπανα κέρδη», πρβ. ὅμως 38²¹: «τὸ ἀλφάνω σημανεῖ 'κερδίζω' εἴτε διὰ τῆς ἐργασίας, εἴτε καὶ ἀπὸ δῶρον ἢ εὑρημα· ἡ τελευταία δὲ σημασία ἀρμόζει ἐνταῦθα: ὁ ἀγαπῶν τὰ δῶρα, τὰ εὐρήματα, τὰ κελεπούρια», P. Mazon, *Hésiode: Théogonie, Les Travaux et les Jours*,

7. — Τὰ συμφραζόμενα, σ' ὅλα τὰ ἐπικὰ κείμενα στὰ ὅποια παρουσιάζεται τὸ οὐσιαστικό, δίνουν τὰ ἔξης στοιχεῖα:

α) "Η λέξη βρίσκεται πάντοτε σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ καὶ συνοδεύει στερεότυπα τὸ οὐσιαστικὸ ἄνδρες· αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι πρόκειται γιὰ χαρακτηρισμὸ ποὺ ἵσως δὲν τακτιάζει στὸ γυναικεῖο φύλο¹ καὶ ὅτι γιὰ νὰ δράσουν οἱ ἀλφησταὶ πρέπει νάναι πολλοὶ, ὡστε ἡ ἐνέργειά τους εἶναι κοινὴ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει μόνον ἀπὸ ἕναν.

β) "Ανκαὶ σ' ὅλες του τὶς ἐμφανίσεις τὸ οὐσιαστικὸ παρουσιάζεται ὡς τυπικὸς προσδιορισμὸς τοῦ οὐσιαστικοῦ ἄνδρες, τὰ συμφραζόμενα σὲ δρισμένα κείμενα μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ ἀλφησταὶ ἔχουν μόνιμη ἐγκατάσταση στὴν Κρήτη², μακριὰ ἀπὸ τὴν Σχερίη³, καθὼς κι ὅτι ταξιδεύουν μὲ πλοῖο καὶ εἶναι ξένοι ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Θάλασσα⁴, γιὰ ἐμπόριο⁵, ἢ πειρατεία⁶, καὶ παραμένουν μόνιμα πάνω στὸ πλοῖο τους⁷, χωρὶς νὰ βγαίνουν στὴν στεριά⁸.

Le Bouclier (Paris 1947, Belles Lettres), 89 ("Eg. 82): «quies mangent le pain», H. G. Evelyn-White, *Hesiod, The Homeric Hymns and Homeric*, (London 1950 [=1936]), Loeb), 9 ("Eg. 82): «who eat bread», Π. Λεκατσᾶ, *'Ησιόδου: Θεογονία* ('Αθῆναι 1938, Πάτημα), 97 = Π. Λεκατσᾶ, *'Ισιόδου: Θεογονία, Ασπίς, Άποστασματα 'Ησιόν* ('Αθῆναι 1939, Ζαχαρόπουλο), 152 (Θεογ. 512): «ἀνθρώποις ποὺ τοὺς τρέψει τὸ φωμί», Mazon, 50 (Θεογ. 512): «quies mangent le pain», Evelyn-White, 117 (Θεογ. 512): «who eat bread», Λεκατσᾶς, *Θεογονία κλπ.* 207 (Ασπ. 29): «ποὺ φωμοζοῦν», Mazon, 134 (Ασπ. 29: ἀμετάφραστο), Evelyn-White, 233 (Ασπ. 29): «who eat bread», Λεκατσᾶς, δ.π. 249 (*'Ησι.*, δ.π. 12 [=Merkelbach-West 73], στ. 5: ἀμετάφραστο), Evelyn-White, 163 (*'Ησι.*, δ.π. 14 [=Merkelbach-West 73], στ. 5): «who eat bread», J. Humbert, *Homère: Hymnes* (Paris 1951, Belles Lettres), 98 ("Υμν. Ἀπόλλ. 458): «mangeurs de pain», πρβ. ὅμως 98¹: «les ancient hésitaient entre 'industrieux' et 'mangeurs de blé'; c'est la seconde interpretation qui paraît la plus vraisemblable», Evelyn-White, 357 ("Υμν. Ἀπόλλ. 458): «who lived by bread», Weiber, 57 ("Υμν. Ἀπόλλ. 458): «Männer der harten Arbeit».

1. 'Αφοῦ οἱ γυναικεῖς, ὅπως καὶ οἱ ἄντρες, τρέφονται ἐπίσης μὲ ἀλφιτα, πρέπει καὶ ἀπὸ τὸν λόγο ἀυτὸν ν' ἀποκλειστεῖ ἡ σύνδεση τῶν ἀλφηστῶν μὲ ἀντά, πρβ. Λορεντζάτου, αὐτ.: «τίθεται ὡς ἐπίθετον τῶν ἀνδρῶν». βλ. Διαφορετικὴ δικαιολόγηση γιὰ τὴν προσθήκη τῆς λέξης ἄνδρῶν δίπλα στοὺς ἀλφηστάς εἰς Εὔσταθ., 1422.37 κ.έ. (α 349): ὡς δὲ καὶ ἰχθύων ὄνομα οἱ ἀλφησταὶ, ιστόρηται διὸ πρὸς διαστολὴν ἵσως ἔγραψεν "Ομηρος, τὸ ἀνδράσιν ἀλφηστῆσιν.

2. ν 261.

3. ζ 7-8.

4. "Υμν. Ἀπόλλ. 452: δι ἵσινοι (...) πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα; 459-60: διπόταν ἐκ πόντοιο ποτὶ χθονὶ νητὶ μελαίνῃ / ἔλθωσιν.

5. "Υμν. Ἀπόλλ. 453: η τι κατὰ πρῆξιν (...) ἀλάλησθε.

6. "Υμν. Ἀπόλλ. 453-4: η μαψιδίως ἀλάλησθε / οιά τε ληστῆρες ὑπεὶδ ἄλα.

7. "Υμν. Ἀπόλλ. 457: οὐδὲ καθ' ὅπλα μελαίνης τηδὸς ἔθεσθε;

8. "Υμν. Ἀπόλλ. 456-7: οὐδὲ ἐπὶ γαῖαν / ἔχβητ(ε).

Τὰ δεδομένα αύτά, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι ποτεν
agentis τοῦ ρήματος, ὁδηγοῦ ἀναγκαστικὰ στὴν ἔρμηνεία: «ἀνταλλάκτες
(μεταπράτες, πωλητές, ἐκμισθωτές)»· ἀπὸ ἐδῶ μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε
ἀνεμπόδιστα στὴν ἔννοια «ἐμποροὶ»¹, καὶ εἰδικότερα «έφοπλιστές», ἀλλὰ καὶ
«πειρατές».

8. — Τὸ οὐσιαστικὸ βρίσκεται ἐπίσης σὲ δυὸ μόνο² λυρικὰ τμῆματα τῶν
τραγικῶν:

πρόπορυμνα δ' ἐκβολὰν φέρει
ἀνδρῶν ἀ λ φ η σ τ ἄ ν
δλβος ἀγαν παχνθείς³.

οὐ φορβὰν ἰερᾶς γᾶς σπόρον, οὐκ ἄλλων
αἰρων τῶν νεμόμεσθ' ἀνέρες ἀ λ φ η σ τ α λ,
πλὴν ἐξ ὀκυβόλων εἴ ποτε τόξων
πταροῖς ιοῖς ἀνύσειε γαστρὶ φορβάν⁴.

Τὸ γεγονὸς ἔτι ἡ λέξη ἐπέζησε μόνο σὲ λυρικὰ μέρη τῶν τραγικῶν, σὲ
συνδυασμὸ μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι ἐδῶ λείπει οὐσιαστικὰ κάθε σύνδεσή της μὲ
τὰ συμφραζόμενα, καθιστᾶ βέβαιο ὅτι ἔχουμε τυπικὲς ἐπαναλήψεις ἀπὸ παλιό-
τερες ἐκφράσεις· στὸν στίχο τοῦ Αἰσχύλου μάλιστα γίνεται λόγος γιὰ μεγάλον
πλοῦτο, ἐνῷ καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις τὸ οὐσιαστικὸ παρακολουθεῖται ἀπὸ τὴν
λέξη ἀνδρες. Αύτά, κι ἀν δὲν ἔνισχύουν τὴν ἔρμηνεία ποὺ προτείνεται, διποσ-
δήποτε δὲν τὴν ἀνατρέπουν⁵.

III. Ἀ λ φ ε σ ᾶ β ο ι α

9. — Τὸ θηλυκὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια βρίσκεται μόνο σ' ἔναν στίχο τῆς

1. Πιὸ σωστὰ «ναυτέμποροι», ποὺ συνδυάζεται καὶ μὲ τὴν ἀνάμνηση ὅτι οἱ Κρῆτες
πρῶτοι ἀναπτύξανε θαλάσσιο ἐμπόριο στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ
Κρήτη βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

2. "Ετσι, Liddell-Scott, ἀντ.

3. Αἰσχ., Ἐπτ. 768-70.

4. Σοφ., Φιλοκτ. 708-11.

5. Βλ. καὶ τὶς ἀποδόσεις τῶν μεταφραστῶν, P. Mazon, *Eschyle*; tom. I (Paris
1949, Belles Lettres), 137 (Ἐπτ. 769): «entrepreneants», Ι. Γρυπάρη, *Σοφοκλέους
Φιλοκτήτης* (Αθῆναι 1937, Κολλάρου), 35 (709): «μὲ τὴ δούλεψή μας (...) οἱ ἄλλοι ἐ-
μεῖς». ἡ ἔρμηνεία «ἐπιχειρηματίες» εἶναι γενίκευση τῆς ἔννοιας «ἐμποροὶ» (γιατί ὅχι καὶ
«πειρατής»;).

'Ιλιάδας, στὴν περιγραφὴ χοροῦ παρθένων καὶ νέων στὶς παραστάσεις τῆς ἀσπίδας τοῦ Ἀχιλλέα:

ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλε περικλυτὸς ἀμφιγυνήεις,
τῷ ἵκελον οἶνον ποτ' ἐνὶ Κρωσῷ εὐρείη
Δαιδαλος ἥσκησεν καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ.
ἔνθα μὲν ἡθεοὶ καὶ παρθένοι ἀλφεσί βοιαὶ
ωρχεῦντ', ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες¹.

κι ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν περιγραφὴ ὅμοιου χοροῦ παρθένων στὸν ὁμηρικὸ "Τύμνο στὴν Ἀφροδίτη:

νῦν δέ μ' ἀνήρπαξε χρυσόρροαπις Ἀργειφόντης
ἐκ χοροῦ Ἀρτέμιδος χρυσηλακάτον κελαδεινῆς.
πολλαὶ δὲ τύμφαι καὶ παρθένοι ἀλφεσί βοιαὶ
παίζομεν, ἀμφὶ δ' ὅμιλος ἀπείριτος ἐστεφάνωτο².

Τὸ ἐπίθετο, ποὺ δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ γραφὴ του³, εἶναι σύνθετο ἀπὸ τὸ ρηματικὸ ἀοριστικὸ θέμα ἀλφ- καὶ τὸ οὐσιαστικὸ βοῦς⁴.

"Ποστηρίζεται ὅτι δὲ τύπος ἀλφε-σί-βοιος σχηματίστηκε μὲν ἔκταση τοῦ τελικοῦ -ε τοῦ ρηματικοῦ συνθετικοῦ στοιχείου, ἵσως ἀπὸ μετρικοὺς λόγους⁵, ἢ δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει προκύψει⁶ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ ἀλφησίς⁷, γιὰ νὰ δικαιολογεῖται προφανῶς ἡ προσθήκη

1. Σ 590-4.

2. "Υμν. Ἀφρ. (V) 117-20· πρβ. γιὰ τὸν τελευταῖο στίχο καὶ Σ 603: πολλός δ' ἵμερόντα χορὸν περιίσταο" ὅμιλος, βλ. ἐπίσης 'Ησιόδ., Ἀσπ. 201-6.

3. Βλ. *Etym. Magn.*, 73, λ. ἀλφεσίβοιος, τὸν τύπο ἀλφόβοιος, ποὺ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ λαθεμένος (βλ. καὶ *Thes.*, 1605, λ. ἀλφόβοιος) καὶ ὅπωσδήποτε δὲν παρουσάζει οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἀλφεσίβοιος· βλ. ἐπίσης καὶ εἰς 'Ησυχ., I 134, λ. ἀλφεσίβοιοι, τὴν variam lectionem: ἀλφεσίβοιοι: αἱ βίοντες ἀλφάνονται, ὅπου τὸ δεύτερο συνθετικὸ εἶναι διαφορετικό· ἀλλὰ κι ἂν δὲν ἡταν βέβαιο ὅτι ἡ γραφὴ εἶναι λαθεμένη, ἡ ταυτότητα τοῦ πρώτου συνθετικοῦ ἐπιτρέπει ν' ἀγνοηθεῖ ἡ διαφορετικὴ γραφή, ἀφοῦ μάλιστα δὲν δημιουργοῦνται ἄλλα προβλήματα.

4. Εὔσταθ., 1788.32 (ο 452): ἀλφ' οὐ καὶ Ἀλφεσίβουα, ἡ βόας ἀλφάνοντα, Ebeling, δ.π., λ. ἀλφεσίβοιος: «(ἀλφεῖν, βοῦς)», Liddell-Scott 74, λ. ἀλφεσίβουα, πρβ. Autenrieth-'Ολυμπίου, 25, λ. ἀλφεσίβουα, Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 61, λ. ἀλφεσίβουα, Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 45, λ. ἀλφεσίβουα. Λορεντζάτου, 26, λ. ἀλφεσίβουα.

5. "Ἐτσι, E. Schwyzer, *Griechische Grammatik*, I (München 1939, Beck), 443 κ.έ., βλ. Εὔσταθ., 1422.36 κ.έ. (α 349): ἀλφῶ (...) ἐξ οὐ ἀλφαίνω (...) τούτον δὲ μέλλων, οὐ μόνον ἀλφήσω, ἐξ οὐ ἀλφηστής, ἀλλὰ καὶ ἀλφέσω, ἐξ οὐ ἀλφεσίβοιαι.

6. Βλ. Γ. Χατζηδάκη, 'Ακαδημεικὰ ἀναγνώσματα ('Αθηναὶ 1924), 331.

7. Σ' αὐτῇ τὴν σύνθεση τὸ τελικὸ -η τῆς ρίζας ἔχει μεταβληθεῖ, μὲ βράχυνση, σὲ -ε,

τῆς συλλαβῆς -σι-, ἡ δοιά δύμως μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀρίστου: ἀλφησ-¹.

Θεωρητικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε μόνο τὶς ἑξῆς δυνατές σημασίες τοῦ ἐπιθέτου: α) «ἐκείνη ποὺ ἀλφάνει βόδιω», β) «ἐκείνη ποὺ ἀλφάνεται (=ἀλφάνει τὸν ἔαυτό της) σὲ βόδι» (σωστότερα φυσικά ἀγελάδα), γ) «ἐκείνη ποὺ ἀλφάνεται μὲ ἡ ἀπὸ βόδια», καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτές πρέπει ν' ἀνιχνεύσουμε τὴν σωστή ἐρμηνεία του.

Προκαταβολικὰ πρέπει ν' ἀποκλειστοῦν ἡ δεύτερη δυνατότητα καὶ ἡ δεύτερη περίπτωση τῆς τρίτης, γιατὶ μὲ ὅποιαδήποτε σημασία τοῦ ρήματος μένουν χωρὶς νόημα. Κι δύμως πρέπει νὰ σημειώθει ὅτι ἡ δεύτερη δυνατότητα στήριξε (ἀνκαὶ ὅχι ἀπευθείας) ἐρμηνεία, σύμφωνα μὲ τὴν δοιά τὸ ἐπίθετο, ἀπὸ τὸ ὅποιο φτάσαμε καὶ σὲ κύριο ὄνομα, σημαίνει: «ἐκείνη ποὺ ἔγινε μητέρα», δηλ. «ἐκείνη ποὺ μεταμορφώθηκε σὲ ἀγελάδα»². Ἀλλὰ δὲ εἰσηγητῆς αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι τόσο ἔντονα προσκολλημένος στὴν θεωρία τῆς μητριαρχίας, τῆς δοιάς ἀλλωστε ἡταν ἔνας ἀπὸ τοὺς δημιουργούς, ὥστε ἐπιβάλλεται ἀπόλυτη ἐπιφυλακτικότητα στὴν ἀποδοχὴ της, ἀφοῦ μάλιστα ἔναντίον της³ προβάλλει τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἐπίθετο ἀναφέρεται σὲ παρθένες⁴, ὥστε ἡ σύνδεση ἐπιθέτου καὶ οὐσιαστικοῦ παρουσιάζεται ἀντιφατική.

βλ. P. Chantraine, *Grammaire homérique*, I (Paris 1958, Klincksieck), 107, Chantraine, *Dictionnaire*, I 67, λ. ἀλφάνω: «composé du type τερψίμβροτος pour *ἀλφησίβ- avec le même abrégement de la seconde syllabe que dans ἐλκεσίπεπλος».

1. Παραδείγματα ἀνάλογης σύνθεσης βλ. εἰς Χατζηδάκι, αὐτ.: ἀνυσι-πτερος, ἀλεξί-κακος, ἀρχεσί-μολος, ἐρασι-χρήματος, κ.ο.κ. (π.χ. πλήξ-ιππος, ἀερσί-πους, ριψο-κίνδυνος), βλ. καὶ Ἀριστοφ., Νερ. 265: βροτησι-κέρανος.

2. βλ. J. J. Bachofen, *Das Mutterrecht*, I-II (Basel 1948, Schwabe), II 705: «An der Spitze der minyeischen Geschlechter steht die Multer, jene βοῦς, auf welche das Brüderpaar Salmoneus und Kretheus zurückgeführt wird, und die selbst in dem Namen Alphesiboea wiederkehrt», πρβ. Σχόλ. Ηινδ., Πνθ. IV 253: μία βοῦς Κρηθεῖ τε μάτηο καὶ θρασυμήδει Σαλμονεῖ.

3. Δὲν λείπουν βέβαια καὶ ἀλλα προβλήματα σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση: θὰ μποροῦσε π.χ. νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ σύνδεση τοῦ ἐπίθέτου μὲ τὰ νερά τοῦ Νείλου, Αἰσχ., Ἰκέτ. 855, ἔχει σχέση μὲ τὴν αἰγυπτιακὴ προέλευση τῆς ἀγελάδας-μητέρας, ἡ ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν Σχολ. Τ εἰς Σ 593 σημαίνει—σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυση τοῦ Bachofen, αὐτ.—«ἐκείνη ποὺ θὰ γίνει μητέρα».

4. Βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει μητέρα παρθένα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἐπίθετο παρθένος, Η 180, ποὺ σημαίνει παιδὶ ἀγαμης μητέρας, βλ. Σχόλ. Α, Β, Τ εἰς Η 180: ἐκ νομιζομένον παρθένον γεννηθεῖς, πρβ. *Etym. Magn.*, 236.25 κέ., λ. γνήσιος: αἱ δὲ παδοποιαὶ παρὰ τῷ ποιητῇ τετραχῶς λέγονται γνήσιοι, δ ἐκ νομίμου γάμου νόθος, δ ἐκ παλλακίδος παρθένος, δ ἐκ παρθένον νομιζομένης καὶ σκότιος δ ἐκ λαθραίας μίξεως, Ήσχ., III 285, λ. παρθένος: καὶ οἱ ἐξ ἀνεκδότου λάθρα γεννάμενοι παιδεῖς, ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἔτι παρθένους εἶναι τὰς γεννησαμένας αὐτοὺς, Ἀριστάρχ. (Lehrs), 132, λ. σκότιος εἰ παρθένοις: τοὺς μὴ ἐκ φανερᾶς συνουσίας λαθραίας δὲ μίξεως γεγονότας σκοτίους καλεῖ, τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ παρθενίους (...) παρθένοις λέγεται δὲ ἐξ ἔτι παρθένον νομιζομένης γεννάμενος, σκότιος δὲ δὲ κατὰ λαθραίαν μίξιν καὶ οὐκ ἀπὸ νομίμου γάμου, βλ. ἐπίσης E. Hruza, *Beiträge zur Geschichte des griechischen und römischen Familienrechts*, I-II (Erlangen/Leipzig 1892/4, Deichert-Böhme), Η 63, 63^{4,5}: ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτές ἔχουμε νόθους (πρβ. Η 191-2, ὅτι μετὰ τὸν γάμο τῆς μητέρας του τὸ παιδὶ τὸ παρέλαβε δὲ πατέρας

'Απὸ τὴν ἀρχαία κιόλας ἐποχὴ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν δημητριστῶν εἶχε στρατεῖ ἐπίμονα πρὸς τὴν λέξην, καὶ μπορεῖ νὰ ἀναγνωριστεῖ ὅτι οἱ ἔρμηνεις τους γενικὰ ἔχουν ἔνιαία κατεύθυνση. Οἱ ἀρχαῖοι σχολιαστὲς ἐπιχείρησαν ν' ἀποδώσουν τὴν οὐσιαστικὴν σημασίαν τῆς λέξης¹, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι λεξικογράφοι² καὶ τὰ σύγχρονα λεξικά³, προτιμοῦν τὴν κατὰ λέξη ἀπόδοση τοῦ ἐπιθέτου. Οἱ μεταφραστές, ποὺ ὅταν μεταφράζουν ἔμμετρα ἔχουν καὶ τεχνικὰ προβλήματα, δὲν μποροῦν νὰ ἐπιδιώξουν καὶ νὰ ἐπιτύχουν ἀπόδοση μὲ ἀκρίβεια· κυμαίνονται πάλι ἀνάμεσα σὲ περισσότερες, συγγενικές μεταξύ τους δημως, ἔρμηνεις⁴. Γενικὰ ὅσοι συσχετίζουν τὸ ἐπίθετο μὲ τὸν γάμο μὲ ἀγορὴ τῆς

τῆς), ἐνῶ στοὺς Μινύες, σύμφωνα μὲ τὸν Bachofen, 704 κ.ε., τὸ παιδὶ εἰναι γνήσιο καὶ μένει στὴν μητέρα του, ποὺ εἰναι δὲ πραγματικός [;] ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας.

1. Σχόλ. Α, Β, Τ εἰς Σ 593: τέλειαι, θοέμματα ἡδη δεξάμεναι παρὰ μνηστήρων, Σχόλ. Τ εἰς Σ 593: αἱ λαμπραὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν, πρβ. δημως Σχόλ. Α εἰς Λ 244: τῶν ἀλφεσιβοίων παρθένων, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀλφάνουσαι βόας, δὲ ἐστιν εὑρίσκουσαι, Εὔσταθ., 1788.32 κ.ε. (ο 452): ἡ βόας ἀλφάνουσα, ἐκείνη μέντοι λόγῳ προικὸς διὰ κάλλος.

2. Σούδ., 72, λ. ἀλφεσίβοια: εὐρετικὴ βοῶν, *Anecd. Ox.* (Cramer), I 79, λ. ἀλφησταῖ: καὶ ἀλφεσίβοιαι παρθένοι, αἱ βόας ἐφ' ἑαυταῖς εὑρίσκουσαι, τὸ τοὺς πατέρας, τοὺς ἄνδρας ἀλ(λ)ασπομένους παρέχειν βόας, Τίμ., Λεξ. 215, λ. τιμαλφέστατα: ἐξ οὗ [ἄλφειν] καὶ "Ομηρος ἀλφεσιβοίας καλεῖ τὰς εὑρίσκουσας εἰς τιμὴν βόας, βλ. καὶ Ἀπολλών. Σοφ., 23, λ. ἀλφεσίβοιαι: ἀλφάνουσαι βόας, τοντέστιν ἀναλαμβάνουσαι (*nonne ἔδνα λαμβάνουσαι?* Bekker). οἱ γάρ γαμοῦντες ἐδίδοσαν ταῖς γαμονυμέναις βόας καὶ τὰ δημοια, μήπω νομίσματος εὐρημένον, Ἡσυχ. I 134, λ. ἀλφεσίβοιαι: αἱ πολλὰς βόας εὑρίσκουσαι ἀπὸ ἔδνων, καὶ λ. ἀλφεσίβοιαι [II]: βόας ἀλφάνουσαι.

3. Ebeling, αὐτ.: «qui pretium boum parit, magno pretio emitur», Chantraine, *Dictionnaire* I 67, λ. ἀλφάνω: «qui valent beaucoup de boeufs, epithète de jeunes filles (Hom.), probablement allusion à la dot [;] versée au père», Liddell-Scott αὐτ.: «bringing in oxen, maidens who yield their parents many oxen as presents from their suitors, i.e. muchcourted», Cunliffe, αὐτ., λ. ἀλφεσίβοιος: «bringing (her parents many) oxen (as bride-price)», Autenrieth-³Ολυμπίου, αὐτ.: «βοῦς ἀποφέρων, τ.ε. κέρδος, περιουσίαν, ὅρα τὴν λέξιν ἐ δ ν α», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, αὐτ.: «ὁ εὐρίσκων (ἀποκτῶν, ἀξίζων) βώδια, ἐπομένως εύμορφος (κυρίως κόρη, διότι αὕτη ἐλάμβανε προγαμιαίαν δωρεὰν πολλὰ θερέμματα, ἡ χρήματα, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν παρὰ τοῦ μνηστήρος τῆς)», Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, αὐτ.: «βοῦς ἀποφέρων, ἐπίθετον τῶν παρθένων, αἴτινες κέρδος ἀποφέρουσιν εἰς τοὺς γονεῖς τοὺς βόας, οὓς οἱ γαμβροὶ δίδουσιν εἰς αἴτας ὡς δῶρα ἡ ἔδνα» [ἄν δημως τὰ ἔδνα δίλονται στὴν κόρη, πῶς ἔχουν κέρδος οἱ γονεῖς], Λορεντζάτου, αὐτ.: «αἱ παρθένοι ὡς ἀποφέρουσαι ὡς προῖκα εἰς τοὺς γονεῖς βόας διδομένους ὑπὸ τῶν μνηστήρων».

4. Πολυλᾶ, *Iliad* 236 (Σ 593): «πολύπροικες», Καζαντζάκη-Κακριδῆ, *Iliáda* 302 (Σ 593): «ἀκριβαγόραστες», Mazon etc., III 190 (Σ 593): «pour lesquelles un mari donnerait bien des boeufs», Lasserre, 321 (Σ 593): «valant beaucoup de boeufs», Murray, *Iliad* II 333 (Σ 593): «of the price of many cattle», Lang-Leaf-Myres, 353 (Σ 593): «of costly wooing», Rieu, *Iliad* 352 (Σ 593): «marriageable», Lattimore, 391 (Σ 593): «sought for their beauty with gifts of oxen», Rouse, *Iliad* 227 (Σ 593): «of price», βλ. δημως καὶ 227⁵: «such as would earn a great bride-price from wooers»,

συζύγου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴν ἡ ὅχι τῆς γνώμης ὅτι ὑπάρχει ἡ μορφὴ αὐτῆς γάμου στὰ ἔπη καὶ ἀπὸ τὴν ἐννοια ποὺ δίνουν στὰ ἔδνα¹, δὲν διατηροῦν ἐπιφυλάξεις² ὅτι ἡ λέξη ἀνήκει στὸν κύκλο ἐννοιῶν τοῦ γάμου μὲν ἔδνα³· ἔτσι, πέρα ἀπὸ τὴν ἄχρωμη ἀπόδοση: «περιζήτητη νύφη», μεταφράζουν τὸ ἐπίθετο: «(αρρ) ποὺ φέρνει στὸν πατέρα τῆς⁴, ὡς ἔδνα⁵, βόδια⁶.

Voss-V. d. Mühl, *Iliade* 322 (Σ 593): «vielgefeierte», βλ. καὶ W. Schadewaldt, *Der Schild des Achilleus*, εἰς «Von Homers Welt und Werk» (Stuttgart 1944, Köhler) 352-374, 356 (Σ 593): «umworbtene», Humbert, 155 ("Υμν. Ἀρρ. 119"): «qui valent des fortunes», πρβ. 155²: «mot à mot 'qui font gagner bien des boeufs', c'est-à-dire dont la dot (fournie par l'époux) rapporte beaucoup d'argent à leur père», Evelyn-White, 415 ("Υμν. Ἀρρ. 119"): «marriageable», πρβ. 415¹: «cattle earning, because an accepted suitor paid for his bride in cattle», Weiher, 99 ("Υμν. Ἀρρ. 119"): «wohlbegüterte».

1. Βλ. Τσιτσικλῆ, Εεδνόμαι 27 κ.έ., γιὰ τὶς νεότερες ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὰ ἔδνα.

2. 'Ο Köstler, 34³³, θεωρεῖ τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς ἀνεπιτυχεῖς, χωρὶς ὅμως νὰ προσάγει κανένα ἐπιχείρημα γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν γνώμη του.

3. "Ετσι, χωρὶς εἰδικότερη ἐμμηνεία τῆς λέξης, Büchsenschütz, 209, 209⁶, Γ. Σιμωνέτου, *Αἱ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Γόρτυνος*, εἰς «Δώδεκα Μελέται 'Αστικοῦ καὶ 'Ἐργατικοῦ δικαίου» ('Αθῆναι 1948 κ.έ., Δημητράκου), 231-239, 231¹.

4. Τὸ πρόβλημα ἀν τὰ ἔδνα περιέρχονται στὸν πατέρα ἡ τὴν πατρικὴ οἰκογένεια τῆς νύφης δὲν θὰ ἔρευνηθεῖ ἔδω· βλ. Τσιτσικλῆ, δ.π. 26⁷, 35 κ.έ.

5. 'Ο χαρακτηρισμός τους ὡς «κέρδος», γιατὶ οἱ ὀρατεῖς θυγατέρες ἦταν γιὰ τὸν πατέρα τους μέσο πορισμοῦ σημαντικῆς περιουσίας, βλ. W. Erdmann, *Die Ehe im alten Griechenland* (München 1934, München. Beitr., Bd. XX), 210, Σιμωνέτου, αὐτ., δφείλεται σὲ σύγχρονη θεσμῶν διαφορετικῶν ἐποχῶν.

6. Βλ. K. Πολυγένους, *Πραγματεία περὶ προικός*, I-II ('Αθῆναι 1891/4, Σταυριανοῦ), I 20: «ἡ πολλὰ (ἔδνα) προσαγαγοῦσα τοῖς γονεῦσι, 'Α. Μομφερράτου, *Ἐγχειρίδιον Ἀστικοῦ δικαιον* B': *Οἰκογενειακὸν δίκαιον* ('Αθῆναι 1914, Πετράκη), 9: «αὐρηλία ἔξ ξε [;] οἱ γονεῖς καλὸν ἀντίτιμον ἔλαβον», Γ. Γαρδίκα, *Τὰ ἐλληνικὰ ἐν Αἰγαίῳ πραγμήλια σιμβόλαια*, 'Αρχ. 'Ιδιωτ. Δικ. 6 (1939) 157-211, 186: «αὐξάνουσαι τὰς βοῦς ἡ τὴν περιουσίαν τοῦ πατρός», Ι. Ζέπου, *Τὸ δίκαιον κατὰ τοὺς ὄμηροις χρόνους*, 'Αρχ. 'Ιδιωτ. Δικ. 10 (1943) 231-275, 256: «ἐπανξάνουσαι τοὺς βόας (τοῦ πατρός)», Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, *Οἰκογενειακὸν δίκαιον*, τεύχ. A'-Γ' ('Αθῆναι/Θεσσαλονίκη 1953/6, Σάκκουλα), 98: «αἱ κόραι διὰ τὸν γάμον τῶν ὄποιῶν ὁ πατήρ ἔλαμβανε πλούσια ἔδνα», Π. Δημάκη, 'Ο θεσμός τῆς προικός κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον (Θεσσαλονίκη 1959, «Συμβολαί», δρ. 10), 18⁴⁸ στὸ τέλος: «ἄξιαι πολλῶν βοῶν», πρβ. 16, Westermarck, αὐτ.: «une qui vaut à ses parents beaucoup des boeufs en cadeau de son prétendant», Beauchet, I 116: «qui trouve les boeufs, qui fait acquerir des boeufs à ses parents lorsqu'ils la donnent en mariage», Erdmann, αὐτ.: «schöne Mädchen für die die Väter einen hohen Preis fordern können», βλ. ἐπίσης—χωρὶς ἀναφορὰ τοῦ ἐπιθέτου—L. Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs* (Leipzig 1935 [=1891], Köhler [=Teubner]), 272: «rindereinbringende», Yoshida, αὐτ.: «On doit donc comprendre que les jeunes filles seront achetées par leurs fiancés au prix

10. — 'Ερμηνευτικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἐπικὰ συμφραζόμενα εἶναι ἀνύπαρκτα γιὰ τὸ ἐπίθετο· καὶ στὶς δύο ἐμφανίσεις της ἡ ἔκφραση καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι ἀποτελεῖ τυπικὸ ἡμιστίχιο ἐπειτα ἀπὸ πενθημαμερὴ τομή, ποὺ ἵσως καληροδοτήθηκε καὶ ἀπὸ παλιότερο ποιητικὸ ἔργο¹. Αφοῦ ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ λέξη ἀνήκει στὸν κύκλο ἐννοιῶν τοῦ γάμου μὲ ἔδρα, καὶ ἀπὸ τὰ συνθετικά του τὸ πρῶτο περιέχει τὴν ἐννοια τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τὸ δεύτερο εἶναι αὐτονόητο, εἶναι φανερὴ ἡ σημασία του: «(κόρη πού) μὲ ἀνταλλαγὴ (ὅριστική, πώληση γιὰ γάμο) φέρνει (ώς ἀντάλλαγμα, τίμημα, ἔδρα) βόδια», δηλ. «ποὺ ἀνταλλάσσεται (ώς σύζυγος) μὲ βόδια».

11. — Τὸ ἐπίθετο ξαναβρίσκεται καὶ σὲ νεότερα κείμενα:

μήποτε πάλιν ἵδοις
ἀλφεσίβοιν ὕδωρ,
ἐνθεν ἀεξόμενον
ζώφυτον αἷμα βροτοῖσι θάλλει².

Πειρήρης ἀλφεσίβοιν ὕδωρ³.

'Η ἔρμηνεία «αὖξάνω (ἢ παχαίνω) τὰ βόδια»⁴ εἶναι σωστή⁵. ἡ ποιητικὴ ἔλευθερία, ποὺ μπόρεσε νὰ μεταφέρει τὸ ἐπίθετο στὸ νερό, ώς ἀλφεσίβοιον ὕδωρ ἐννοεῖ τὸ «νερὸ ποὺ φέρνει (δίνει) βόδια», δηλ. τὰ πολλαπλασιάζει⁶. Εἶναι φανερὸ ὅτι μ' αὐτὴ τὴν μεταφορὰ δὲν ἔχουμε διάσπαση στὴν ἐνότητα τῆς ἔρμηνείας τῆς λέξης, ἀφοῦ τὰ κοπάδια ποὺ βόσκουν κοντὰ στὶς ὅχθες ποταμῶν

de boeufs. Cette conception du mariage, dont l'origine serait à chacher 'in vorgeschichtlichen kaufelichen Verhältnissen' appartient, on le sait, à la couche la plus ancienne de l'épopée», πρβ. H. J. Wolff, Die Grundlagen des griechischen Ehrechts, εἰς Zur griechischen Rechtsgeschichte, hrsg. E. Berneker (Darmstadt 1968, «Wege der Forschung», Bd. XLV), 620-654 [=«Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis» 20 (1952), 1-29 καὶ 157-163], 640 κέ., 649 κέ., καὶ M. I. Finley, Marriage, Sale and Gift in the Homeric World, εἰς Revue Intern. d. Droits de l'Antiq. 2 (1955) 167-194, 181⁴⁴.

1. Μποροῦμε νὰ ποιόθσομε βάσμα ὅτι καὶ ἡ ἐπανάληψη τοῦ ἡμιστίχιου στὸν "Υμν. 'Αφρ. 119 προέρχεται ἀπὸ τὸν στίχο Σ 593.

2. Αἰσχ., Ἰκέτ. 854-7.

3. Ἀλεξ. Αἰτωλ. (Powell), δἰπ. 3, 8.

4. Lidell-Scott, αὐτ.: «water that yields fat oxen (by enriching pastures)», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, αὐτ.: «ό αὖξάνων (παχύνων, ὠφελῶν) τούς βόας».

5. Φυσικὰ ἡ ἔρμηνεια αὐτὴ εἶναι ἀκατανόητη γιὰ νύφη, καὶ ὀπωσδήποτε ἡ ἐννοια «παρθένος ποὺ αὖξάνει τὰ βόδια» εἶναι ἐντελῶς ἀσχετη μὲ τὸν γάμο μὲ ἔδρα· βλ. ὅμως καὶ τὴν ἔρμηνεία εἰς Aneed. Ox. (Cramer), I 79, λ. ἀλφησταῖ.

6. Chantraine, αὐτ.: «epithète du Nil qui fait pousser les pâturages».

ὅχι μόνο παχαίνουν περισσότερο, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασιάζονται πολὺ πιὸ εὔ-
κολα.

12. — Ἡ λέξη, τόσο στὰ ἔπη, ὅσο καὶ σὲ μεταγενέστερα κείμενα,
παρουσιάζεται καὶ ὡς κύριο ὄνομα¹ γιὰ τρεῖς ἥρωιδες² τῆς ἑλληνικῆς μυθο-
λογίας· εἶναι δημος σ' ὅλες τις ἐμφανίσεις του φανερὸ διὰ σχηματίστηκε ἀπὸ
τὸ ἐπίθετο ποὺ ἀναφέρεται σὲ «περιζήτητη νύφη», ὡστε δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴν
μετατροπὴ αὐτὴ ἑρμηνευτικὰ προβλήματα.

Ἡ μητέρα τοῦ "Ἀδωνη" καὶ σύζυγος τοῦ Φοίνικα ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν "Ποίοδο μόνο
μὲ τ' ὄνομα Ἀλφεσίβοια³, ἐνῶ σ' ἄλλους συγγραφεῖς ἀπαντοῦν ἀλλα ὄνόματά της⁴. Ἡ
παρουσία τοῦ ὄνόματος αὐτοῦ στὸ ἡσιάδειο ἔργο ποὺ ἔχουμεν γυναικες μὲ προσωπικότητα
(καὶ γι' αὐτὸ περιζήτητες νύφες⁵), πείθει ἀμέσως διὰ ἀποτελεῖ ἐπώνυμο⁶, ποὺ διείλε-
ται μάλιστα σὲ προσωπικὴ ἰδιότητα⁷.

Ἡ μητέρα τοῦ Φηγέα καὶ σύζυγος (δεύτερη) τοῦ Ἀλκμαίωνα εἶναι βέβαια γυνωστὴ ὡς
Ἀρσινόη⁸, ἀναφέρεται δημος καὶ ὡς Ἀλφεσίβοια⁹. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς παρουσιάζεται
ὅ μύθος της¹⁰, δὲ τρόπος μὲ τὸν ὄποιο τὴν πῆρε δὲ Ἀλκμαίων φανερώνει διὰ ήταν περιζήτητη
νύφη, ὡστε κι ἐδῶ ἔχουμε ἐπώνυμο.

Γιὰ τὴν θυγατέρα τοῦ Βίαντα καὶ τῆς Πηρᾶς ἔροιμε μόνο τὸ ὄνομα Ἀλφεσίβοια¹¹.
Ἡ μητέρα της ήταν περιζήτητη νύφη, καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιότητά της αὐτὴ δόθηκε τὸ ὄνομα στὴν
κόρη¹², ὡστε ἔχουμε πάλι ἐπώνυμο¹³ σ' αὐτὸν τὸν μύθο μάλιστα καὶ ὁ γιὸς πῆρε τ' ὄνομά του
ἀπὸ ἰδιότητα τοῦ πατέρα του¹⁴. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμα διὰ εἰδικὰ σ' αὐτὴ τὴν περί-

1. Βλ. καὶ F. Dornseiff, Redende Namen, εἰς *Antike und alte Orient* (Leipzig 1956, Köhler & Amelang), 101-123, 109.

2. Δ. Σκαρλάτου-Βυζαντίου, *Ἄεικικὸν ἐπίτομον τῶν ἐν τοῖς "Ἐλλησι συγγραφεῦσιν
ἀπαντωμένων κυρίων ὄνομάτων* ("Αθῆναι 1852, Κορομηλᾶ), 15, λ. Ἀλφεσίβοια.

3. *'Hoī.*, ἀπ. 139.

4. Ἀπολλοδ., III 14.3 κ.έ.: *Μεθάρμη, Σμύρνα.*

5. Βλ. καὶ *'Hoī.*, ἀπ. 22, 130, 196-200.

6. Δηλ. πρόσθετο ὄνομα ποὺ δίνεται σὲ κάποιον ἀπὸ ἔκδηλη ἰδιότητα, δική του ἡ
συγγενοῦς του, βλ. M. I. Τσιτσικλῆς, *Ἡ ὄνοματοδοσία εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἐλληνας*, εἰς
Θέμις 65 (1954) 1129-34, 1130, 1130^{10,13,14,15}.

7. Ὁ μύθος τοῦ "Ἀδωνη" ἔχει ἀνατολικὴ προέλευση, βλ. J. G. Frazer, *Apollodorus:
The Library*, I-II (London 1954/1946, Loeb), II 86¹ μπορεῖ λοιπὸν τὰ ἄλλα ὄνόματα νὰ
εἶναι μεταφράσεις (ἢ καὶ ἡχητικὲς ἀποδόσεις) τοῦ πρωτότυπου στὰ ἑλληνικά, ἐνῶ τὸ ὄνομα
ποὺ ἀναφέρει δὲ Ἡσίοδος νὰ εἶναι μόνο ἐπώνυμο.

8. Ἀπολλοδ., III 7.5, πρβ. Friedreich, 482.

9. Σοφοκλ. (Nauck-Snell), ἀπ. 880, Παυσαν., VIII 24.8, Propert., I 15.19.

10. Ἀπολλοδ., αὐτ., Bachofen, I 223 κ.έ.

11. Σχόλ. εἰς λ 287, Θεοκρ., III 45.

12. Πρβ. I 561-2 ("Ἀλκυόνη"), *Υμν. Ἀφρ.* 196 κ.έ. (Αἰνείας), *'Hoī.*, ἀπ. 235 (Ιλεύς).

13. Σχόλ. εἰς λ 287: *Περιαλκής*, γιατὶ μόνον ὁ Βίας ἐπέτυχε τὸν ἄθλο ποὺ βραβεῖο
εἶχε τὴν Πηρώ· ἀνάλογο φαίνεται καὶ τὸ ὄνομα Ἀρητος τοῦ ἄλλου γιοῦ, τὸ ὄποιο σχηματί-
στηκε ἀπὸ ἰδιότητα τῆς ἀδερφῆς του.

πτωση ἔχουμε γάμο μὲ νπηρεσίες¹, ποὺ ποιητικὰ παρουσιάζονται ὡς ἀθλος², μορφὴ γάμου δηλ. ποὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὸν γάμο μὲ ἔδνα³, ὡστε εἰναι ἀδύνατο τὸ ὄνομα (ἐπώνυμο) τῆς κόρης νὰ είληε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅποιαθήποτε συνοχὴ μὲ τὸν μύθο, στὸν ὥποιο προσδέθηκε ἀργότερα· ή μεταφορὰ ἔγινε ἀπὸ νεότερους ποιητές, γιὰ τοὺς ὥποιους ἦταν ἀγνωστος ὁ γάμος μὲ νπηρεσίες, ἐνῶ γνώριζαν—ἢ τουλάχιστον θυμοῦνταν, ἔστω καὶ ἀδριστα καὶ χωρὶς ἐπίγνωση τῆς πραγματικότητάς του—τὸν γάμο μὲ ἔδνα.

IV. Συγγενικὲς λέξεις

13.—Στοὺς ἀρχαίους λεξιογράφους ἔχουν διασωθεῖ ὀρισμένες γλῶτται⁴ ἀπὸ τὴν ρίζα ἀλφ., καὶ σὲ μεταγενέστερα κείμενα βρίσκουμε ἄλλα παράγωγα ἀπ' αὐτήν⁵, καθὼς καὶ σύνθεται ἀν εἰναι σωστὴ ἡ ἐρμηνεία ποὺ δόθηκε στὸ ρῆμα, ὡς ἀρχικὴ λέξη, πρέπει νὰ ἐπαληθεύεται καὶ σ' αὐτά, ὡστε ἐπιβάλλεται ὁ ἐννοιολογικὸς ἔλεγχός τους. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὀρισμένες ἀπὸ τὶς νεότερες λέξεις τῆς οἰκογένειας δόηγήθηκαν, ἀπὸ συγκεκριμένους εἰδικοὺς λόγους, σὲ σημασίες κάπως ἀπόμακρες ἀπὸ τὴν ἀρχική, αὐτὸς ὅμως δὲν συνεπάγεται διάσπαση τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐνότητας ἀν στὸ βάθος μπορεῖ ν' ἀνιχνευθεῖ ἡ βασικὴ σημασία.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ διαπιστώνεται ὅτι τὰ οὐσιαστικὰ ἀλφή⁶ (ἢ ἀλφη⁷), ποὺ ἐρμηνεύεται «προϊόν, κέρδος, τίμημα, τιμή»⁸, ἀλφησις⁹, ποὺ ἐρμηνεύεται

1. Βλ. γι' αὐτὸν Τσιτσικλῆ, 'Εεδνόομαι, 29 κ.έ.

2. Γι' αὐτὸν τὸ θέμα βλ. G. Germain, *Genèse de l'Odyssée* (Paris 1954, Pres. Univers. de France), 29 κ.έ.

3. "Ἐτοι Τσιτσικλῆ, δ.π. 30, 37, πρβ. F. Bernhöft, Ehe- und Erbrecht in der griechischen Heroenzeit, εἰς *Zeitschr. f. vergl. Rechtswiss.* 11 (1895) 321-364, 334 κ.έ., καὶ ἀντίθετα Erdmann, 200 κ.έ.

4. Βλ. Α. Γ. Τσοπανάκη, *Αἱ γλῶτται* (Ρόδος 1949, Κρατ. Τυπογρ. Δωδεκανήσου), 9 κ.έ.

5. Chantraine, αὐτ.: «Très peux de formes nominales: ἀλφή (...) est un déverbalis tardif».

6. Δικόφρ. 549: ἀλφῆς τῆς ἀεδνάτου δίκηη, 1349: ἀλφαισι ταις καθ' ἡμέραν.

7. Ήσυχ. I 134, λ. ἀλφη: τιμή, δινή ἡ εὑρεσις (δηλ.: τιμή, ὀνή, εὑρεσις).

8. *Thes.*, 1601, λ. ἀλφή: «inventio, quaestus, pretium, honor», 1602, λ. ἀλφησται: «item dicuntur, ut scribunt (...) οἱ ἔντιμοι, honorati viri. Videntur autem hanc quoque dare huic nomini signif., quod ἀλφή secundum eos sit i.q. τιμή, honor; an vero et hoc ἀλφή, a quo deducitur ἀλφηστής, cum signif. ἔντιμον, sit ab ἀλφα, viderint alii. Ab Hesych. certe exp. non solum τιμή et ὀνή, honor, pretium: verum etiam εὑρεσις, inventio. Sed ap. Hesych. corrupte legitur τιμή, ὃν ἡ, pro τιμή, ὀνή. Ita enim ap. eum repono. Notandum est aliam ἀλφη scribi ap. eum non ἀλφή: et ἀλφηστᾶς homines ab eo exp. non solum honoratos, sed etiam reges; item ἀμείπτας (cod. ἀμιπται supra i scripto ἐμ.)», Meyer, 321, λ. ἀλφ.-: «Lohn, Preis», Chantraine, αὐτ.: «gain, product», Hofmann, αὐτ.: «Erwerb», Liddell-Scott, δ.π., λ. ἀλφή: «produce, gain», Frisk, δ.π., λ. ἀλφάνω: «Ableitung: ἀλφή, Erwerb».

9. Liddell-Scott, δ.π., λ. ἀλφησις.

δμοια¹, καὶ ἄλφαισις², ποὺ ἔχει ἀνάλογη σημασία³, εἶναι ἐννοιολογικὰ συγ-γενικὰ μὲ τὸ ρῆμα· τὸ ἀντάλλαγμα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο προϊὸν ἢ κέρδος, καὶ ὀπωσδήποτε τίμημα. Τὸ οὐσιαστικὸ ἄλφημα⁴, ποὺ σημαίνει «μίσθωμα»⁵, βρίσκεται ἐπίσης μέσα στὰ πλαίσια τῆς βασικῆς ἐννοιας.

Τὸ ἐπίθετο ἀλφάδιον⁶ ἔρμηνεύεται «έχθρικό»⁷. ἀν σκεφτοῦμε ὅτι οἱ ἀλφησταί, οἱ ἔμποροι-πειρατές, θεωροῦνταν—κι ὅχι ἀδικα—έχθροι γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν περιοχῶν ὅπου ἐμφανίζονταν, ἡ ἔρμηνευτικὴ ἐνότητα δὲν διαταράσσεται· ἡ εἰδικὴ αὐτὴ ἰδιότητα τῶν ἀλφηστῶν ἐπηρέασε τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου. Τὸ ἐπίθετο ἀλφηστικός, ποὺ ἀποδίδεται στὸ ψάρι⁸ ἀλφηστής⁹, ἀνάγεται στὴν ἀρχικὴ ἔρμηνεια, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ ἀρπακτικό (ἀχόρταγο) ψάρι¹⁰, ποὺ τ' ὅνομά του μάλιστα ἀποδίνονταν μεταφορικὰ καὶ σὲ ἀνθρώπους λάγνους¹¹, δηλ. μὲ ἀχαλίνωτες ἐπιθυμίες, ἀδίστακτους καὶ ἀρπακτικούς.

14.—Μέσα στὰ πλαίσια τῆς σημασίας τοῦ ρήματος βρίσκονται τὰ μεταγενέστερα σύνθετα τιμαλφέω (συνηθισμένο στὸν ποιητικὸ λόγο¹² καὶ σπά-

1. *Thes.*, 1601, λ. ἄλφησις: «inventio», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, *Λεξικὸν γλώσσης*, 61, λ. ἄλφησις: «εὔρεσις, εύρημα, κέρδος, ἀπόκτησις, τιμή, ἀξία», πρβ. Frisk, αὐτ.

2. Ἡσυχ., I 134, λ. ἄλφαισις: μάθησις ζωῆς.

3. Βλ. ὅμως *Thes.*, 1600, λ. ἄλφαιώ: «atque ab h.v. fuerit fortasse deductum ἄλφαισις, quod ab eodem exp. μάθησις τῆς ζωῆς, disciplina vitae; quum tamen secundum derivationem hanc videatur debere simpliciter signif. εὑρεσιν, i.e. inventionem (cod. ἄλφαιοις, Salmasius ἄλφεσις vel ἄλφησις)».

4. *IG XI* (Δῆλος), 13: ἀφελόντες ἀπὸ τοῦ ἀλφήματος παντὸς τὸ ἐπιδέκατον, 14: ἀπὸ δὲ τοῦ ἁρπακτικοῦ τοῦ ἀλφήματος παντὸς.

5. *Thes.*, 1601, λ. ἄλφημα: «μίσθωμα, pretium quo opus faciendum licitus est redemptor».

6. Ἡσυχ., δ.π., λ. ἀλφάδιον: ἔχθρον.

7. *Thes.*, 1602, λ. ἀλφάδιος: «inimicum».

8. Ἀριστοτ. (Rose), ἀπ. 307: μονόκανθον εἶναι καὶ κιρρὸν τὸν ἀλφηστικόν.

9. Βλ. *Thes.*, δ.π., λ. ἄλφηστής καὶ ἀλφηστικός, Chantraine, δ.π., λ. ἄλφηστής.

10. *Thes.*, δ.π.: λ. ἄλφησταί (II), Liddell-Scott, δ.π., λ. ἄλφηστής (II): «kind of fish that went in pairs, labrus cinaedus», Ἐπιχάρμ. (Kaibel, CGF), ἀπ. 44.

11. *Thes.*, αὐτ.: «pisces quidam, a quibus homines etiam petulantes et in venerem proclives appellati fuerunt», Liddell-Scott, αὐτ.: «metaph. of lewd men», Σοφρων. (Kaibel), ἀπ. 63, βλ. Εὐσταθ., 1757.50 κέ. (ξ 289): τὸν δὲ αὐτὸν Φοίνικα καὶ ὅμωνύμως ἱχθύι τῷ παρὰ Αἴλιανῷ τρώκτην καλεῖ, δὲ ἐστὶ φάγον, φιλοκερδῆ, φιλάργυρον, ἐκ παντὸς ἔθέλοντα τρώγειν, δὲ ἐστὶ κερδαίνειν· κατὰ τοὺς παλαιοὺς δὲ καὶ ἀπατεῶνα, παραλογιστήν. δι' ὃν Εῦμαιος ἀκούειν θεραπεύεται.

12. Πινδ., Νεμ. IX 54-5: ὑπὲρ πολλῶν τε τιμαλφεῖν λόγοις / νίκαν, Αἰσχ., Ἀγαμ. 922: θεούς τοι τοσδε τιμαλφεῖν χρεών, Εὑμεν. 15: μολόντα δ' αὐτὸν κάρτα τιμαλφεῖ λεώς, 626: διοσδότοις σκήπτροις τιμαλφούμενον, 807: ὑπ' ἀστῶν τῶνδε τιμαλφουμένας.

νιο στὸν πεζό¹, πηγὴ εἰρωνείας τοῦ Ἐπίχαρμου ἐναντίον τοῦ Αἰσχύλου²), ποὺ σημαίνει «φέρνω (δίνω, ἀποδίδω) τιμή (ἀντάλλαγμα) πολύτιμη»³ καὶ τιμαλφής⁴, ποὺ ἔρμηνεται «ἔχω τιμή (ἀντάλλαγμα) πολύτιμη»⁵. τὸ σύνθετο ἐπίθετο πολυαλφής⁶ ἔχει ἀνάλογη σημασία, διότι δείχνουν ἀμέσως τὰ συνθετικά του⁷.

Τὸ ρῆμα ἔξαλφω⁸, ποὺ διασώθηκε μόνον ὡς γλῶττα⁹, δὲν φαίνεται νὰ σημαίνει κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἀλφάνω¹⁰. Τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίτεχνος πρέπει νὰ θεωρηθεῖ λόγια κατασκευή¹¹. Ἡ γλῶττα σιγαλφός¹², ποὺ θεωρεῖται

1. "Ἐτσι, Liddell-Scott, 1793, λ. τιμαλφέω, βλ. Ἀριστοτ., Πολιτ. Η 17, 1336b19: ὥπερ αὐτῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν τιμαλφεῖν τοὺς θεούς.

2. Ἐπιχάρμ., ἀπ. 214' εἶναι φανερὸ διότι ἔκμεταλλεύεται πονηρὰ τὴν δονομασία τοῦ ψαριοῦ.

3. Liddell-Scott, αὐτ.: «do honor to», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 1412, λ. τιμαλφέω: «τιμᾶ, σέβομαι», Εὔσταθ., 1422.35 κ.ε. (α 349): ἀλφῶ (...) ἔξ οὗ τὸ ἀλφαίνειν παράγωγον καὶ τὸ τιμαλφεῖν καὶ τὸ τιμαλφέσ.

4. Αἰσχ. (Nauck-Snell), ἀπ. 56: Αἰσχύλος δὲ ἐν Ἐπιγόνοις ἐπὶ τοῦ ἐντίμου, "Ιων Τραγ. (Nauck-Snell), ἀπ. 43: διὰ τιμῆς ἀγομένη. "Ιων Φοίνικι δευτέρῳ, Πλάτ., Τίμ. 59b: πρᾶγμα χρυσοῦ τιμαλφέστερον.

5. "Ησυχ., IV 157, λ. τιμαλφής: ἐντιμος, τιμὴν ἀλφάνουσα, διὰ τιμῆς ἀγομένη, Τίμ., Λεξ. 215, λ. τιμαλφέστατα: τὸ τιμὴν πολλὴν εὐρίσκειν, Σούδ., 1028, λ. τιμαλφέστερον: τιμώτερον, λαμπρότερον· ἀλφεῖν γάρ ἐστι τὸ εὐρίσκειν, ὥστε γίνεσθαι τὸ τιμαλφέστατον τὸ τιμὴν εὐρίσκειν πλείστην· ὅ δὴ συμβέβηκε τῷ χριστῷ, Liddell-Scott, δ.π., λ. τιμαλφής: «fetching a prize, costly, precious», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, δ.π., λ. τιμαλφής «ὅ ἔχων (εὐρίσκων, πωλούμενος μέ) τιμήν, πολύτιμος»· ἡ λέξη διασώθηκε καὶ στὴν νέα (λόγια) ἐλληνική, βλ. N. Π. Ἀνδριωτη, Ἐτιμολογικὸ λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς (Θεσσαλονίκη 1967, Ἰνστ. Νεοελλην. Σπουδῶν Ἀριστοτ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης), 368, λ. τιμαλφής.

6. Νόνν., 37.715: ἡμίονον (...) πολυαλφέα, ὡς πρῶτο βραβεῖο σὲ ἀγώνισμα τέξου· εἶναι βέβαια φανερὴ ἐδῶ ἡ ἀπομίμηση τῶν ἀγώνων τοῦ Ψ.

7. Liddell-Scott, 1436, λ. πολιαλφής: «etching a high price».

8. Βλ. Liddell-Scott, 583, λ. ἔξαλφω: «εὐρίσκεις», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 447, λ. ἔξαλφαίνω: «ἀντὶ ἔξευρίσκω, ἔφευρίσκω (...) ἐκτιμῶ».

9. "Ησυχ., II 114, λ. ἔξαλφεις: εὐρίσκεις, λ. ἔξαλφήσεις: ἐκτ(ι)μηθήσῃ μεγάλως, (...) τινὲς δὲ ἐκλάμψεις.

10. Μποροῦμε νὰ σκεφτοῦμε κατ' ἀναλογία τὴν διαφορὰ τῶν λέξεων «ἀνταλλαγὴ» καὶ «ἀντικαταταλλαγὴ».

11. Εὔσταθ., 1224.47 κ.ε. (Φ 79): κυρίως γάρ ἀλφησταὶ πάντες ἀνθρωποι διὰ (...) τὴν κατὰ τέχνας καὶ ἐπιστήμας εὐρεσιν, ἀφ' ἣς εἰπερ ἔξην τολμῆσαι, ἀλφεσιτέχνους είχεν ἄν τις ποιητικάτερον εἰπεῖν αὐτούς· ἡ κατασκευὴ τῆς λέξης εἶναι συνάρτηση τῆς ἔρμηνείας τοῦ ἀλφάνω ὡς «εὐρίσκω», καὶ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ βέβαιο διότι δρείλεται στὸν Εὔσταθιο, ἀφοῦ δὲν τὴν συναντοῦμε ἀλλού, βλ. Thes., 1601, λ. ἀλφεσίτεχνος: «artium inventor, Eust.».

12. "Ησυχ., IV 27, λ. σιγαλ(φ)οί: οἱ ἄφωνοι, καὶ οἱ ἄγριοι τέττιγες.

λαθεμένη ἀνάγνωση¹, ἵσως εἶναι ξένη πρὸς τὸ ἀλφάνω². Ἀλλὰ τὸ οὐσια-
στικὸ ἀλφηστοσάλπιγξ³, ποὺ ἀποδίνεται στοὺς Τυρρηνούς, μᾶς ξαναγυρίζει
στὴν ἐρμηνεία τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀλφηστῆς, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ Τυρρηνοὶ⁴
συγκαταλέγονταν στοὺς ἀρχαίτερους πειρατὲς ποὺ δροῦσαν στὶς θάλασσες τῆς
Κεντρικῆς Μεσογείου. Λαθεμένη γραφὴ εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ ἐπίθετο ἀλφέ-
σιμος⁵.

V. Ἐ τυμολογικὰ

15. — Παρὰ τὴν ἐτυμολογικὴν ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν ρίζα ἀλφ- μποροῦμε,
ἐπειτα ἀπὸ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἔννοιας τῶν παραγώγων τῆς, νὰ ξαναγυρίσουμε
στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν, ποὺ θεωροῦσαν τὸ ρῆμα ἀλφάνω
συγγενικὸ μὲ τὸ ἄλφα, παράγοντας τὸ ρῆμα ἀπὸ τὸ γράμμα⁶ ἢ ἀντίστροφα⁶.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι γιὰ τοὺς Φοίνικες τὸ γράμμα A (V) σήμαινε κεφάλι
βοδιοῦ⁷, καὶ ὅτι οἱ "Ἐλληνες—Ἄντεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ παραλέβανε τὸ
φοινικικὸ ἀλφάβητο⁸—ἀποκαλοῦσαν τὰ νομίσματα βοῦς, γιατὶ πάνω τους

1. Βλ. *Thes.*, VII 215 κ.έ., λ. σιγαλφός, ὅτι δὲ σωστὸς τύπος τῆς λέξης εἶναι σιγαλός.

2. Κι δμως δὲν μπορεῖ νὰ διασκεδαστοῦν οἱ ὑπόνοιες ὅτι μποροῦμε νὰ ξεκινήσουμε
πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ σημασία τοῦ ἀλφάνω, ἢν σκεφτοῦμε ὅτι οἱ ἀφωνοὶ «ἀποδίνονται σιγή»,
καὶ ἵσως οἱ ἄγρωι τέττιγες νὰ θεωροῦνταν ἀφωνοὶ: ἀπὸ μιὰν ἄλλη σκοπιὰ οἱ τέττιγες ποὺ
φωνάζουν ἀπὸ τὸ πρώτῳ ὡς τὸ βράδυ «ἀρπάζουν τὴν σιγαλιά».

3. 'Ησυχ., III 33, λ. ληστοσάλπιγγες: οἱ *Tyrrhenoi*: ἐπειδὴ πρῶτοι σάλπιγγος εὐ-
ρεταὶ γεγόνασιν, *Thes.*, 1602, λ. ἀλφηστοσάλπιγξ: «lubae inventor. Epith. Tyrrhenorum», Liddell-Scott, 1046, λ. ληστοσάλπιγκτής: «robble-trompeter, of the Tyrrhe-
nians, inventors of the trumpet», Μενάνδρ., ἀπ. 1030: ληστοσάλπιγκτὰς τινὰς *Méran-*
droos καλεῖ· φυσικὰ τὸ σύνθετο δὲν ἔχει σχέση μὲ ἐφευρέτες, ἀλλὰ σημαίνει τὴν σάλπιγγα
τῶν ἀλφηστῶν (πειρατῶν).

4. *Etym. Gud.*, 39, λ. ἀλφηστής: ἐξ οὗ καὶ ἀλφέσιμοι, οἱ λαμβάνοντες ἔδνα γνωτίκες·
εἶναι φανερὸ δὲν ἡ σωστὴ γραφὴ εἶναι: ἀλφεσίβοιαι, αἱ λαμβάνονται... [ἢ «ἀνταλλάξιμες»];.

5. *Thes.*, 1606, λ. ἄλφα: «ab alpha deductum secundum nonnullos, secundum
quosdam contra ἄλφα ab ἀλφάνω», βλ. ἐπίσης 1 κ.έ., λ. A.

6. Βλ. Σχόλ. B, Ε εἰς σ 349, Σχόλ. B εἰς ν 261, Σχόλ. εἰς Διον. Θρ. (Hilgard), *Γραμμ.*
Τέχν. 321.1: Πόθεν τὸ ἄλφα; Ἄπο τοῦ ἀλφῶ, δηλοῖ τὸ ζητῶ καὶ τὸ εὐρίσκω, ἀφ' οὗ καὶ
ἀλφησταὶ οἱ ἐφευρεταὶ, *Ζωναρ.*, 133, λ. ἄλφα: τὸ στοιχεῖον παρὰ τὸ ἀλφῶ, τὸ εὐρίσκω·
πρῶτον γάρ τῶν ἄλλων στοιχείων εὑρέθη.

7. 'Ησυχ., I 134, λ. ἄλφα: βοὸς κεφαλή. *Φοίνικες*, Liddell-Scott, 74, λ. ἄλφα:
«Phoenician for βοὸς κεφαλή».

8. Γενικὰ θεωρεῖται ὅτι αὐτὸς ἔγινε σχετικὰ ἀργά, βλ. Ventris-Chadwick, 60, καὶ
G. S. Kirk, *Homeric Poems as History* (Cambridge 1965=The Cambridge Ancient
History, vol. II, Ch. XXXIXb), 30, ὅτι τὸ ἐμπόριο τῶν Φοίνικων στὶς ἐλληνικὲς θάλασσες

ἥταν ἀποτυπωμένο ἔνα κεφάλι βοδιοῦ¹. Ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν τῶν δυὸς δεδομένων ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα τῆς παραγωγῆς τοῦ ρήματος ἀπὸ τὸ γράμμα, μὲ τὴν προσθήκη βέβαια τῆς ἑλληνικῆς κατάληξης -άνω² ἡ ἀρχική του σημασία ἥταν «ἀποκτῶ βόδια» ή «ἀποκτῶ μὲ βόδια»³, καὶ σ' αὐτὴν περιέχεται ἡ ἔννοια τῆς ἀνταλλαγῆς.

Ἡ πρώτη σημασία εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὴν ἔννοια τοῦ οἰνίζομαι, ποὺ σημαίνει «προμηθεύομαι κρασὶ μὲ ἀνταλλαγμα»⁴. Ὑποστηρίχτηκε⁵ βέβαια ὅτι στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ σημασία τῆς ἀνταλλαγῆς προσλαμβάνεται μόνο μὲ τὴν προσθήκη καὶ τοῦ μέσου ἀνταλλαγῆς (χαλκοῦ, σίδερου κλπ.), γιατὶ στὶς ἄλλες ἐμφανίσεις τοῦ ρήματος⁶ ἡ ἔννοιά του εἶναι ἀβέβαιη. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὲς εἶναι φανερὴ ὑπωσδήποτε ἡ ἔννοια τῆς μεταφορᾶς γιὰ διανομὴ στοὺς συνδαιτυμόνες⁷ ἀλλωστε κρασιοῦ ἀπὸ τὴν Λήμνο στὸ τρωικὸ στρατόπεδο τῶν

ἀρχίζει γύρω στὰ 900 π.Χρ.: ἡ χρονολογία αὐτὴ δημος εἶναι χαμηλή, βλ. Ἡροδότ., Ε 58-61, ὅτι τὰ γράμματα τὰ ἔφερε μαζὶ του ὁ Κάδμος. Τὸ πρόβλημα αὐτὸς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς μικρῆς αὐτῆς μελέτης, βλ. μόνο Εύσταθ., 1757.53 κέ. (ξ 289): ἵστεον δὲ ὅτι περιέκινον γένος οἱ Φοίνικες. ἐξ ὧν καὶ Φοίνικια γράμματα, ἐπει, φασι, δοκεῖ Κάδμος ἀπὸ Φοίνικης αὐτὰ κομίσαι. δηλοὶ δὲ αὐτὸς καὶ ὁ γράφας ὅτι Φοίνικες εἶδον γράμματα ἀξιόλογα, καὶ Σούδ., 7, λ. Ἀβραάμ: οὗτος ενδεν ἴερα γράμματα, καὶ γλῶσσαν ἐμηχανάσατο ἢς Ἐβραίων παιδες ἐν ἐπιστήμῃ ἐτύγχανον ὡς ὅντες τούτους μαθῆται καὶ ἀπόγονοι. ἐκ τούτων καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων γράμματα τὰς ἀφορμὰς ἐλαφεῖ, καὶ ἄλλως ἁντοὺς διαπαίζοντες ἀναγράφωσιν "Ἑλλήνες, καὶ τοίτουν μαρτύριον ἡ τοῦ ἄλφα φωνὴ τοῦ πρώτου στοιχείου καὶ ἀρχοντος, ἀπὸ τοῦ ἄλφεος ἐβραίκου λαβόντος τὴν ἐπίκλησιν.

1. Σχόλ. Β εἰς Φ 79: ὅθεν ὑστερον ἐφευρεθέντων τῶν νομισμάτων βοῦν ἐπ' αὐτῶν ἔξετύπουν, ἐνδεικνύμενοι τὸ ἀρχαῖον ἔθος. καὶ παροιμία βοῦς ἐπὶ γλώσσης, ὅ ἐστι νομίσματα. ἀρμόζει δὲ ἡ παροιμία αὐτῇ ἐπὶ τῶν ὄγητόρων τῶν λαμβανόντων νομίσματα ὑπὲρ τοῦ μὴ κατηγορῆσαι τίνος, ἀλλὰ σιωπῆσαι, βλ. Αἰσχ., Ἀγ. 36-7: τὰ δὲ ἄλλα σιγῶ. / βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ μέγας βέβηκεν (ὅ φύλακας ἀναφέρεται στὴν ἀμοιβῇ ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν Αἴγισθο).

2. Βλ. Chantraine, Grammaire, I 387 κ.έ., ὅτι δὲ ἐνεστῶς ἀλφάνω εἶναι μεθομηρικός· τὸ γεγονός αὐτὸς δημος, καθὼς καὶ τὰ γενικότερα προβλήματα τῶν ριζικῶν θεματικῶν ἀστικῶν, δὲν αἰρούν—καὶ μάλιστα ἀναδρομικά—τὴν δυνατότητα τῶν Ἑλλήνων νὰ προσαρμόσουν μιὰ ξένη ρίζα στὸ δικό τους γραμματικὸ σύστημα.

3. Τὸ «ἄρδι» μπορεῖ νὰ σημαίνει καὶ νόμισμα· στὴν περίπτωση αὐτῇ ισχύει βέβαια ἡ δεύτερη σημασία.

4. Liddell-Scott, 1207, λ. οἰνίζομαι: «Med., procure wine by barter, buy wine» Autenrieth-'Ολυμπίου, 226, λ. οἰνίζομοι. «προμηθεύομαι οἶνον», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 915, λ. οἰνίζω: «ἀντλῶ ἡ ἀγοράζω οἶνον», Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 458, λ. οἰνίζομαι: «ἀγοράζω (προμηθεύομαι) οἶνον» βλ. καὶ Θεοφίλου Ἰωαννίνων, Νομικόν (Γκίνη), KZ' 5, δύο τὸ οἰνίζοντο μεταφράζεται βέβαια «ἡγέραζον» μὲ «τίμημα» ἀλλὰ πράγματα, τὸ ντεῖσι δημος πραγματικὰ δὲ εἶναι «τίμημα», ἀλλὰ σωστότερα «ἀνταλλαγμα».

5. Pringsheim, 93.

6. Θ 506: οἶνος δὲ μελίφρονα οἰνίζεσθε, 546: οἶνοι δὲ μελίφρονα οἰνίζοντο.

7. Ἡ παραγγελία τοῦ "Ἐκτορα (καὶ ἡ ἐκτέλεσή της) ἀναφέρεται σὲ προμήθεια ἐκ μεγάρων, δηλ. ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο τοῦ Πριάμου· ἡ προμήθεια κρασιοῦ (μαζὶ μὲ τὸ φαγί) εἶναι ἀνταμοιβῇ (ἀνταλλαγμα) γιὰ τὴν πολεμικὴ δραστηριότητα τῶν πολεμιστῶν του.

Αχαιῶν¹ πείθει ὅτι στὴν ἔννοια τοῦ ρήματος περιέχεται καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν πραγμάτων ποὺ δίνονται² γι' ἀνταλλαγῆ.

Για τὴν δεύτερη σημασία συνηγορεῖ τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός ὅτι στὴν ἀνταλλαγὴ εἶναι ἀδύνατη ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸν πωλητὴ καὶ τὸν ἀγοραστή³, ὥστε ἡ ἴδια λέξη μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ προσδιορίζει τις ἐνέργειες καὶ τῶν δύο⁴.

16. - Στὴν Γραμμικὴ A γραφή παρουσιάζεται τὸ ἵδεύγραμμα ἢ , γιὰ τὸ δύποιο ἔχουμε ἔνα παράλληλο στὴν ιερογλυφικὴ καὶ ἔνα ὄμοιο σύμβολο στὴν Γραμμικὴ B· ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι «σύμβολο μεταβίβασης», δηλ. βρεχτυγραφία λέξης ποὺ σημαίνει «(παρ-)έλαβε» ἢ «(παρ-)έδωσε» ἢ κάτι ἀνάλογο⁵. «Ἄν μπορούσε ν' ἀποδειγμεῖ πρόδρομος τοῦ ἀλφάνω, οἱ συνέπειες θὰ εἰχαν μεγάλο γενικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν δικαιικὴ ζωὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου σὲ πολὺ πρώιμη ἐποχῇ».

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀν τὸ σύμβολο αὐτὸ μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ «ἄλφ(α)». Τόσο στὴν ιερογλυφικὴ καὶ στὴν Γραμμικὴ A ὅσο καὶ στὴν Γραμμικὴ B τὰ δύο σύμβολα ποὺ θὰ σχημάτιζαν στὴν τελευταία τὴν λέξη «ἄλφα» (a-pa) εἶναι κατὰ βάση ὄμοια⁶: ἢ . Ἡ ἔνωσή τους

1. Η 467: *νῆσος δ' ἐκ Λίμνου παρέστασαν οἴνον ἄγονσαι, πρβ. 470-1: χωρὶς δ'* Ατρειδῆς, *'Αγαμέμνονι καὶ Μενέλᾳ, / δῶκεν Ἰησονίδης ἀγέμενον μέθυν, χίλια μέτρα· βλ.* ἐπίστρ. *Inst.*, III 23.2: *quoniam illud est, quod vulgo dicebatur per permutationem rerum emptionem et venditionem contrahī eamque speciem emptionis venditionisque vetustissimam esse: argumentoque utebantur graeco poeta Homero, qui aliqua parte exercitum Achivorum vinum sibi comparasse ait permutatis quibusdam rebus*.

2. Η παρουσία τοῦ ρήματος περόνω δίπλα στὸ ἀλφάνω εἶναι ἀντίστοιχη, γιατὶ καὶ αὐτὸ σημαίνει διαμετακόμιση.

3. «Ἐτσι, Pringsheim, 94, ἀνκαὶ ὑποστηρίζει ὅτι εἰς ο 452-3 ἡ ἔκφραση ὀνοματοῦ ἀλφάνω σημαίνει μόνο «λαμβάνω» (to bring in) καὶ ὅτι ἡ λέξη ὀνοματοῦ περιπτώσεις ὅπου ἡ πλευρά (τὸ μέρος) ποὺ ἐνεργεῖ δραστικά εἶναι ὁ πωλητὴς [στὴν ἀγοραπωλησίᾳ πότε δὲν εἶναι ;], ἐνῶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἐδῶ ὁ ὀνοματοῦ λαμβάνεται ὡς ἀντάλλαγμα καὶ σημαίνει τὸ «ἀντίτιμο», πρβ. 94², ὅπου θεωρεῖ ὅτι ἡ λέξη ὀνοματοῦ περιπτώσεις μὲ τὴν ἀρχικὴν του ἔννοιαν εἰς Ψ 'Προδ., Βίος Ομήρ., λβ' 442: καὶ τιμῆς ὀνοματοῦ ἀρέσθαι, καὶ ὅτι ἡ πωληση ἀντιμετωπίζεται μόνον ὡς ἐνέργεια τοῦ πωλητῆ· ἐδῶ ὄμως—χωρὶς νὰ ἔχεινομε ὅτι τὸ κείμενο εἶναι πολὺ μεταγενέστερο—λείπει τὸ ἀλφάνω, καὶ ἡ λέξη ὀνοματοῦ σημαίνει «ἀντάλλαγμα» εἰς ἐμπόρευμα, ἀφοῦ ἡ λέξη τιμῆς σημαίνει τὸ «ἀντίτιμο».

4. Μὲ τὴν ἐτυμολογία ποὺ προτείνεται δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ συγγένεια τοῦ ἀλφάνω πρὸς διλεις ἰνδοευρωπαϊκές λέξεις, παρὰ μόνο ὡς παρετυμολογία· ἐκτὸς ἀν δεχτούμε—ἀλλὰ χωρὶς ἀποδεικτικά στοιχεῖα—ὅτι ἡ λέξη εἰχε διαδοθεῖ ἀπὸ τοὺς Σημίτες ἐμπόρους στοιχείους ἰνδοευρωπαϊκούς συναδέλφους τους, ὥστε σ' ὅλες τις γλῶσσες σχηματίσηκαν διλεις συγγενικές της λέξεις καὶ συγγενικές μεταξύ τους.

5. AB 5· βλ. J. L. Myres, The Minoan Signary, a Suggestion for the Arrangement of the Signs in the Linear Scripts of Minoan Crete, *Journ. Hell. Stud.* 66 (1946) 1-4.

6. 4=te· βλ. E. L. Bennett jr., The Pylos Tablets; Texts of the Inscriptions found 1939-1954 (Princeton 1955, Princ. U.P.), 201.

7. Myres, αὐτ.

8. βλ. καὶ Ventris-Chadwick, 35.

9. βλ. παράλληλο πίνακα εἰς Ventris-Chadwick, 33.

10. Τὸ λ στὸ τέλος τῆς συλλαβῆς δὲν γράφεται, Ventris-Chadwick, 45, ὥστε δὲν ει-

σ' ἔνα σημεῖο συγματίζει εύκολα τὸ σύμπλεγμα †^1 καὶ πιὸ ἀπλὰ ‡^2 . Δυστυχῶς, τὸ σύμπλεγμα παρουσιάζεται καὶ ὡς σύμβολο στὴν Γραμμικὴ B, ὅπου διαβάζεται τε· ἀφοῦ λοιπὸν ἡ φωνητικὴ ἀξία τῶν συμβόλων τῆς Ιερογλυφικῆς, τῆς Γραμμικῆς A καὶ τῆς Γραμμικῆς B δὲν ταυτίζεται³, ὥστε τὸ σύμπλεγμα νὰ ἔχει καὶ στὶς τρεῖς τὴν ἴδια, ἀναντίπτουν ἀδιέξοδα. "Αν τὸ σύμπλεγμα ὡς σύμβολο ἔχει διαφορετικὴ φωνητικὴ ἀξία στὴν Γραμμικὴ A (αρά) καὶ στὴν Γραμμικὴ B (τε), δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει τὴν ἴδια λέξη. Κι ἀν τὸ σύμπλεγμα, ποὺ ἀνήκει στὴν Γραμμικὴ A, ἀποδίδει τὸ σημειικὸ ἄλ(ε)φ, πῶς ἔγινε στὴν Γραμμικὴ B τε καὶ πῶς τὸ ἄλφα στὴν μεταγενέστερῃ ἐλληνικῇ γραφῇ ἀποδέθηκε μὲ τὴν μορφή ποὺ ἔχει καὶ σήμερα;

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἐλκυστικό, ἀλλὰ καὶ περίπλοκο· φυσικὰ δὲν λύνεται μ' αὐτὲς τὶς ἀντιφατικές διαπιστώσεις, ποὺ ἀποτελοῦν ὅμως δπωσδήποτε πρόκληση γιὰ βαθύτερη διερεύνηση γύρω ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἀνταλλακτικὴ σύμβαση στὸν γῶρο τοῦ Λιγαίου καὶ τῆς Μεσογείου γενικότερα⁴.

VI. 'Η ἐποχὴ τῶν λέξεων

17. — 'Ο προσδιορισμὸς τῆς χρονολογίας συγματισμοῦ τῶν λέξεων ποὺ ἔρμηνεύτηκαν στὶς προηγούμενες σελίδες εἶναι φυσικὰ ἀδύνατος· εἶναι. ὅμως ἀσφαλῶς θεμιτές κάποιες σκέψεις γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐμφανίστηκαν οἱ λέξεις τοῦ τίτλου. Γιὰ τὰ λοιπὰ παράγωγα καὶ σύνθετα ἡ ἀπουσία τους ἀπὸ τὸ

ναι ἀπαραίτητη ἡ ἀνάπτυξη a-ra-pa· ἡ ἐνδεχόμενη μορφὴ a-[ra-]qua πρέπει ν' ἀποκλει-στεῖ, γιατὶ ἀνκαὶ τὸ qu ἔξειλγτηκε. σὲ π ἡ τ στὰ ἐλληνικά, Ventris-Chadwick, αὐτ., τὰ σημεῖα τῶν συλλαβῶν qn δὲν προσφέρονται γιὰ τὴν ὑποθετικὴ αὐτὴ κατασκευή.

1. Πρβ. τὰ συμπλέγματα †^1 καὶ ‡^2 , (L 38, 39) τῆς Γραμμικῆς A, Ventris-Chadwick, 34, ποὺ ἔχουν συντεθεῖ ἀπὸ ἀπλὰ σύμβολα.

2. 'Η παράλληλη παρουσία (στὴν Ιερογλυφική, τὴν Γραμμικὴ A καὶ τὴν Γραμμικὴ B) τοῦ συμπλέγματος $\text{‡} = \text{‡}$ ἢ $\text{‡} = \text{Ξ}$ μὲ τὰ σύμβολα $\text{†} = \text{†} = \text{†}$ (L 2, AB 4) καὶ $\text{¶} = \text{¶}$ ἢ $\text{¶} = \text{¶}$ (L 52, AB 49) δὲν αἴρει τὴν δυνατότητα νὰ ἔχει συγματιστεῖ ἀπὸ ἀπλὰ σύμβολα.

3. Μὲ τὴν σημερινὴ κατάσταση τουλάχιστον τῶν γνώσεων μας θεωροῦμε δεδομένο ὅτι ἡ Γραμμικὴ A ἀποδίδει ἀλλή γλώσσα ἀπὸ τὴν Γραμμικὴ B, ποὺ ἀνήκει στὴν ἐλληνική· ἀν ὅμως ἡ Γραμμικὴ A ἀνάγεται στὸ προελληνικὸ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα τῆς Μεσογείου, δὲν ἔχει σχέση καὶ μὲ τὴν ἐλληνική·

4. 'Η διερεύνηση αὐτὴ δὲν θὰ γίνει βέβαια σ' αὐτὴ τὴν μικρὴ μελέτη, ἀξίζει ὅμως νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ λέξη κόλλιθος (-ον) καὶ τὰ παράγωγά της κολλιβιστήριον, κολλιβιστικός, κολλιβιστής, θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σημιτικὴ προέλευση, βλ. 'Ε. Δ. Ροΐδη, Τὰ εἰδωλα ('Αθηναὶ 1893), 127: «kaleph=ἀλλάσσω», Liddell-Scott, 972, λ. κόλλιθος: «kleine Münze, Aufgeld; vorgriechisch», Frisk, I 900, λ. κόλλιθος: «vrgl. hebr. hālap='Wechsel'». 'Απὸ τὰ ἐπίσης πολλὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ καὶ αὐτὴ ἡ συγγένεια, κυριαρχικὸ εἶναι ἡ δυνατότητα νὰ διαπιστωθεῖ ἀν δικαιολογεῖται ἡ ὅχι ἡ παρουσία τοῦ ἀρχικοῦ k- ἢ h- αὐτῶν τῶν λέξεων στὰ ἐλληνικά, καὶ ἀν αὐτές εἶναι ἡ ὅχι συγγενικές μὲ τὸ ἄλφα.

δύμηρικὸ λεξιλόγιο¹ δημιουργεῖ ἔναν σχετικὸ terminum post quem², καὶ ἡ ἐμφάνισή τους σ' ἔνα μεταγενέστερο κείμενο ἔναν πιὸ βέβαιον terminum ante quem, ἀφοῦ ἡ παρουσία τους σ' αὐτὸ προϋποθέτει προγενέστερο, ἢ τουλάχιστον σύγχρονο σχηματισμό τους³.

Τὸ ρῆμα *ἀλφάνω⁴ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ πρώτη χρονικὰ λέξη ὅλης τῆς οἰκογένειας· ἡ δημιουργία του πρέπει ν' ἀναχθεῖ σ' ἐποχὴ ποὺ οἱ "Ελληνες ἄρχιζαν νὰ γνωρίζουν τὴν ἀνταλλαγὴ⁵ μὲ συγκεκριμένο ἀνταλλακτικὸ μέσο (μέτρο), καὶ ἵσως μὴ ἔχοντας δική τους εἰδικὴ λέξη γι' αὐτὴν υἱοθέτησαν τὴν δρολογία τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς περιοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀπὸ τοὺς ὄποιους παραλάβανε τὸν θεσμό⁶. ἡ ἐποχὴ αὐτὴ πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ τοποθετηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν μινωικὴ θαλασσοκρατία⁷, γιατὶ θὰ ἦταν ἀπίθανο

1. Δὲν εἶναι δυνατὸ βέβαια ν' ἀναπτυχθεῖ ἐδῶ τὸ δύμηρικὸ πρόβλημα, γιὰ τὸ ὄποιο βλ. Α. Γ. Τσοπανάκη, *Εἰσαγωγὴ στὸν "Ομηρο"* (Θεσσαλονίκη 1977, χ. ἑκδ.) 129 κ.έ.. πάντως γιὰ ὅποιον δὲν πείθεται διὰ τὸ "Ομηρος ἦταν δημιουργὸς ὅλων τῶν ἔργων ποὺ τοῦ ἀποδίδονται, ἡ ὠραιότερη λύση εἶναι τοῦ A. Heubeck, *Der Odyssee-Dichter und die Ilias* (Erlangen 1954, Dalm & Enke) 101: «Sicher ist eines: Homer hat mit seiner genialen Konzeption der Ilias den Prototyp eines neuen Epos geschaffen; Vorbild war er vielen—nahegekommen ist ihm und seinem Werk von all seinen Nacheiferern nur einer: der Dichter der Odyssee».

2. Φυσικὰ δὲν εἶναι ἀπόλυτος, γιατὶ δὲν μπορεῖ ν' ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ὑπῆρχαν κάποιες ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς καὶ νὰ μὴ τὶς χρησιμοποιήσεις ὁ "Ομηρος".

3. "Αν εἶναι σωστὴ ἡ ὑπόθεση διὰ τὸ λέξη ἀλφεστίτεχνος εἶναι δημιουργῆμα τοῦ Εὔσταθίου, βλ. παραπ. 29¹¹, ἡ γέννησή της εἶναι προσδιορισμένη μὲ μεγάλη ἀκρίβεια.

4. Μ' αὐτὸν τὸν τύπο δὲν ὑπάρχει στὰ ἑπτη, ὅπου συναντοῦμε μόνο τὸν ἀσριστο, βλ. Chantraine, *Dictionnaire I* 66, λ. ἀλφάνω: «ce qui peut s'expliquer par des raisons métriques», Snell-Erbse, 587, λ. ἀλφειν: «Präs. ἀλφάνουσι zuerst bei Eust.; bei Hom. nur thematischer Aor.».

5. Μὲ ἀπαράδεκτα ἀπαρχαιωμένη νοοτροπίᾳ δ. A. Maffi, *Rilevanza delle "Regole di scambio" omeriche per la Storia e la Metodologia del Diritto*, εἰς «Μελέτες ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ καὶ Ἐλληνιστικοῦ δικαίου» (Αθήνα 1978, Δημοσιεύματα Παντελού 'Ανωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν 'Επιστημῶν) 33-62, ἔρευνα τὴν ἀνταλλαγὴ στὸν "Ομηρο μὲ θεωρητικὲς κοινωνιολογικὲς προκαταλήψεις χωρὶς καμὰ ούσιαστην νομικὴ ἀνάλυση τοῦ θέματος του· βλ. καὶ 63-68, τὴν συζήτηση ποὺ ἐπακολούθει μὲ συμμετοχὴ τῶν Δ. Γκόφα, H. J. Wolff, E. Καραμπέλια, H. Kupiszewski, ?. Σπαντιδάκη καὶ D. Behrend καὶ τὶς ἀντιρήσεις τῶν Γκόφα, Wolff, Kupiszewski.

6. Εἶναι βέβαια ἀλυτὸ πρόβλημα τὸ ἀρχικοῦ ἔθνικοῦ (καὶ γλωσσικοῦ) ὑποστρώματος στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ τῆς σχέσης του πρὸς τοὺς "Ελληνες καὶ τοὺς Σημίτες" μ' αὐτὴ τὴν ἀβεβαίητα εἶναι ἐνδεχόμενο ἡ παραλαβὴ τοῦ θεσμοῦ νὰ ἔγινε ἀπὸ προηγούμενους κατοίκους τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, ποὺ ἡ ἔθνολογικὴ καταγωγὴ τους ἀμφισβητεῖται, βλ. M. Sakellarīou, *Peuples préhelléniques d'origine Indo-Européennes* (Athènes 1977, Ekdotikē), 23 κ.έ.

7. Δὲν μποροῦμε ν' ἀποκλείσουμε τὴν σκέψη διὰ τὸ Σημίτες εἶχαν παραλάβει στοιχεῖα ἀπὸ παλιότερη μεσογειακὴ γλώσσα, ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ Κρῆτες, καὶ διὰ τὸ ἀλφ- παραδόθηκε ἔτσι κοινὰ στους δύο λαούς· πρβ. R. A. Crossland, *Immigrants*

νὰ μὴν εἶχαν σχετικὴ λέξη (δική τους, η ἔστω δανεική) ἐκεῖνοι ποὺ ἀσκοῦσαν κιόλας παγκόσμιο θαλάσσιο ἐμπόριο. Τὸ ρῆμα παρουσιάζεται ὡς τεχνικὸς ὄρος σὲ δυὸ δικαιοπραξίες (συμβάσεις) μὲ διαφορετικὴν ὑφὴν καὶ περιεχόμενο κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῆς σύγχρονης δικαιικῆς ἐπιστήμης. Ἀφοῦ δμως ἡ ἀγοραπωλησία καὶ ἡ μίσθωση προβάλλουν ταυτόχρονα¹, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ ἀλφάνω κατάγεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ οἱ δυὸ μορφὲς δικαιοπραξίας ἦταν ἐνωμένες σ' ἐνιαίᾳ σύμβασῃ ἀνταλλαγῆς (πράγμα μὲ πράγμα, η πράγμα μὲ συγκεκριμένο ἀνταλλακτικὸ μέσο), χωρὶς προσδιορισμὸ τῆς διάρκειας ποὺ θὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ πράγμα ποὺ δὲν ἀναλίσκεται μὲ τὴν χρήση², η ἵσως χωρὶς νομικὴ κατοχύρωση αὐτῆς τῆς χρήσης³. "Οταν οἱ Ἑλληνες ἔφτασαν σὲ ἐνοιολογικὴν (καὶ πραγματικὴν) διάκριση τῶν δυὸ δικαιοπραξιῶν⁴, ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργήσουν καὶ ἄλλους σχετικοὺς τεχνικοὺς δρους.

Τὸ οὐσιαστικὸ ἀλφηστής δημιουργήθηκε δπωσόδηποτε μετὰ τὸ ρῆμα, ἀφοῦ εἶναι nomen agentis του, καὶ ἔχει πιὸ ἔντονη τὴν ἀνάμνηση τῆς μινωικῆς Κρήτης⁵. ἡ δημιουργία του δμως πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ σ' ἐποχὴ προγενέ-

from the North (Cambridge 1967=The Cambridge Ancient History, vol. I, Ch. XXVII), 47, δτὶ δὲν ὑπάρχουν ἀκόμα ἀσφαλὴ στοιχεῖα δτὶ ἡ ἴνδοευρωπαϊκὴ γλωσσικὴ οἰκογένεια εἶχε κοινὸ πρόγονο μὲ τὴν χαμιτοσημιτικὴν, ὥστε οἱ δμοιότητες στὰ λεξιλόγια τους μπορεῖ νὰ δρεῖνται σὲ δανεισμό, ἀφοῦ εἶχαν μεταξύ τους ἐμπορικὲς σχέσεις.

1. Βλ. F. Bernhöft, Ueber Zweck und Mittel der vergleichenden Rechtswissenschaft, Zeitschr. f. vergl. Rechtswiss., 1 (1878), 1-38, 27· βλ. ἐπίσης J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, I-II (Darmstadt 1965 [=Leipzig 1899], Wissensch. Buchges.), II 140 κ.έ., γιὰ τὴν κοινὴ καταγωγὴν καὶ ἄλλων μεταβιβαστικῶν συμβάσεων (δωρεᾶς, δανείου κτλ.).

2. "Ἐνδιαφέρουσες εἶναι καὶ οἱ γενικὲς θέσεις εἰς Inst., III 24.1: «locatio et conductio proxima est emptioni et venditioni isdemque juris regulis constitunt» καὶ 24.3: «adeo autem familiaritatem aliquam inter se habere videtur emptio et venditio, item locatio et conductio, ut in quibusdem causis quaeri soleat utrum emptio et venditio contrahatur, an locatio et conductio», πρβ. Gai., Inst. III 145: «adeo autem emptio et venditio et locatio et conductio familiaritatem aliquam inter se habere videtur, ut in quibusdam causis quaeri soleat, utrum emptio et venditio contrahantur an locatio et conductio».

3. "Ἔτσι δὲ πωλητὴς ἡ ἐκμισθωτὴς μποροῦσε ν' ἀναλάβει τὸ πράγμα καὶ μὲ αὐτοδικία.

4. "Η διάκριση αὐτὴ ὑπάρχει στοὺς 'Αστυροβιβυλανίους καὶ τοὺς Χιττίτες, E. Cuq, Etudes sur le droit Babylonien, les lois Assyriennes et les lois Hittites (Paris 1929, Geuthner), 180 κ.έ., 207 κ.έ., 484 κ.έ., 486 κ.έ., G.R. Driver-J. G. Miles, The Babylonian Laws, I-II (Oxford 1960 (=1952/5), O.U.P.), I 479, καθὼς καὶ στοὺς Ἐβραίους, 'Ι. Ἀγαπίδου, Τὸ ἀρχαῖον Ἐβραϊκὸν δίκαιον, η Τὸ δίκαιον τῆς Πεντατεύχου (Θεσσαλονίκη 1960, χωρὶς ἑκδ.), 29 κ.έ., 36 κ.έ.· φυσικὰ εἶναι ἀβέβαιο ἂν οἱ διακρίσεις αὐτὲς εἶχαν δποικνδήποτε ἐπίδραση στὴν δικαιικὴ ζωὴ καὶ ἔξελιξη τῶν Ἑλλήνων.

5. Αὐτὸς συνάγεται ἀπὸ τὴν μνεὰ δτὶ οἱ Φαίλακες κατοικοῦν μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀλφηστάς, ζ 7-8. Ἀφοῦ δμως καὶ οἱ Φαίλακες διενεργοῦσαν θαλάσσιες μεταφορές, πρέπει νὰ δεχτοῦμε

στερη ἀπὸ τὴν ἐκκαθάριση τῶν πειρατικῶν δρμητηρίων στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου¹, γιατὶ φαίνεται ὅτι τελικά εἶχε περιοριστεῖ στὴν ἔννοια «πειρατής»². Ὁ περιορισμὸς αὐτός, ποὺ σημαίνει ἐκφυλισμό (ἢ ἔξέλιξη;) τῶν ναυτεμπόρων σὲ πειρατὲς³, συνδέει στενά τὴν δημιουργία τοῦ ούσιαστικοῦ μὲ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἐμφανίζεται ὁ θεσμὸς τῶν δούλων⁴, τοὺς ὅποιους πουλοῦσαν πάντα μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο τους, ἢ τὸν τόπο ὅπου τοὺς ἔπιαναν⁵.

Τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια εἶναι ἐπίσης νεότερο· ἡ συνθετική του δομὴ πείθει ὅτι τὴν ἐποχὴν ποὺ σχηματίστηκε εἶχε χαθεῖ ἡ αἰσθηση τῆς συγγένειας τοῦ πρώτου συνθετικοῦ του ἀλφ- μὲ τὴν ἔννοια τοῦ βοδιοῦ, καὶ εἶχε διατηρηθεῖ μόνο ἡ σημασία τῆς ἀνταλλαγῆς· αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἀναγκαστήκανε νὰ προσθέσουν τὸ ούσιαστικὸ βοῦς, ὥστε νὰ φαίνεται καθαρὰ ὅτι πρόκειται γι' ἀνταλλαγὴ μὲ βόδια (ἢ νομίσματα)⁶. Τὸ ἐπίθετο δημιουργήθηκε τὴν ἐποχὴν ποὺ δύναμος μὲ ἔδνα ὑποκαθιστᾶ τὸν γάμο μὲ ὑπηρεσίες⁷.

'Αρχικὰ ὁ γάμος μὲ ἔδνα ἦταν ἐφικτὸς μόνο σὲ πλούσιους γαμπρούς, ποὺ εἶχαν τὴν οἰκονομικὴ δυνατότητα ν' ἀντικαταστήσουν τὶς κοπιαστικὲς ὑπηρεσίες μὲ προσφορά—ἀσφαλῶς πὐδ εὐπρόσδεκτη ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νύφης—βοδιῶν καὶ συνεπῶς καὶ εὐχέρεια ἐπιλογῆς νύφης μὲ ίδιαίτερα προσόντα· αὐτὴ ἡ δυνατότητα, ποὺ ἔλειπε ἀπὸ γαμπρούς χωρὶς κοπάδια καὶ γι' αὐτὸν περιορίζονταν σὲ προσφορὰ ὑπηρεσιῶν⁸, μετέστησε τὴν ἔννοια τοῦ ἐπιθέτου σὲ

πρόσθετα ἢ ὅτι ἡ λέξη κατάγεται ἀπὸ μιὰν ἐποχὴν ποὺ οἱ Κρῆτες ἀσκοῦσαν ἐμπόριο καὶ οἱ Φαλακες ὅχι, ἢ ὅτι ἡ Κέρκυρα εἶχε παρακαμάσει ἐμπορικὰ κατὰ τοὺς ὄμηρικούς χρόνους, ἀφοῦ ὁ "Ομηρος δὲν τοὺς θεωρεῖ ἐμπόρους, ἢ τουλάχιστον δουλεμπόρους, βλ. Σχόλ. Ζ εἰς ν 119.

1. Θουκ., Α 8.1-2.

2. "Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ μόνιμη ἐμφάνιση τῆς λέξης σὲ πληθυντικό· στὴν στεριὰ ὁ ληστὴς ἢ ὁ κλέφτης μπορεῖ νὰ δράσει καὶ μόνος, ἐνῶ ἡ πειρατεία προϋποθέτει τὴν σύμπραξη πολλῶν γιὰ τὴν κίνηση τοῦ πλοίου. 'Ο Maffi, 54⁵⁵, σὲ μιὰ ἀκτενέστατη σημείωση γιὰ τὴν πειρατεία οὕτε ὑποψιάζεται τὴν ἔννοια αὐτὴ τῆς λέξης ἀλφηστής, ποὺ βέβαια δὲν τὴν ἀναφέρει.

3. Στὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο δὲν ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα στὸ ἐμπόριο καὶ τὴν πειρατεία, βλ. Θουκ., Α 2.2: τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὖσης, γι' αὐτὸν καὶ δὲν θεωρεῖται προσβλητικὴ ἡ ἐρώτηση πρὸς ἔναν ἐν εἴναι πειρατής, βλ. γ 71-4 (= 252-5 = "Υμν. Ἀπόλλ. 453-6), Θουκ., Α 5.2: καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων δρμοῖς ἐρωτῶντες εἰ λησταὶ εἰσιν, ὡς οὕτε δην πυνθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἵς τε ἐπιμελές εἴη εἰδέναι οὐκ δινειδίζοντων, βλ. καὶ Ἀριστον., δ.π. 28 (γ 71).

4. Βλ. γι' αὐτὸν Yoshida, αὐτ.

5. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρουσία, δίπλα στὸ ἀλφάρω, τῶν ρημάτων ἄγω (Φ 78, ο 452, ρ 252) καὶ πέμπτω (υ 383).

6. Ἡ προσθήκη πρέπει ν' ἀναφέρονταν σὲ πραγματικὰ βόδια, ἀφοῦ στὴν ἀνταλλαγὴ τὰ αὐτούσια προηγήθηκαν ἀπὸ τὰ νομίσματα.

7. Βλ. σχετικά, Τσιτσικλῆς, δ.π. 29 κ.ἔ., πρβ. 37 κ.ἔ.

8. Βλ. ἀναλογικὰ γιὰ τὰ «σφηνοειδῆ» δίκαια εἰς P. Koschaker, Eheschliessung und

«περιζήτητη νύφη»¹. Ή λέξη ἀλφεσίβοια, καὶ ὡς κυριολεξία καὶ ὡς κοσμητική, μποροῦσε νὰ ἔχει οὐσιαστική σημασία μόνο σ' αὐτὴ τὴν μεταβατική ἐποχή· ὅταν δὲ γάμος μὲ ἔδνα γενικεύτηκε² τὸ ἐπίθετο ἔχασε τὸ πραγματικὸν περιεχόμενον, καὶ δταν ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται αὐτὸς τύπος γάμου, τὸ ἐπίθετο ἔχασε κάθε σημασία καὶ ἔγινε τυπικό, διατηρώντας μόνο τὴν ποιητική του ἀξία ὡς χαρακτηρισμὸς περιζήτητης νύφης³.

18. — Ἀπὸ τὸ πλούσιο δικαιικὸ παρελθόν αὐτῶν τῶν λέξεων ἐλάχιστα στοιχεῖα ἔχουν διασωθεῖ στὰ διηγημάτια.

Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε δτι ὁ "Ομηρος εἰναι ποιητής, ὥστε μόνη ἐπιδιωξή του—μὲ τὰ ἔργα του—εἰναι ἡ δημιουργία ἐντυπώσεων γιὰ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση τοῦ ἀκροατηρίου του· δὲν πρέπει νὰ πειμένωμε ἀπ' αὐτὸν νὰ είχε δεῖξει ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν ἀνάλυση ἢ περιγραφὴ θεσμῶν δικαίου. Στὴν ἀφήγηση του δῆμου εἰναι φυσιολογικὴ ἢ παρεισαγωγὴ λέξεων ἢ ἐπεισόδιων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ δικαιικὴ ζωὴ· ἀπομένει λοιπὸν τὸ πρόβλημα ἀν πρόκειται γιὰ σύγχρονος του θεσμοὺς κι ἀν ἔχει ἀκριβὴ γνώση αὐτῶν ποὺ ἀπεικονίζει. Η ἀπάντηση στὸ διπλὸ αὐτὸ ἐρώτημα βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς μικρῆς μελέτης· μπορεῖ μόνο νὰ σημειωθεῖ δτι δὲν ὑπάρχει ἐνιαία λύση γιὰ δλες τις περιπτώσεις, ἀκόμα κι δταν ἀναφέρονται στὴν ἵδια λέξη. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε δτι πολλὲς φορὲς δ "Ομηρος παίρνει τυπικὰ ἡμιστίχια ἢ φράσεις δλόκηρες ἀπὸ παλιότερα ποιητικὰ κείμενα (φυσικά, ὅχι γραμμένα!), ἢ ἀκόμα καὶ δικὰ του ἀπὸ ἄλλην θέση, καὶ τὰ προσαρμόζει⁴ σ' ἄλλη διήγηση, ὅπου δῆμος δὲν εἰναι ταιριασμένο τὸ μπόλιασμά τους, ὥστε πολλὲς φορὲς δημιουργοῦνται λάθη σημασιολογικὰ καὶ πραγματολογικά.

Τὸ ρῆμα ἀλφάνω, παρ' ὅλο ποὺ πλαισιώνεται πάντοτε ἀπὸ συμφραζόμενα μᾶλλον ἀόριστα, φαίνεται δτι ἔχει διατηρήσει τὴν σημασία του, του λάχιστον στὴν ἐννοιολογικὴ σχέση του μὲ τὴν ἀνταλλακτικὴ σύμβαση.

'Αντίθετα, τὸ οὐσιαστικὸ ἀλφηστής παρουσιάζεται ἐντελῶς τυπικό, πάντοτε σὲ πληθυντικὸ καὶ συνοδευμένο ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ ἄνδρες.

Στὰ διηγημάτια ἔπη παρουσιάζονται παράλληλα καὶ ἄλλοι δροι σχετικοὶ μὲ τὸ ἐμπόριο ἢ τὴν πειρατεία: τὸ οὐσιαστικὸ τρώκτης, ποὺ ἀποδίδεται μόνο σὲ Φοίνικες ναυτικούς⁵, φα-

Kauf nach alten Rechten, *Archiv Orientalny* 18 (1950· Symbolae Hrozný, IV), 210-296, 222⁴⁹ (=254 κ.έ., καὶ ἰδιάτερα 257).

1. Σχόλ. εἰς ζ 159: θωπευτικῶς ἄγαν περιμαχητὴν αὐτὴν δείκνυσι διὰ τὴν ἔκφρασιν 'ἔέδνοισι βρίσας'.

2. 'Ως ἔδνα ἀναφέρονται στὰ ἔπη βόδια καὶ γιδοπρόβατα, Λ 244-5, χρυσός, ἀγγεῖα κτλ., 'Hoi., ἀπ. 94· ὁ W. K. Lacey, Homeric ἔδνα and Penelope's κύριος, εἰς *Journ. Hell. Stud.* 86 (1966) 55-68 δὲν συσχετίζει τὸ ἐπίθετο μὲ τὸν γάμο μὲ ἔδνα.

3. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγινε κύριο δνομα, καὶ ἀργότερα καὶ ἀνδρικό, Verg., *Ecl.* V 73, VIII 1, 5 καὶ 62, ἵσως μὲ ἀπομίμηση ἀπὸ τὸν Θεόκριτο, βλ. *Thes.*, I 1601, λ. ἀλφεσίβοιος.

4. Φυσικὰ ἔτσι δημιουργοῦνται καὶ μετρικὰ λάθη, βλ. A. G. Tsopanakis, Problems in Homeric Hexameter, *EΦΣΘ* 9 (1965) 335-364.

5. ξ 288-9: Φοίνιξ (...) ἀνὴρ ἀπατήλια εἰδώς, / τρώκτης, ο 415-6: Φοίνικες ναυσι-

νεται νὰ καλύπτει μᾶλλον τὴν ἔννοια «ἀπατεώνας»¹, καὶ εἰδικότερα τοῦ ἐμπόρου ποὺ ἔγειλά μὲ ἀθύρματα τὸν ἀντισυμβαλλόμενο²: τὸ οὐσιαστικὸ ἐμπορος³ σημαίνει τὸν ἐπιβάτη πλοίου⁴, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ οὐσιαστικὸ πρακτήρ⁵ σημαίνει τὸν ἐμπορο⁶ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ πρῆξις⁷ τὸ ἐμπόριο⁸. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτές τὶς λέξεις, στὰ δμητρικὰ ἐπη ἐμφανίζονται καὶ ρήματα ποὺ ἀνήκουν στὸν νεότερο κύκλο ἔννοιῶν τῆς ἀγοραπωλησίας, ὅπως τὸ «ἄπαξ εἰρημένον» ἐμπολόωντο⁹, τὰ πρίαμαι καὶ πέρηνημ¹⁰ καὶ τὸ δισήμαντο περάω¹¹: ἐνδιαφέρον ἐπίσης πα-

κλητοὶ (...) ἀνδρες, / τρῶκται· εἰναι ἀξιοσημείωτο ὅτι κι ἐδῶ παρουσιάζεται τὸ οὐσιαστικὸ ἀνὴρ δίπλα στὴν λέξη, καὶ ὅτι οἱ τρῶκται ἔχουν σχέση μὲ τὴν θάλασσα.

1. Σχόλ. *Vulg.* εἰς ξ 289: τρῶκτης] πανοῦργος, ἀπατεών, Σχόλ. *B.*, *Q* εἰς ο 416: τρῶκται] ἀπατεῶνες, κλέπται, Ἡσύχ., IV 184, λ.: τρῶκται: κακοῦργοι, λ.: τρῶκτης: κερδάνων βουλόμενος, πανοῦργος, ἀπατεών, Liddell-Scott, 1832, λ. τρῶκτης: «*greedy knaves*», Autenrieth-’Ολυμπίου, 306, λ. τρῶκτης: «(τρώγω, ἀ-τρακτος, *drehen*), ἀπατεών, πανοῦργος», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 1435, λ. τρῶκτης: «ὁ τρώγων(κατατρώγων), φαγᾶς, λοιμαργος» (μεταφορ.) δρπαξ, πλεονέκτης, αισχροκερδής, φιλοχρήματος, (κοινῶς) τρώγων τὸ ξένον δίκαιον», πρβ. λ. τρωκταῖο: «(γλσ) πανουργεύματι, δολιεύματι, ἀπατῶ», Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 638, λ. τρῶκτης: «ἀπατεών, ἀγύρτης, πανοῦργος: κυρίως εἰναι ὁ ἀποτρώγων, ὁ 'ροκανίζων' τι. Ἀλλὰ πῶς ἐντεῦθεν πηγάζει ἡ ἔννοια τοῦ φιλοκερδής, κλέπτης καὶ ἀπατεών, ἥν καὶ οἱ παλαιοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὴν λέξιν, δμολογῶ ὅτι ἀγνοῶ. Καὶ τοῦ Döderlein δμως ἡ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ τρεπ-, τρεκ- (πρβ. ἀ-τρεκής=ἀμετάτρεπτος, ἀληθής) καθ' ἥν τρῶκτης θὰ ἡτο συνώνυμον τοῦ εὐτράπελος, λατ. *versutus*, δὲ ἔχει πολλὰ τὰ ὑπὲρ αὐτῆς».

2. ο 416: τρῶκται, μνρο¹² ἄγοντες ἀθύρματα νητι μελαίνη.

3. β 318-20: εἴμι μέν, (...) / ἐμπορος: οὐ γάρ τηδε ἐπήβαλος οὐδεὶς ἐρετάωρ / γίγνομαι, ω 300-1: η ἐμπορος εἰλήλουθας / τηδε ἐπ' ἀλλοτρίης, οἱ δὲ ἐκβήσαντες ἔβησαν.

4. Ἔτοι Liddell-Scott, 548, λ. ἐμπορος: «one who goes on ship-board as a passenger», Autenrieth-’Ολυμπίου, 108, λ. ἐμπορος: «(ὁ ἐν πόρῳ ὁν, πλέων, ταξιδεύων) ἐπιβάτης πλοίου, ταξιδιώτης», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 418, λ. ἐμπορος: «1. ἐπιβάτης (εἰς ξένον πλοῖον), (ἐν γέν.) ταξιδιώτης, ὀδιοπόρος», πρβ. λ. ἐμπορικόν: «τὸ ψευδές», Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 209, λ. ἐμπορος: «(ἐν πόρῳ) πᾶς ὅστις ἐπὶ ξένου πλοίου πλέει εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπιβάτης, ταξιδιώτης».

5. Ι 443, θ 162.

6. Liddell-Scott, 1458, λ. πρακτήρ: «doer, in pl. traders», Autenrieth-’Ολυμπίου, 269, λ. πρακτήρ: «ἐκτελεστής, ποιητής, πληθ. ἐμπορος», Σκαρλάτου-Βυζαντίου, 1130, λ. πράκτης: «ὁ πράκτων (ἐνεργῶν, κατορθώνων) τι, (ἰδιαιτ.) ἐμπορος», Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 551, λ. πρακτήρ: «α) πράκτωρ, ἐκτελεστής, αὐτουργός: β) ἐμπορος, πραγματευτής (ἔνθα μάτην ὁ Cobet θέλει νὰ διορθώσῃ 'πρωτηρος', ὅπερ θὰ ἐσήμαινε μόνον τοὺς πωλητάς)», πρβ. Σχόλ. Ε εἰς θ 162: ἐμπειροι τῶν φορτίων ἡ τοῦ μισθοῦ ἀπαιτητα.

7. Ω 524, γ 82, κ 202, 568, "Υμν. Ἀπόλλ. 397, 453.

8. Ἔτοι, γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς λέξης εἰς γ 82 καὶ "Υμν. Ἀπόλλ. 397, Πανταζίδου-Κωνσταντινίδου, 554, λ. πρῆξις, βλ. Liddell-Scott, 1459, λ. πρᾶξις: «on a trading voyage».

9. ο 456.

10. Κι αὐτὸ δέχει σχέση μὲ τὴν ἀγοραπωλησία δούλων.

11. Βλ. εἰς Hofmann, 282, λ. πράσσω, ἐνδιαφέρουσα σύνδεση τῶν ρημάτων πράσσω καὶ περάω.

ρουσάζουν, γιατί τὴν ἀναγωγή τους στὴν σημασία τῆς ἀρπαγῆς ἀνθρώπου, τὸ ρῆμα λητόομαι καὶ τὰ παράγωγά του¹.

'Η πορεία τῆς ἐννοιολογικῆς ἔξέλιξης τῶν ἐπιθέτων ποὺ χαρακτηρίζουν περιζήτητη νύφη ὁδηγεῖ στὴν ἀντίληψη ὅτι τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια εἶχε καταστεῖ ἐντελῶς τυπικὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ δημιουργοῦνται τὰ ὄμηρικὰ ἔπη.

Γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ περιζήτητης νύφης στὰ ἔπη συναντοῦμε καὶ τὰ ἐπίθετα πολύδωρος καὶ πολυμνήστη.

Τὸ πρῶτο, ποὺ τὸ βρίσκουμε καὶ ὡς κύριο ὅνομα², ἀποδίδεται στὴν Πηγελόπη³, γιὰ τὴν ὁποία ἀκοῦμε πολλὲς φορὲς ὅτι οἱ μνηστῆρες προσφέρουν ἔδνα⁴ γιὰ νὰ τὴν πάρουν, καὶ στὴν Ἀνδρομάχη⁵, ποὺ τὴν πῆρε γυναίκα του ὁ Ἐκτωρ ἀφοῦ ἔδωσε ἔδνα⁶. Τὸ ἐπίθετο δὲν σημαίνει ἐκείνην ποὺ πῆρε πολλὰ δῶρα, δπως μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς τὴν πρώτη στιγμή⁷, ἀλλὰ τὴν νύφη γιὰ τὴν ὁποία δέθηκαν⁸ πολλὰ ἔδνα⁹. ἀνάλογη εἰναι ἡ σημασία καὶ τοῦ ἐπίθετου πολυμήλῃ¹⁰.

Τὸ δεύτερο, ποὺ ἔγινε ἐπίσης κύριο ὅνομα¹¹, ἀποδίδεται πάλι στὴν Πηγελόπη¹² καὶ σημαίνει γυναίκα (κοπέλλα) γιὰ τὴν ὁποία παρουσιάζονται πολλοὶ μνηστῆρες¹³. ἀφοῦ δμως τὸ ἐπίθετο πολύδωρος σημαίνει νύφη γιὰ τὴν ὁποία προσφέρονται πολλὰ ἔδνα¹⁴ (ἢ πολλοὶ

1. 'Η ἐρμηνεία ὅλων αὐτῶν τῶν λέξεων, ποὺ παρουσιάζουν ἔξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν προϊστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου, δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ ἐπιχειρηθεῖ στὰ στενὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς μικρῆς μελέτης' βλ. πάντως Εὔσταθ., 1788.34 κέ. (ο 452): τὸ δὲ περάστητε 'Ομήρῳ σύνηθες, δς περάσας οἴδε τὸ πέραν ἀλλὰς διαπωλῆσαι. καὶ ἔστω αὐτὸ πρωτότυπον τοῦ παρὰ τοῖς ὑστερον πιπράσκειν καὶ τῆς πράσεως. περῶ γάρ περάσω πεπέρακα πέρασις, ἐξ ὧν κατὰ συγκοπὴν πράσω πέπρακα πρᾶσις'.

2. Π 175: Πολυδώρη, Κύπρ. (Allen), ἀπ. 17 [=Παυσ. IV 2.7]: Πολυδώρα· πρβ. Πολύδωρος (ἀρσ.): Γ 407, 419, Φ 91, Χ 637.

3. ω 294.

4. α 277 (=β 196), ν 378, ο 18, π 391, τ 529.

5. Ζ 394, Χ 88.

6. "Ετσι, Γαρδίκας, αὐτ.

7. Βλ. δμως Εύσταθ., 1053.21 κέ. (Π 175): Τὸ δὲ Πολυδώρη φερόνυμος κλῆσις. ἀπειρίσια γάρ ἔλαβεν ἔδνα, δ δέ γε Πριαμίδης Πολύδωρος διὰ τὰ ἐκ φύσεως δῶρα οὕτως ὠνομάσθη καθὰ καὶ ἡ παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ Πανδώρα.

8. Βλ. π.χ. Χ 471-2.

9. Εύσταθ., αὐτ.

10. Βλ. Π 180, δπου δμως εἰναι κύριο ὅνομα· πρβ. Σχόλ. εἰς α 277: Πολύμηλος, δδελφὸς τῆς Πηγελόπης, λσως ἐπώνυμο ἀπὸ λιδύτητα τῆς ἀδερφῆς. Γιὰ τὰ κύρια αὐτὰ δνόματα βλ. R. Hirzel, *Der Name* (Leipzig 1927· *Alhandl. d. Philol.-Histor. Kl. d. Sachs. Akad. d. Wiss.*, Bd. XXXVI, No. II), 86⁶.

11. Πολυμνήστης· πρβ. Ἀριστοφ., Ἰππ. 1287: Πολυμνήστεια, καὶ Σχόλ. αὐτ.

12. δ 770, ξ 64, ψ 149, πρβ. Δίων. Χρυσ., XI, XX.

13. Πρβ. ζ 34-5, Ἡολ., ἀπ. 70.

14. Βλ. Ἀριστον., 164 (ω 294): ἡ πολλοῖς δώροις γαμηθεῖσα· γιὰ τὴ σύγχυση ἔδνων καὶ δώρων βλ. Τσιτσικλῆ, δ.π., 26, 26².

προσφέρουν ἔδνα¹), καὶ τὸ ἐπίθετο πολυμνήστη νύφη γιὰ τὴν δοίᾳ παρουσιάζονται πολλοὶ μνηστῆρες, ποὺ σύμφωνα μὲ τὰ θύμα τῆς ἐποχῆς προσφέρουν ἔδνα, τὰ δυὸ ἐπίθετα πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ταυτόσημα².

Στὰ ὄμηρικὰ ἔπη τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια δὲν ἀπηχεῖ πιὰ ζωντανὴ πραγματικότητα, ἀφοῦ καὶ ὁ γάμος μὲ ἀγορὰ τῆς γυναικάς (σ' ὅποιαδήποτε μορφή του) εἶχε ἐκλείψει κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς σύνθεσής τους· ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ἐπίθετου λοιπὸν δικαιολογεῖται μόνο ἀπὸ καθαρὰ ποιητικοὺς λόγους, γιατὶ μὲ τὴν σπανιότητά της ἡ λέξη μποροῦσε νὰ διεγείρει πιὸ ἔντονα τὴν φαντασία τῶν ἀκροατῶν³. "Αλλωστε τὸ συναντοῦμε στὴν περιγραφὴ τῆς ἀσπίδας τοῦ Ἀχιλλέα, ποὺ ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ ν' ἀναγάγει στὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, δηλ. πολὺ προγενέστερη ἀπὸ τὴν ἀπαγγελία τῶν ραψῳδῶν στοὺς ἀκροατές του. Ἐμφισθητεῖται βέβαια ἡ γνώμη ὅτι ὁ "Ομηρος καταφεύγει σὲ σκόπιμους ἀρχαισμούς⁴, καὐτὸ δόμως δὲν σημαίνει ἀνυπαρξία ἀρχαιοπρεπῶν λέξεων που συνειδητὰ παρεμβάλλει στὴν ἀφήγησή του, οὕτε ἐλειψή τυποποιημένων ἐκφράσεων ἡ περιγραφῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀρχαιότερα πρότυπα.

Τὰ ἐπίθετα ἀλφεσίβοια, πολύδωρος (πολύεδρος), πολυμνήστη, πολυμήλη εἰναι δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ γάμου μὲ ἀγορὰ τῆς γυναικάς. Ἐνῷ δόμως τ' ἄλλα μπόρεσαν, χάρη στὴν ὑφὴ τῶν συνθετικῶν τους στοιχείων, νὰ μεταβάλουν τὴν ἀρχικὴ τους ἔννοια⁵ καὶ νὰ προσαρμοστοῦν σὲ νεότερους τύπους γάμου χωρὶς νὰ καταντήσουν τυπικά⁶, τὸ ἀλφεσίβοια δὲν εἶχε αὐτὴ τὴν δυνατότητα, δχι τόσο γιατὶ ὁ τύπος του εἰναι ἀρχαιοπρεπέστερος, ὅσο γιατὶ νομικὰ εἶχε πιὸ περιορισμένη τεχνικὴ σημασία⁷.

1. Τσιτσικλῆ, δ.π., 34 κ.é.

2. Γ' αὐτὸ ἀποδίδονται καὶ τὰ δυὸ στὴν Ηγελόπη.

3. Βλ. Ἀριστοτ., Ποιητ. 22, 1458b17: καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταφορῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν μετατίθεις ἀν τις τὰ κύρια ὄντα μεταφορῶν μετατίθεις ἀν τοὺς ποιήσαντος λαμβεῖν Αἰσχύλον καὶ Εὐριπίδον, ἐν δὲ μόνον δνομα μεταθέντος, ἀντὶ κυρίου εἰωθότος γλῶτταν, τὸ μὲν φαίνεται καλόν, τὸ δὲ εὐτελές, Λογγίν., Π. ὑψ. 8.1: ἐπει δὲ πέντε, ὡς ἀν εἴποι τις, πηγαὶ τινες εἰσὶν αἱ τῆς ὑψηροφίας γονιμώταται, (...) ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ γενναία φράσις, ἡς μέρη πάλιν δρομάτων τε ἐκλογὴ καὶ ἡ τροπικὴ καὶ πεποιημένη λέξις, βλ. καὶ Τσοπανάκη, Γλῶτται, 16 κ.é.

4. Σ. Κυριακίδου, Παρατηρήσεις εἰς τὴν ὄμηρικὴν Νέκυιαν, ΕΦΣΘ 7 (1956· «Μνημόσυνον» Χαριτωνίδου), 283-321, 288 κ.é.

5. Πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ πολύδωρος εἰναι διαφορετικὴ ὄψη τοῦ πολύεδρος, ποὺ δὲν τὸ συναντοῦμε βέβαια στὰ ἔπη, ἀλλὰ μνημονεύεται στὸν Ἡσύχ., ΗΙ 356, λ. πολύδωρος: πολλὰ λαβοῦσα δῶρα, πολύφερνος, πολύεδρος.

6. Βλ. δόμως ξ 64· ὁ Lacev, 58¹, δὲν ἀποδέχεται τὴν ἐννοιολογικὴ ταύτιση τῶν ἐπιθέτων, χωρὶς δόμως οὐσιαστικὰ ἐπιχειρήματα.

7. Βλ. Hruza, I 9, 9°, ὅπου τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια θεωρεῖται ταυτόσημο μὲ τὸ πολυμνήστη.

19. — Τὸ οὐσιαστικὸ ἀλφηστῆς καὶ τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια δὲν ἐπιζήσανε στὴν πραγματικότητα σὲ μεταγενέστερα κείμενα· ἡ παρουσία τους σὲ ἐλάχιστα λυρικὰ μέρη τραγωδιῶν, ποὺ ἔχουν μεγαλύτερη πρόσδεση πρὸς τὴν παράδοση καὶ θεωροῦνται κάποτε ἀναμνήσεις ἀπὸ παλιότερες ἐποχές, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι εἰχαν ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὴν νομικὴ ὄρολογία, ἀλλὰ καὶ τὴν καθημερινὴ γλώσσα, καὶ ἡ ἔννοιά τους δὲν ἦταν πιὰ γνωστή. "Αλλωστε εἰχαν δημιουργηθεῖ νεότερες λέξεις ποὺ προσδιόριζαν τὸν πωλητὴ καὶ τὸν ἀγοραστὴν, ἢ τὸν ἔκμισθωτὴ καὶ τὸν μισθωτὴν, καὶ ἐπιπλέον ἡ πειρατεία εἶχε παταχθεῖ, ὥστε λέξεις δεμένες μαζί της δὲν μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πιὰ γι' ἄλλα ἀντικείμενα ἢ ἔννοιες.

'Αντίθετα τὸ ρῆμα ἀλφάνω ἐπέζησε γιὰ μακρότατο διάστημα· ἡ γενικὴ ἔννοια τῆς ἀνταλλακτικῆς σύμβασης ποὺ περιέχει ἐπέτρεψε τὴν διατήρησή του. 'Εδῶ εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τὸ φαινόμενο ὅτι ἐνῷ μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ δικαιικὴ ἐξέλιξη ἀναπτύχθηκαν ἄλλοι, πιὸ εἰδικοί, ὅροι γιὰ κάθε ἐπιμέρους σύμβαση, διατηρήθηκε παράλληλα καὶ ὁ παλιὸς γενικὸς ὅρος· αὐτὸς ὅμως ὀφείλεται στὸ ὅτι τὸ πλατύτερο περιεχόμενό του μποροῦσε νὰ ἐπιτρέψει τὴν χρησιμοποίησή του σὲ περισσότερες μορφὲς συμβάσεων. Βέβαια ἀργότερα ἀναγκάστηκε νὰ ἀποβάλει τὴν διπλὴ σημασία του, ποὺ ἀνάγεται καὶ στὴν πώληση καὶ στὴν μίσθωση, πράγμα ἄλλωστε φυσικό, ἀφοῦ οἱ δυὸι συμβάσεις εἶχαν πιὰ ἀποκτήσει διαφορετικὸ περιεχόμενο καθεμιά· εἶναι ὅμως ἀξιοπερίεργο ὅτι κατευθύνθηκε πρὸς τὴν μισθωτικὴ σύμβαση (καὶ ίδιαίτερα τὴν σύμβαση μίσθωσης ἀκινήτων, γιὰ τὴν δοπία μάλιστα σχηματίστηκε καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ἀλφημα), ἐνῷ θὰ ἐπρεπε νὰ περιμένουμε ὅτι ἡ φύση τῆς ἀγοραπωλησίας, ποὺ τὴν καθιστᾶ διεθνή, θὰ διατηροῦσε τὴν λέξη—κατανοητὴ καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Μεσογείου—προσκολλημένη σ' αὐτὴ τὴν σύμβαση.

'Η στροφὴ οὐτὴ στὴν σημασία τοῦ ρήματος δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀνεξήγητη, ἀν προσέξουμε σὲ ποιὰ εἰδικὴ σύμβαση ἐμφανίζεται στὴν ἀρχὴ, δηλ. στὴν ἀγοραπωλησία¹ ἀνθρώπων ὡς δούλων· στὰ ἔπη δούλοι γίνονται οἱ αἰχμάλωτοι ποὺ πιάνονται στὴν μάχη καὶ πουλιοῦνται πάντοτε—καὶ μάλιστα μὲ ὑπερπόντια μεταφορά—σὲ τρίτους, μακριὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Τροίας. 'Η εἰδικὴ προσκόλληση τοῦ ρήματος στὸ συγχεκριμένο εἶδος ἀγοραπωλησίας τὸ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὶς ἄλλες μορφές της, τὸ ἄφησε ὅμως νὰ ὑπάρχει στὴν ἐντελῶς διαφορετικὴ κατὰ τὴν ὑφὴ τῆς μισθωτικὴ σύμβαση².

1. 'Η ἀντίληψη ὅτι στὴν 'Ιλιάδα δὲν ἐμφανίζεται δικαιικὸς ὅρος γιὰ τὴν σύμβαση ἀγοραπωλησίας, ἔτσι Pringsheim, 93, μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ μόνο ἐφόσον σκεφτόμαστε μὲ τὴν σύγχρονη ὄρολογία.

2. Φυσικά ἀπὸ καθαρὰ νομικὰ σκοπιὰ ἡ πώληση ἀνθρώπων ὡς δούλων καὶ ἡ ἀκινήτωση τῆς ἐργατικῆς τους δύναμης δὲν παρουσιάζει οὐσιαστικὴ διαφορά, ἀν σκεφτοῦμε ὅτι καὶ ὁ ἀνθρωπὸς ποὺ πουλήθηκε ὡς δούλος θὰ χρησιμοποιηθεῖ βασικὰ γιὰ τὴν ἐργατικὴ του δύναμη· βέβαια ὑπάρχει ἐδῶ ἡ θεωρητικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν μονιμότητα καὶ τὴν προ-

‘Η τελική ύποχώρηση τοῦ ρήματος ἔγινε κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ ‘Ελλάδα εἶναι ὑποδουλωμένη στοὺς Ρωμαίους, γι’ αὐτὸ καὶ δὲν τὸ συναντοῦμε πιὸ σὲ μεταγενέστερες μισθωτικὲς ἐπιγραφές’ ἡ ύποχώρηση αὐτὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ συνέπεια τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ποὺ ἔχει ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀντίληψη ἀπὸ τὸ ‘Ελληνικὸ γιὰ τὴν κυριότητα¹, ἀπὸ τὴν ὅποια ἐπηρεάζεται ἡ μεταβίβαση καὶ ἡ παράδοση τοῦ πράγματος σὲ τρίτον, εἴτε μὲ ἀγοραπωλησία εἴτε μὲ μίσθιση.

20. — “Αν ξαναγυρίσουμε στὶς παλιὲς ἐρμηνεῖες τῶν λέξεων τοῦ τίτλου, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἀνκαὶ δὲν μπόρεσαν νὰ δώσουν ἐνότητα στὴν ἐρμηνεία ὅλης τῆς οἰκογένειας τοῦ ἀλφάνω καὶ τῶν παραγώγων του (καὶ ἡ ἀποτυχία τους πρέπει ν’ ἀποδοθεῖ στὸ ὅτι οἱ ἐρμηνευτές — φιλόλογοι πάντοτε — δὲν μποροῦσαν νὰ σκεφτοῦν συμβάσεις μὲ τόσο διαφορετικὸ περιεχόμενο νὰ κατάγονται ἀπὸ κοινὸν πρόγονο), ὅχι μόνο δὲν μπορεῖ ν’ ἀποριφθοῦν, παρὰ ἀντίθετα πρέπει ν’ ἀναγνωριστεῖ ὅτι πολλὲς φορὲς εἶναι ἐπιτυχημένες. Τὰ ἀρχαῖα Σχόλια καὶ τὰ βυζαντινὰ Λεξικά, ὅπου ἀλλωστε εἶναι μὲ τὴν πρώτη ματιὰ φανερὴ ἡ παραλαβὴ τῶν ἐρμηνεῶν ἀπὸ τὸ ἔνα στὸ ἄλλο², στὶς πολυποίκιλες ἐρμηνεῖες τους προσεγγίζουν καμιὰ φορὰ τὴν ἔννοια τῆς ἀγοραπωλησίας, ὅχι ὅμως καὶ τῆς μίσθισης³ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως πολλὲς ἀπὸ τὶς ἔμμεσες ἐρμηνεῖες μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ὅτι οἱ λέξεις ἀποδίδονται σὲ ὅρισμένα (ἢ ὅρισμένης ἴδιότητας ἢ εἰδικότητας) πρόσωπα.

Γιὰ τὸ ρῆμα ἀλφάνω ἡ ἐρμηνεία «εὔρισκω» δὲν εἶναι λάθος, ἀν θυμηθοῦμε ὅτι ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ εὐρίσκω εἶναι «ἀποκτῶ» καὶ ὅχι «βρίσκω»⁴. Οἱ ἐρμηνεῖες : «ἀμείβω» καὶ «ἀντικαταλλάσσω»⁵ εἶναι σωστές, καθὼς καὶ οἱ : «δίδω», «κατὰ ἀμοιβὴν πολιτεύομαι» καὶ «ζητῶ»⁶, ὅχι ὅμως καὶ οἱ : «καταλαμβάνω», «παραλλάσσω» καὶ «προνοῶ», ποὺ πρέ-

σωρινότητα (ἀνκαὶ κάθε ἐργάτης δύσκολα ἀλλάζει ἐργασία μὲ τὴν θέλησή του), κι ἐπιπλέον ἡ διαφορὰ ποιὸς συνάπτει τὴν σύμβαση (κύριος ἢ ἐργάτης) καὶ ποιὸς ὀφελεῖται ἀπὸ τὸν μισθό, ἀλλὰ αὐτὰ ἀναφέρονται στὴν κοινωνιολογικὴ σκοπιὰ τοῦ θέματος.

1. Βλ. Mitteis, 69 κ.ε., P. Zepos, *Greek Law* (Athens 1949, Sideris), 16, R. Taubenschlag, *The Law of Greco-Roman Egypt in the light of the Papyri* (Warszawa 1955, Państwowe Wydawnictwo Naukowe), 230 κ.ε.

2. Βλ. K. Τσαντσάνογλου, *Tὸ Λεξικὸ τοῦ Φωτίου* (Θεσσαλονίκη 1967, ‘Ελληνικά, παράρτ. 17), 11 κ.ε.· ἡ φιλολογικὴ ἀδυναμία ν’ ἀντιμετωπιστοῦν νομικές ἔννοιες μόνη δυνατότητα ἐρμηνείας τους (ἔστω καὶ χωρὶς γνώση τῶν ἀποχρώσεών τους) τὴν παραλαβὴ ἀπὸ παλιότερο σχολιαστὴ ἢ λεξικό.

3. “Οπως εἰς Σιδερη, 169 (ζ 8).

4. “Ἐτσι μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ καὶ ἡ ἐρμηνεία ἀμ(ε)ίπται.

5. Πρβ. Ω 415 κ.ε.

πει νὰ θεωρηθοῦν—ἀν δὲν ὀφείλονται σὲ κακές ἀντιγραφές—ἄτυχες. Ἡ ίδεα τοῦ κέρδους ὅμως, ποὺ βρίσκεται συχνὰ στὶς παλιές ἐρμηνεῖες, δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ διὰ πουλιοῦνται ὡς δοῦλοι ἄνθρωποι ποὺ ἀρπάχτηκαν χωρὶς νὰ καταβληθεῖ τίποτε γιὰ τὴν ατήση τους, ὥστε τὸ δποιοδήποτε ἀντίτιμό τους νὰ είναι κέρδος.

Γιὰ τὸ ούσιαστικὸ ἀλφηστής ἡ ἐρμηνεία: «πειρατῆς» είναι σωστή, ὅχι ὅμως καὶ ἡ: «κλέφτης». ἀπὸ τὶς ἔμμεσες ἐρμηνεῖες δὲν μπορεῖ ν' ἀποριφθεῖ ἡ: «βχαιλεύς» (καὶ ὡς προ-έκτασή της ἡ: «έντιμος»), ἀφοῦ στὴν διμηρικὴ κοινωνίᾳ είναι ἀρχηγὸι πατριαρχικῶν οἰκογε-νειῶν, ποὺ ἐργάζονται ὅπως καὶ τ' ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας καὶ διενεργοῦν ἐμπόριο¹. Συνέπεια τῆς ἐπιτηδειότητας τῶν ἀλφηστῶν είναι οἱ ἐρμηνεῖες: «έπινοητικός», «έφευρετι-κός» καὶ «έπιστήμης δεκτικός»².

Γιὰ τὸ ἐπίθετο ἀλφεσίβοια δὲν ὑπῆρξαν παραλλαγές, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς διαφορὲς στὴν ἀνάλυση τῆς σημασίας τῶν ἔδνων.

Θεσσαλονίκη

Μ. Ι. ΤΣΙΤΣΙΚΛΗΣ

1. Βλ. τὴν σκηνὴν εἰς Σ 550-60.

2. Βλ. καὶ Δ. Λυπουρλῆ, "Ἄρτεμις ὁρθία: ΕΦΣΘ 10 (1968) 363-399, 368, τὴν ἀπορία ἀν οἱ ἀρχαῖοι σχολιαστές καὶ λεξικογράφοι γνώριζαν πάντοτε τὴν ὁρθὴν σημασία τῶν λέξεων ποὺ ἐρμήνευαν στὰ ἔργα τους.